

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ASYA TÜRK İSLAM MİNYATÜR SANATINDA
KADIN İMGESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Taehee KANG

Anabilim Dalı: Sanat Tarihi

Programı: Türk İslam Sanatları

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali Nihat KUNDAK

KASIM 2017

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ASYA TÜRK İSLAM MİNYATÜR SANATINDA
KADIN İMGESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Taehee KANG

Anabilim Dalı: Sanat Tarihi

Programı: Türk İslam Sanatları

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali Nihat KUNDAK

KASIM 2017

Taehee KANG tarafından hazırlanan **ASYA TÜRK İSLAM MİNYATÜR SANATINDA KADIN İMGESİ** adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Ali Nihat KUNDAK

Tez Danışmanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Ali Nihat KUNDAK

Üye : Prof. Dr. Banu MAHİR

Üye : Doç. Dr. Nalan TÜRKMEN

Y.Üye

Doç. Dr. Nurcan YAZICI METİU

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazılmıştır.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversite de başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Taehee KANG

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER	vii
ÖNSÖZ	xi
ÖZET	xiii
ABSTRACT	xv
KISALTMALAR	xvii
KATALOG LİSTESİ	xix
RESİM LİSTESİ	xxv
DEĞERLENDİRME (D.) RESİM LİSTESİ	xxvii
TABLolar LİSTESİ	xxix
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	4
1.2 Çalışmanın Kapsamı	5
1.3 Çalışmada Yararlanılan Kaynaklar	6
2. İSLAM ÖNCESİNDE TÜRKLERDE KADIN İMGESİ	9
3. İSLAM SONRASINDA MÜSLÜMAN TÜRKLERDE KADIN İMGESİ	13
4. ASYA TÜRK MİNYATÜRÜNDE KADIN İMGESİ	15
4.1 Büyük Selçuklular (1038-1194).....	15
4.1.1 Kadın	15
4.1.2 Burç sembolleri olarak kadın	16
4.1.3 Bilimsel eserlerde kadın	17
4.1.4 Günlük yaşantıda kadın	17
4.1.5 Din ve kadın	18
4.1.5.1 Melek.....	18
4.1.6 Meslek, sanat, zanaat alanlarında kadın	18
4.2 İran Türk hanedanları.....	19
4.2.1 İncü Devri (1303-1393).....	19
4.2.1.1 Kadın	19
4.2.1.2 Soylu kadınlar	20
4.2.1.3 Sevgili olarak kadın.....	20
4.2.1.3.1 Menije	20
4.2.1.4 Edebî metinlerde yer alan kadın.....	20
4.2.1.4.1 Hafif kadın	20
4.2.1.5 Din ve kadın	21
4.2.1.5.1 Melek.....	21
4.2.1.6 Meslek, sanat, zanaat alanlarında kadın	21
4.2.2 Muzafferiler (1353-1393).....	22
4.2.2.1 Kadın	22
4.2.2.2 Sevgili olarak kadın.....	22
4.2.2.2.1 Şirin.....	23
4.2.3 Celayirliler (1339-1432).....	23
4.2.3.1 Kadın	23
4.2.3.2 Soylu kadınlar	24

4.2.3.3	Sevgili olarak kadın.....	24
4.2.3.3.1	Hümâyûn	24
4.2.3.3.2	Şirin	25
4.2.3.4	Edebî metinlerde yer alan kadın.....	25
4.2.3.4.1	Sultan sancar ile yaşlı kadın	25
4.3	Timurlular (1370-1507)	26
4.3.1	Kadın	26
4.3.2	Sevgili olarak kadın.....	27
4.3.2.1	Şirin	27
4.3.2.2	Leyla.....	28
4.3.2.3	Hümâyûn	29
4.3.2.4	Menije.....	30
4.3.3	Edebî metinlerde yer alan kadın.....	30
4.3.3.1	Sultan Sancar ile yaşlı kadın	30
4.3.3.2	Behram Gur ile kadın	30
4.3.4	Din ve kadın	31
4.3.4.1	Melek.....	31
4.3.4.2	Züleyha.....	31
4.3.5	Meslek, sanat, zanaat alanlarında kadın	32
4.4	Karakoyunlular (1350-1467).....	33
4.4.1	Kadın	33
4.4.2	Sevgili olarak kadın.....	33
4.4.2.1	Şirin	33
4.4.2.2	Leyla.....	34
4.4.3	Edebî metinlerde yer alan kadın.....	34
4.4.3.1	Havuzda eğlenen kadınlar	34
4.4.3.2	İskender ile kadınlar	34
4.4.4	Din ve kadın	35
4.4.4.1	Melek.....	35
4.5	Akkoyunlular (1467-1500).....	35
4.5.1	Kadın	36
4.5.2	Soylu kadınlar.....	37
4.5.3	Sevgili olarak kadın.....	37
4.5.3.1	Şirin	37
4.5.3.2	Leyla.....	38
4.5.4	Edebî metinlerde yer alan kadın.....	38
4.5.4.1	Behram Gur ile kadınları	38
4.5.4.2	İskender ile kadınları	39
4.6	Babürlüler (1526-1858).....	40
4.6.1	Kadın	40
4.6.2	Toplum ve Aile Bireyi olarak kadın.....	42
4.6.2.1	Anne olarak kadın	42
4.6.2.2	Eş olarak kadın	42
4.6.3	Sevgili olarak kadın.....	43
4.6.3.1	Şirin	43
4.6.3.2	Leyla.....	43
4.6.4	Edebî metinlerde yer alan kadın.....	44
4.6.4.1	Sultan Sancar ile yaşlı kadın	44
4.6.4.2	Hafif kadın.....	44
4.6.5	Din ve kadın	45

4.6.5.1 Melek.....	45
4.6.6 Meslek, sanat, zanaat alanlarında kadın	45
4.6.7 Çiçek tutan kadınlar	46
5. MİNYATÜRLERİN KATALOĞU	47
6. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME.....	93
7. SONUÇ.....	103
8. EKLER.....	107
8.1 Katalog Resimleri	107
8.2 Resimler	153
8.3 Değerlendirme (D.) Resimler.....	172
8.4 Değerlendirme (D.) Tablolar.....	177
9. KAYNAKLAR	179
10. ÖZGEÇMİŞ.....	185

ÖNSÖZ

Çalışmamızda Asya Türk minyatürlerindeki kadın imgeleri her dönemin farklı özelliklerini taşıyan konu başlıklarına göre incelenerek ele alınmıştır. Çalışma kapsamı içerisinde kadın imgeleri değerlendirilirken minyatürlerde söz konusu imgelerin nasıl uygulamaya konulduğunun tespiti ve tanıtılması amaçlanmıştır. Günümüze kadar az sayıda çalışmaya konu olan Asya Türk bölgelerindeki minyatürler içerisindeki kadın imgeleri incelenmiştir.

Bu çalışmada geniş bilgi birikimi ve tecrübesiyle beni yönlendiren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ali Nihat KUNDAK'a, başından beri destek veren hocam Yaşar ÇORUHLU'ya, bu çalışma için değerli yorumlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Banu MAHİR'e, ilme değer veren hocam Lale ULUÇ'a, Tez jürimde yer alan Doç. Dr. Nalan TÜRKMEN'e ve Doç. Dr. Nurcan YAZICI METİN'e, tez metnini inceleyerek biçim ve şekil bakımından hazırlamama katkı sağlayan hocam Öğr. Gör. Dr. Ahmet DOLUNAY'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca hayatım boyunca hep yanımda olan en büyük destekçim canım aileme, yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Seher ÇALLI'ya, beni uzaktan da olsa destekleyen sevgili arkadaşım Soohong KİM'e teşekkür ederim.

Taehee KANG

İstanbul 2017

ASYA TÜRK İSLAM MİNYATÜR SANATINDA KADIN İMGESİ

ÖZET

Bu tez kapsamında, Asya Türk İslam Minyatür Sanatında kadın imgesi ele alınmıştır. Konu tarihi bölümlere ayrılarak hazırlanmıştır.

Bu tezin içeriğinde; Selçuklular, İran Türk hanedanları, Timurlular, Türkmenler, Babürlerin içinde bulunduğu dönemler yer almaktadır. Asya Türk bölgelerinde yer alan devletlerin minyatüründe kadın imgesini yanstan edebiyat, coğrafya, tarih, bilim konulu yazmalar ve eserler içinde Asya Türk İslam Minyatür Sanatında kadın imgesini ne şekilde betimlendiği anlatılmıştır.

Dönem dönem kadın imgeleri kısa, öz ve anlaşılır biçimde metne dökülmeye çalışılmıştır. Her dönemin minyatüründe kadın örnekleri, giysiler ve figürün duruşu ve hareketleri hakkında incelemeler yapılmıştır. Ayrıca dönemlerdeki edebî, dini ve toplumsal figürler kadın imgesi bağlamında ele alınarak açıklanmıştır. Kadın imgesinin tarihin hangi döneminde nasıl yansıtıldığı hakkında çözümlenmeler yapılarak kadın figürünün toplumdaki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bilgiler çok sayıda görsel materyalle desteklenmiştir.

Asya Türk İslam Minyatür Sanatında kadın imgesinin ayrıntılı çizimleri ve resim ilişkisi bakımından değerlendirmeler yapılarak, dönem, kadının toplumdaki yeri ve önemi konularında çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Asya Türk, İslam, Minyatür, Kadın, İmge

THE IMAGE OF WOMEN IN ASIAN TURKISH ISLAMIC MINIATURE ART

ABSTRACT

Within the scope of this thesis The Image of Women in Asian Turkish Islamic Miniature Art was analyzed. The historical periods of Asian Turkish Islamic Miniature Art covered in this paper are; the Seljuks, the Iranian Turkish dynasties, the Timurids, the Turkmens and the Babur. The literature, geography, history, scientific literature and objects of these cultures that inhabited the Asian Turkish regions were examined in order to understand their particular imagery of women and its symbolism.

For each period short and clear briefs of the imagery of women were made; in them the clothes, figure, posture and movements of females in miniature samples were analyzed considering each period's literary, religious and social context.

By evaluating the symbolism of women in Asian Turkish Islamic Miniature Art in detailed drawings and paintings the place and importance of women in society was determined. The inferences are supported by a large number of visual materials.

Keywords : Asian Turkish, Islam, Miniature, Women, Image

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geen eser
a.g.m.	: Adı geen makale
a.g.t.	: Adı geen tez
BM	: British Museum, London
Bodleian	: Bodleian Library, Oxford University
CBL	: Chester Beatty Library
ev.	: Çeviri
iz.	: Çizim
D.	: Değerlendirme
Dorn	: B. Dorn. Catalogue des Manuscrits et Xulograpbes Orientaux de la Bibliotheque Imperiale de St. Petersburg, 1825
Ed.	: Editor
Freer	: Freer Gallery of Art, Washington, D.C.
Kat.	: Katalog
Keir	: The Keir Collection, Ham, England
MMA	: Metropolitan Museum of Art, New York
no.	: Numara
NPV	: New Persian Version
OBL	: Oxford Bodleian Library
PBN	: Paris Bibliotheque Nationale
Res.	: Resim
s.	: Sayfa
SPL	: State Public Library
Tab.	: Tablo
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
VÖNB	: Viyana Österreiche National Bibliothek
y.	: yaprak
Yay.	: Yayınlar

KATALOG LİSTESİ

Sayfa

- Katalog 1:** Başak (Virgo), El-Sûfi'nin Sabit Yıldızlar (Kitab Suver el-Kevakib es-Sabite), Selçuklu dönemi 1130, TSMK, A. 3493..... 107
(Emmy Wellesz, "An Early al-Sûfi-Manuscript in the Bodleian Library in Oxford: A Study in Islamic Constellation Images", **Ars Orientalis**, S:3, 1959, s. 1-26. resim no. 43.)
- Katalog 2:** İçki ikram eden kadın, Kitâb fi Ma'rifet el-Hıyal el-Hendesiya, Selçuklu dönemi 1273, TSMK, H. 414, y. 106b. 108
(Hesna Haral, **Osmanlı Minyatüründe Kadın (Levnî Öncesi Üzerine Bir Deneme)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, resim no. 4, s. 231.)
- Katalog 3:** Günlük yaşantı sahnesinde kadın, Kitâb el-tiryâk, Selçuklu dönemi, 13. yüzyılın ortası, VÖNB, A.F. 10, y. 1r. 109
(Güner İnal, **Türk Minyatür Sanatı: Başlangıcından Osmanlılara Kadar**, Ankara 1995, resim no. 11.)
- Katalog 4:** Bedrettin Lulu bin Abdullah'ın tahtta oturması ve yanındaki melekler, Ebu'l Ferec İsfahani'nin Kitab El-Ağani, Selçuklu dönemi, 1218-19, Millet Kitaplığı, Feyzullah 1565-66, cilt. 17..... 110
(David J. Roxburgh, **Turks : A Journey of a Thousand Years**, London 2005, resim no. 54, s. 97.)
- Katalog 5:** Madalyonun etrafındaki melekler, Kitap el-Tiryak, Selçuklu dönemi, 1199, PBN, Arabe 2964..... 111
(Güner İnal, **a.g.e.**, resim no. 10.)
- Katalog 6:** Yaralı Varka'ya hizmet eden kadın, Varka ve Gülşah, Selçuklu dönemi, 13. yüzyıl, TSMK, H.841, y. 53b 112
(Orhan Doğru, **Varka İle Gülşah Minyatürlerinde Figür Yorumları**, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2015, resim no. 2.56, s. 75.)
- Katalog 7:** Şam Şahı'nın sarayında Varka'nın köle kadından yüzüğü sütün içerisine koymasını rica etmesi, Varka ve Gülşah, Selçuklu dönemi, 13. yüzyıl, TSMK, H.841, y. 55a. 113
(Orhan Doğru, **a.g.t.**, resim no. 2.57, s. 76.)
- Katalog 8:** Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije, Firdevsi'nin Şehnamesi, İncü dönemi, 1330, TSMK, H.1479, y. 91b..... 114
(Basil W. Robinson, **Persian Painting: From the Mongols to the Qajars**, (Ed. Robert Hillenbrand), London 2000, resim no. 19, s. 229.)

- Katalog 9:** Hafif kadın, Kelile ve Dimne, İncü dönemi, 1333, BM, OA. 194811-12.02..... 115
(Sheila R. Canby, **Persian Painting**, New York 2005, resim no. 19, s. 36.)
- Katalog 10:** Samet ile meleklerin konuşmasının dinlenmesi, Kitab-i Samak Ayyar, İncü dönemi, 1330-40, OBL, Ouseley 381, y. 166v..... 116
(Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **Peerless Images: Persian Painting and Its Sources**, London 2002, resim no. 177, s. 261.)
- Katalog 11:** Hüsrev'in Şirin'in kalesine gelmesi, Nizami'nin Hamse'si, Muzafferi dönemi, Geç 14. yüzyıl, Blochet MP, y. 134a..... 117
(Basil W. Robinson, **Islamic Painting and the Arts of the Book**, London 1976, resim no. 25.)
- Katalog 12:** Şirin'in banyosu, Nizami'nin Hamse'si, Muzafferi dönemi, Geç 14. yüzyıl, Keir, Ham. Richmond III, 20, y. 108v..... 118
(Sheila R. Canby, **a.g.e.**, resim no. 21, s. 39.)
- Katalog 13:** Soylu kadın sevgili, Celayirli dönemi, 1400-1405.MMA, 57.51.20. 119
(Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 156, s. 241.)
- Katalog 14:** Prenses Hümâyûn'un kalesine gelen Hümâ, Hacı Kirmani'nin Hamse'si, Celayirli dönemi, 1396, BM, Add. 18113, y. 26v. 120
(Oleg Grabar, **Mostly Miniatures : An Introduction to Persian Painting**, New Jersey 2000, resim no. 20, s. 54.)
- Katalog 15:** Hümâyûn'un düğünü, Hacı Kirmani'nin Hamse'si, Celayirli dönemi, 1396, BM, Add. 18113, y. 45v. 121
(Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2000, resim no. 21, s. 55.)
- Katalog 16:** Hüsrev'in Şirin'in kalesine gelmesi, Nizami'nin Hamse'si, Celayirli dönemi 1386-1388, BM, Or. 13297, y. 80r. 122
(Sheila R. Canby, **a.g.e.**, Sayfa 43'deki resim.)
- Katalog 17:** Sultan Sancar ile yaşlı kadın, Hacı Kirmani'nin Hamse'si, Celayirli dönemi, 1396, BM, Add. 18113, y. 85r..... 123
(Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 73, s. 158.)
- Katalog 18:** Hüsrev Şirin'in köşkü önünde, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1440, TSMK, H. 779, y. 77r..... 124
(Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri**, İstanbul, 1979, resim no. 11.)
- Katalog 19:** Hüsrev ile Şirin'in buluşması, Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si, TSMK, Timurlu dönemi, 1446, H.898, y. 74b. 125
(Barbara Brend, **Perspectives on Persian Painting: Illustrations to Amir Khusrau's Khamsah**, London 2006, resim no. 13, s.72.)

- Katalog 20:** Şirin'in taç takma töreni, Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1446, TSMK, H.898, y. 123b. 126
(Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **The Topkapı Saray Museum: The Albums and Illustrated Manuscripts**, çev.: J. M. Rogers, London 1986, resim no. 56.)
- Katalog 21:** Kadınların bulunduğu meclis sahnesi, Firdevsi'nin Şehnamesi, Timurlu dönemi 1444, Cleveland Müzesi, çift sayfalı 45.169 ve 56.10. 127
(Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 32, s. 115.)
- Katalog 22:** Hüsrev'in portresini izleyen Şirin, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 39v. 128
(Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 77, s. 162.)
- Katalog 23:** Şirin'in Banyosu, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1445-1446, TSMK, H. 781, y. 40. 129
(Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1986, resim no. 59.)
- Katalog 24:** Leyla ile Mecnun'un bayılması, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1445-1446, TSMK, H.781, y. 138r. 130
(Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 157, s. 242.)
- Katalog 25:** Leyla'nın eşinin ölümünde ağıdı, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 135v. 131
(Oleg Grabar, **Masterpieces of Islamic Art: The Decorated Page from the 8th to the 17th Century**, Munich 2009, resim no. 41, s. 106.)
- Katalog 26:** Leyla'nın Mecnun'u çölde ziyareti, Emir Hüsrev Dehlevi'nin Divanı, Timurlu dönemi, 1485, CBL, MS 163, y. 120v. 132
(Ebadollah Bahari, **Bihzad: Master of Persian Painting**, London 1996, resim no. 27, s. 67.)
- Katalog 27:** Hümâ ve Hümâyûn'un bahçede buluşması, Hacı Kirmani's mesnevisi, Timurlu dönemi, 1425-1430, Musee des Arts Decoratifs, inv. 3727. 133
(Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2000, resim no. 22, s. 57.)
- Katalog 28:** Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije, Firdevsi'nin Şehnamesi, Timurlu dönemi, 1410-1411, BM, Add. 27261, y. 298v. 134
(Firuza Abdullaeva - Charles Melville, **The Persian Book of Kings: Ibrahim Sultan's Shahnama**, London 2008, resim no. 20, s. 38.)
- Katalog 29:** Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije, İbrahim Sultan Şehnamesi, Bodleian, Timurlu dönemi, 1430-1435, And. 176, y. 186r. 135
(Firuza Abdullaeva - Charles Melville, **a.g.e.**, resim no. 70, s. 104-105.)

- Katalog 30:** Sultan Sancar ile yaşlı kadın, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 16..... 136
(Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2000, resim no. 62, s. 116.)
- Katalog 31:** Behram Gur ve Azade, Bodleian, İbrahim Sultan Şehnamesi, Timurlu dönemi, 1430-1435, And. 176, y. 337v..... 137
(Güner İnal, **a.g.e.**, resim no. 72.)
- Katalog 32:** Behram Gur ile havuzda eğlenen kadınlar, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 190r. 138
(Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2000, resim no. 55, s. 106.)
- Katalog 33:** Hz. Muhammed'in göğe çıkışında melekler, Mir Haydar's Miracname, Timurlu dönemi 1420-1440, BN, suppl. turc 190, y. 49v. 139
(Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 83, s. 169.)
- Katalog 34:** Yusuf'un Zuleyha'dan kaçması, Sadi'nin Bostan'ı, Timurlu dönemi, 1488, Kahire Milli Kitaplık, Litt. 52v adab farsî 908..... 140
(Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2000, resim no. 29, s. 64.)
- Katalog 35:** Sultan Hüseyin Mirza Baykara'nın Haremde kadınlarla eğlenmesi, Emir Hüsrev Dehlevî Divanı, Timurlu dönemi, 1481, Freer, ITS 1995. 2. 142..... 141
(Soudavar Abolala, **Art of the Persian Courts : Selections from the Art and History Trust Collection**, New York 1992, resim no. 31, s. 90.)
- Katalog 36:** Sultan Hüseyin Mirza'nın bahçesindeki kadınlar, Murakka Gulşan, Timurlu dönemi, 1485-1490, Tahran Gülistan Müzesi, ff 55 ve 62..... 142
(Ebadollah Bahari, **a.g.e.**, resim no. 53 ve 54, s. 110-111.)
- Katalog 37:** Leyla ve Mecnun'un buluşması, Nizami'nin Hamse'si, Karakoyunlu dönemi, 15. yüzyıl, TSMK, H.753, y. 146a (Üslup B). 143
(Zeren Akalay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi hazine 753 no.lu Nizami Hamsesi'nin minyatürleri, **Sanat tarihi yillığı**, S:5, İstanbul 1972-1973, s. 389-409, resim no. 6, s. 403.)
- Katalog 38:** Şahın meleklerle eğlenmesi, Nizami'nin Hamse'si, Karakoyunlu dönemi, 15. yüzyıl, TSMK, H.753, y. 181b (Üslup A). 144
(Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1986, resim no. 62.)
- Katalog 39:** Mahan'ın melekleri gözetlemesi, Nizami'nin Hamse'si, Karakoyunlu dönemi 1460, TSMK, H.753, y. 197a..... 145
(Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1979, resim no. 15.)
- Katalog 40:** Ferhat'ın Şirin'i taşıması, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1481, TSMK, H. 762, y. 69r. 146
(Güner İnal, **a.g.e.**, resim no. 94.)

- Katalog 41:** Bisutun dağında Ferhat ile Şirin'in buluşması, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dđnemi, 1491, SPL, NPV 83, y. 74b. 147
(Abdulvagab Salamzade, **Nizami Ganjevi: Khamsa Miniatures**, Baku 1983, resim no. 35.)
- Katalog 42:** Behram Gur Magrib prensesi ile Yeşil KđŐkte, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dđnemi, 1481, TSMK, H. 762, K. 412, y. 180v. 148
(Filiz ađman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1979, resim no. 21.)
- Katalog 43:** Sarı KđŐkte Behram Gur ve kadınlar, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dđnemi, 1475-1481, TSMK, H. 762, y. 177b. 149
(Filiz ađman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1986, resim no. 72.)
- Katalog 44:** Nuşabe ve İskender'in ilk buluşması, Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si, Akkoyunlu dđnemi, 1490, TSMK, H. 1008, y. 250a. 150
(Filiz ađman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1986, resim no. 66.)
- Katalog 45:** Hafif kadın, Bodleian, Cami'nin Baharistan'daki minyatür (Envanter numarası belirtilmemiş), Babürlerin dđnemi, 1595. 151
(Yong Wang, **India Miniature**, ev.: Lee jae-yeoun, Seoul 2015, resim no. 145, s. 58.)
- Katalog 46:** Holy bayramında eğlenen Cihangir ve kadınlar, Babürlerin dđnemi 1615-1625, Minto albümü, CBL. 152
(Amina Okada, **Indian Miniatures of the Mughal Court**, ev.: Deke Dusinberre, New york 1992, resim no. 226, s. 191.)

RESİM LİSTESİ

Sayfa

- Resim 1:** Cassiopeia, El-Sûfi'nin Sabit Yıldızlar (Kitab Suver el-Kevakib es-Sabite), Selçuklu dönemi, 1130, TSMK, A. 3493, y. 27r. 153
(Ali Nihat Kundak, **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatüründe Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-cümân fî târîh-i ehli'z-zamân Nüshalarının Tasvirleri**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat tarihi Anabilim dalı, Yayınlanmamış Doktora tezi, 2011, Levha no. 9-3, s. 194.)
- Resim 2:** Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije, Firdevsi'nin Şehnamesi, İncü dönemi, 1341, Freer, y. 125a. 154
(Basil W. Robinson, **a.g.e.**, London 2000, resim no. 18, s. 228.)
- Resim 3:** Hafif kadın, Kelile ve Dimne, İncü dönemi, Geç 14. Yüzyıl, TSMK, H.363, y. 87a. 155
(Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1986, resim no. 30.)
- Resim 4:** Hüsrev ile Şirin'in konuşması, Emir Hüsrev'in Hamse'si, Timurlu dönemi, 1407, TSMK, H. 796, y. 28a. 156
(Barbara Brend, **a.g.e.**, London 2006, resim no. A)
- Resim 5:** Şirin'in Banyosu, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1440, TSMK, H. 774, y. 39v. 157
(Güner İnal, **a.g.e.**, resim no. 74.)
- Resim 6:** Leyla ile Mecnun'un bayılması (Hangi müzede olduğu ve envanter numarası belirtilmemiş), Timurlu dönemi 1430. 158
(Ernst J. Grube, **Islamic Paintings from the 11th to the 18th Century in the Collection of Hans P. Kraus**, New York 1972, Pl. XIII, resim no. 38.)
- Resim 7:** Leyla ile Mecnun'un bayılması, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 137v. 159
(Ebadollah Bahari, **a.g.e.**, London 1996, resim no. 82, s. 145.)
- Resim 8:** Sultan Sancar ile yaşlı kadın, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1490, BM, Add. 25900, y. 18r. 160
(Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2000, resim no. 63, s. 117.)
- Resim 9:** Kabe'de hacılar ve melekler, Antoloji, Timurlu dönemi, 1410-1411, BM, Add. 27261, y. 362v-363r. 161
(Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 51, s. 135.)
- Resim 10:** Şirin ile Hüsrev'in buluşması, Emir Hüsrev Dehlevi Divanı, Karakoyunlu dönemi, 1463, TSMK, R.1021, y. 48r. 162
(Barbara Brend, **a.g.e.**, 2006, resim no. 34, s. 133.)

- Resim 11:** Leyla ile Mecnun'un bayılması, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1491, SPL, NPV 83, y. 162..... 163
(Abdulvagab Salamzade, **a.g.e.**, resim no. 61.)
- Resim 12:** Leyla ve Mecnun'un okul sahnesi, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1491, SPL, NPV 83, y. 123..... 164
(Abdulvagab Salamzade, **a.g.e.**, resim no. 53.)
- Resim 13:** Salim prensinin doğumu, Ekbername'deki minyatür (Envanter numarası belirtilmemiş) Babürlerin dönemi 1590, Victoria ve Albert Müzesi..... 165
(Yong Wang, **a.g.e.**, resim no. 33, s. 71.)
- Resim 14:** Murad'ın doğumu (Hangi müzede olduğu ve envanter numarası belirtilmemiş), Babürlerin dönemi, 1590-1595..... 166
(Stronge Susan, **Painting for the Mughal Emperor: the Art of the Book 1560-1660**, London 2002, resim no. 34, s. 51.)
- Resim 15:** Şirin'in konuşması, Ekber'nin Nizami'nin Hamse'si, Babürlerin dönemi, 1593-1595, BM, y. 45v..... 167
(Barbara Brend, **The Emperor Akbar's Khamsa of Nizami**, London 1995. resim no. 5, s. 13.)
- Resim 16:** Leyla ve Mecnun'un okul sahnesi, Nizami'nin Hamse'si, Babürlerin dönemi 1640-1645, Sotheby, y. 114b..... 168
(Linda-Yok Leach, **Paintings from India**, London 1998, Sayfa 108'deki resim.)
- Resim 17:** Sultan Sancar ile yaşlı kadın, Nizami'nin Hamse'si, Babürlerin dönemi, 1593-1595, BM, Or. 12208, y. 15v..... 169
(Barbara Brend, **a.g.e.**, 1995, resim no. 1, s. 6.)
- Resim 18:** Meleklerin Hamza'yı getirişi, Hamzaname'deki minyatür (Envanter numarası belirtilmemiş), Babürlerin dönemi, 1562-1577..... 170
(Stronge Susan, **a.g.e.**, resim no. 3, s. 17.)
- Resim 19:** Çiçek tutan kadın, Babürlerin dönemi, 1630, Sotheby, MSS I026..... 171
(Linda-Yok Leach, **a.g.e.**, resim no. 29, s. 94.)

DEĞERLENDİRME (D.) RESİM LİSTESİ

Sayfa

- D. Resim 1:** Miran duvar resmi, Doğu Turkistan, M.S. 3. yüzyıl. 172
(Güner İnal, **Türk Minyatür Sanatı: Başlangıcından Osmanlılara Kadar**, Ankara 1995, resim no. 2.)
- D. Resim 2:** Uygur prensesi, Bezeklik duvar resmi, 9. yüzyıl, I B 6876b,
Indische Kunstabteilung, Staatliche Museen, Berlin..... 173
(Mario Bussagli, **Painting Of Central Asia**, Genova 1965,
Sayfa 107'deki resim.)
- D. Resim 3:** İçki ikram eden kadın, Kitâb fî Ma'rifet el-Hıyal el-Hendesîya,
Selçuklu dönemi, 1205, TSMK Ahmet IV. No. 2472, y. 121b. 174
(Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1986, resim no. 10.)
- D. Resim 4:** Hüsrev ile melekler, Hacı Kirmani'nin Hamse'si, Celayirli
dönemi, 1396, BM, Add. 18113, y. 91r..... 175
(Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 105.)
- D. Resim 5:** Yarı ejder melekler, Koço Astana mezarlığında bulunan Gök
Türk dönemi tabut örtüsünden bir resim. 176
(Emel Esin, **Orta Asya'dan Osmanlıya: Türk Sanatında İkonografik Motifler**, İstanbul 2004, resim no. 207.)

TABLÖLAR LİSTESİ

1.1.	El-Sûfi'nin Sabit Yıldızlar (Kitab Suver el-Kevakib es-Sabite), TSMK, A. 3493'den portre detay	177
1.2.	Kitâb fî Ma'rifet el-Hıyal el-Hendesiya, TSMK, H. 414, y. 106b'den portre detay	177
1.3.	Varka ve Gülşah, TSMK, H.841, y. 55b'den portre detay	177
1.4.	Kitab-i Samak Ayyar, OBL, Ouseley 381, y. 166v'den portre detay	177
1.5.	Hacu Kirmani'nin Hamse'si, BM, Add. 18113, y. 45v'den portre detay	177
1.6.	MMA, 57.51.20'den portre detay	177
1.7.	Nizami'nin Hamse'si, TSMK, H. 779, y. 77r'den portre detay	177
1.8.	Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si, TSMK, H.898, y. 74b'den portre detay	177
1.9.	Nizami'nin Hamse'si, BM, Or. 6810, y. 190r'den portre detay	177
1.10.	Emir Hüsrev Dehlevi Divanı, TSMK, R.1021, y. 48r'den portre detay	177
1.11.	Emir Hüsrev Dehlevi Divanı, TSMK, R. 1021, y. 86b'den portre detay	177
1.12.	Ramayana, Rietberg Müzesi, MSS 955.2'den portre detay	177
1.13.	Ekber'nin Nizami'nin Hamse'si, BM, y. 45v'den portre detay	177
2.1.	Kitâb el-tiryâk, VÖNB, A.F. 10, y. 1r'den portre detay	178
2.2.	Varka ve Gülşah, TSMK, H.841, y. 42a'den portre detay	178
2.3.	Varka ve Gülşah, TSMK, H.841, y. 42a'den portre detay	178
2.4.	Kitâb fî Ma'rifet el-Hıyal el-Hendesiya, TSMK. Ahmet IV. No. 2472, y. 121b'den portre detay	178
2.5.	Firdevsî'nin Şehnamesi, TSMK, H.1479, y. 91b'den portre detay	178
2.6.	MMA, 57.51.20'den portre detay	178
2.7.	Hacu Kirmani'nin Hamse'si, BM, Add. 18113, y. 45v'den portre detay	178
2.8.	Hacu Kirmani'nin Hamse'si, BM, Add. 18113, y. 45v'den portre detay	178
2.9.	Nizami'nin Hamse'si, BM, Or. 6810, y. 190r'den portre detay	178
2.10.	Nizami'nin Hamse'si, TSMK, R. 862, y. 100r'den portre detay	178
2.11.	Nizami'nin Hamse'si, BM, Or. 6810, y. 39v'den portre detay	178
2.12.	Mir Haydar's Miracname, BN, suppl. turc 190, y. 49v'den portre detay	178
2.13.	Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si, TSMK, H. 1008, y. 250a'den portre detay	178
2.14.	Sotheby, MSS I026'den portre detay	178
2.15.	Ekber'nin Nizami'nin Hamse'si, BM, y. 45v'den portre detay	178

1. GİRİŞ

Tarihi kaynaklara göre ilk Türk devleti Asya Hunları Devleti (Büyük Hun Devleti) olarak kabul edilmektedir. Devletin kurucusu M.Ö. 209 yılına kadar devletin hâkimiyetini elinde tutmuş olan Teoman'dır. T'au ve Man isimlerindeki ayrı kavimleri birleştirerek bir devlet oluşturmuştur. Asya Hunları, Çin'de yaşanan kargaşaları fırsat bilerek, Çin Seddi'ni geçmiş ve bazı bölgeleri ele geçirmişlerdir. Teoman'dan sonra yönetime geçen oğlu Mete ise Asya'nın fethi için girişimlerde bulunmuş ve toplamda ortalama 18 milyon kilometre karelik bir alanı devlet toprakları bünyesine kazandırmıştır.¹

Avrupa'da kurulan ilk Türk devleti 90-468 tarihleri arasındaki Batı Hunları, Asya Hunlarının torunlarıdır. Daha sonra kurulan Göktürk İmparatorluğu ise Asya Hun İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra, 552 yılında Bumin Kağan tarafından Altay Dağları'nın doğusunda kurulmuş olup tarihte "Türk" adını kullanan ilk resmi devlet olmuştur. Merkez olarak Eski Hun İmparatorluğu'nun başkenti olan Ötüken'i seçmişler ve daha sonra geniş bir coğrafyaya yayılarak imparatorluk haline gelmişlerdir.² Göktürkler, Hunların gelenek ve idari yapısını kendi sistemleriyle özdeşleştirmişlerdir. Türk kelimesinin ilk geçtiği yapıt olan Orhun abideleri Gök Türkler tarafından yazılmıştır. 734'te büyük hükümdar Bilge Kağan'ın öldürülmesi ve beraberinde gelişen olaylar Göktürkleri yıpratmış ve zaman içinde yıkılmalarına zemin hazırlamıştır. 745 tarihinde Uygurlar, Göktürk Devleti'ne son vermiştir.³

Uygur Devleti iki bölümde incelenebilir. Bunlar Ötüken ve Tufan merkezli Uygur devletleridir. Uygurlar Ötüken'de Uygur Hakanlığı'nı kurmuşlardır. Kültür olarak yüksek bir medeniyete sahip olan Uygurlar güçlü bir devlet haline gelmişlerdir. Budizm'i ve Manihaizm'i benimsemişler, daha sonra da Uygur Devleti küçük bir

¹ Anıl Çeçen, **Türk Devletleri**, Ankara 2003, s. 36.

² Süleyman Seydi, **An Outline of 2000 Years of Turkish History**, çev.: yong-wan kwak, Seoul 2012, s.15.

³ Saadettin Gömeç, **Kök Türk Tarihi**, Ankara 1997, s. 77-81.

devlet olarak (14. yüzyıla kadar) bağımsızlığını devam ettirmiş, ve sonrasında da Moğol İmparatorluğu'na katılmıştır.⁴

840'lı yıllarda sonrasında kurulan Karahanlılar Orta Asya'ya hâkim olmuşlardır. Karahanlıların kurucusu olan Bilge Kül Kadir Han, Karahanlıların ilk hükümdarıdır. Ülkede zamanla yayılan müslümanlık Satuk Buğra Han'ın müslüman olmasıyla İslamiyet resmi din haline gelmiştir. Daha sonraki süreçte Türkler kitleler halinde İslamiyete geçmeye başlamışlardır. Karahanlılar ilk müslüman Türk devleti olarak tarihte önemli bir yere sahip olup tarihin gidişatına yön vermişlerdir.⁵

Türk İslam tarihinde önemli yere sahip olan Gazneliler 962-1187 tarihleri arasında hüküm sürmüşlerdir. Gazneli Mahmud, Türk tarihinde Sultan ünvanını kullanan ilk Türk hükümdarıdır. Gazneli Mahmud, Hindistan'a 17 sefer düzenleyerek İslamiyetin Hindistan'a yayılmasında büyük rol oynamıştır. Gazneliler, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçuklu Devleti'ne bağlanmışlardır. 1187 yılında Gurlular tarafından Gazne Devleti'nin varlığına son verilmiştir.⁶

Büyük Selçuklu Devleti 1040-1157 tarihleri arasında Tuğrul Bey tarafından Horosan'da kurulmuştur. Selçuklular, Oğuzların Üçok kolunun Kınık boyundandır. Büyük Selçuklu Devleti, Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu bir Türk yurdu haline getirmişlerdir ve İslam dünyasının liderliğini yapmışlardır.⁷

Moğol devletlerinden biri olan İlhanlılar 1258 yılında İran'da Cengiz Han'ın torunu Hülagu tarafından kurulmuştur. İlhanlıların ana dili olan Moğolcanın yanı sıra Türkçe ve Farsça da geçerli diller olarak kullanılmıştır. 10. yüzyıldan itibaren devam eden Türklerin göç etmesine ilâveten bu dönemde yeni Türk boyları gelmiş ve bu boylar, Yakınoğu'nun ve özellikle de Anadolu'nun Türkleşmesine zemin hazırlamıştır.⁸

İlhanlıların son dönemlerinde merkezi idare zayıflamış ve bazı yerli aileler öne çıkmaya başlamışlardır. İncü ailesi, bu ailelerin arasındadır. Bu sülale 1303 yıllarında İran'da egemen hale gelmişlerdir. 1325'de Mahmud Şah Şiraz ve İsfahan'ı ele geçirmişlerdir. 1335'de İlhanlılardan Ebu Said'in ölümü üzerine İncü sülalesi

⁴ Emel Esin, **İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş**, İstanbul 1978, s. 129-131.

⁵ İbrahim Sarı, **Türk Tarihi**, İstanbul 2016, s. 146-149.

⁶ Süleyman Seydi, **a.g.e.**, s. 50-53.

⁷ Süleyman Seydi, **a.g.e.**, s. 76-77.

⁸ A. Engin Beksaç - Ahmet Vefa Çobanoğlu, "İlhanlılar-Sanat", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000, C:22, s. 105-108.

bağımsızlıklarını kazanmışlar ve 1353 yılına kadar Fars Eyaletini idare etmişlerdir.⁹ Aynı yıl Yezd'den gelen Muzafferiler İncüların egemenliğine son vererek 1393 yılında Timur'un şehri kusatmasına kadar Şiraz'a hâkim olmuşlardır. Türkleşmiş bir Moğol sülalesi olan Celayirliler (1339-1432) İran İlhanlıları'nın yerine geçen devletlerden biri idiler. İlk hükümdarı Şeyh Hasan Buzurg (1340-1356), Azerbaycan ve Irak'ı ele geçirmiştir. 1358'de Buzurg'un oğlu Üveyş (1382-1410) Tebriz'i almayı başardı. Bağdat 1336-1411 yılına kadar Tebriz ile Celayirliler için önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Timur'un (1336-1405) ölümünden sonra Timurlu akınlarnın sarsıntısıyla Celayirliler çok zayıflamış ve güçsüzleşmişlerdir. Azerbaycan hızla Karakoyunlular'ın konturölü altına geçmiştir. 1412'de Bağdat Karakoyunlular'ın tarafından zaptedilmiştir. 1432 yılında II. Hüseyin'in Hille'de öldürüldüğü ana kadar devam eden Celayirli hükümetine Karakoyunlular tarafından son verilmiştir. İran 14. yüzyılın sonuna doğru Çağatay Türklerinin bir dalından gelen akınla bir kez daha sarsıntıya uğramıştır.¹⁰

Timur 1370 yılında Semerkand'ı alarak daha sonra fetihlerini arka arkaya devam ettirmiş ve İran şehirleri sırayla Timur'un hâkimiyeti altına girmiştir. Timur'un hayatı çoğunlukla askeri zaferler ile geçmiştir. Bununla beraber Şiraz ve Herat bölgelerini büyük bir sanat merkezi haline getirmiştir.¹¹ Böylece İslam dünyasının doğu kısımlarında gelecek kuşaklara aktarılan bir kültür oluşumuna katkı sağlamıştır. 1405 yılında Timur'un ölümünden sonra Timur İmparatorluğu, onun oğulları ve torunları arasında çıkan güç mücadelesinden ve kargaşasından dolayı zayıflamıştır. İyice zayıflayan Timur İmparatorluğu'na 1507 yılında Özbekler tarafından son verilmiştir.¹²

Karakoyunlu (1350-1467) Devleti, Van gölü çevresine yerleşmiş bir Türk devletidir. Karakoyunlular Horasan, Azerbaycan ve hemen hemen bütün İran'ı ele geçirerek bu civarda bir devlet kurmuşlardır. Karakoyunlu Devleti'nin başkenti Tebriz'dir. Sonra Cihanşah (1439-1467) 1452-1453'de güneye inerek İsfahan ve Şiraz'ı almıştır. 1457 ve 1467 yılında iki defa Akkoyunlular tarafından mağlup edildikten sonra 1469 yılında tarihten silinmiştir. Karakoyunluları sona erdiren Akkoyunlular (1467-1500), Diyarbakır'a yerleşmiş bir Türkmen boylar birliğidir. Daha sonraki yıllarda Doğu

⁹ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri**, İstanbul 1979, s. 15.

¹⁰ C. E. Bosworth, **İslâm Devletleri Tarihi: (Kronoloji ve soykütüğü elkitabı)**, çev.: Erdoğan Merçil-Mehmet İpşirli, İstanbul 1980, s. 203-204.

¹¹ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1979, s. 18.

¹² Süleyman Seydi, **a.g.e.**, s. 109-110.

Anadolu, Azerbeyzan ve Irak bölgesini hâkimiyetleri altına almışlardır. Akkoyunlular 1467’de Karakoyunluların bütün bölgelerini de ele alıp buralarda hüküm sürmüşlerdir. Akkoyunlular, Osmanlılar (1281-1924) ile yaptıkları savaşlar neticesinde zayıf düşmüşler ve en sonunda da Safeviler (1501-1732) tarafından varlıklarına son verilmiştir.¹³

1526 yılında Hindistan’da kurulmuş olan Babürlüler (1526-1858) Çağatay Türklerindendirler. Türk olduğu bilindiği halde bu hanedana Hint Türk devleti de denilmiştir. Yönetime bakıldığında Babürden (1483-1530) sonra oğulları ve torunları yönetimi ele alarak devleti güçlendirmişlerdir. Babürlülerin en önemli hükümdarı olan Ekber (1556-1605) Bengal, Kabul, Keşmir gibi bölgeleri ele geçirip devleti güçlendirmiştir.¹⁴ Evrengzib’in 1717’de ölümünden sonra Babür Devleti’nin çökmesi hız kazanmıştır.¹⁵ Daha sonra Avrupa’nın Hindistan’a saldırıları başlamıştır. Bununla birlikte İngiltere, Hindistan’ı ele geçirmiş ve 1857 yılında Babür Devleti’ne son vermiştir. Babür devrinde Türk kültürü Hindistan kültürü ile birleşmiş ve bu halde İslam sanatı içinde özel bir karakter ortaya çıkmıştır.

1.1 Çalışmanın Amacı

Kadın imgesi tüm devirlerde önemli bir konu olmuştur. Ancak Türk minyatür sanatındaki kadın imgesi, Osmanlı dönemini içeren çalışmalarda daha yoğun olarak ele alındığı görülmektedir. Daha önceki dönemlerin minyatürlerinde kadın imgesi daha az sayıda çalışmaya konu olmuştur. Hatta minyatürlerdeki kadınlar hakkında araştırma yapan tezler ele alındığında genellikle Osmanlı döneminin incelendiği ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı minyatür sanatında kadın figürü üzerine yapılan tezler içerisinde Şehnaz Yalçın Wells’in “Buhari Minyatürlerinde Kadın Figürleri”¹⁶ ile “Levni Minyatürlerinde Kadın Figürleri”¹⁷ ve Hesna Haral’ın “Osmanlı Minyatüründe

¹³ Süleyman Seydi, **a.g.e.**, s. 109-112.

¹⁴ Süleyman Seydi, **a.g.e.**, s. 94-98.

¹⁵ C. E. Bosworth, **a.g.e.**, s. 263-264.

¹⁶ Şehnaz Yalçın Wells, **Buhari Minyatürlerinde Kadın Figürleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Anasanat Dalı Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul 1999.

¹⁷ Şehnaz Yalçın Wells, **Levni Minyatürlerinde Kadın Figürleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

Kadın”¹⁸ başlıklı tezleri vardır. Osmanlı devri öncesinde Asya Türk minyatüründe kadın imgesi konusuna çok daha az kaynakta ele alındığı kanaati oluşmuştur.

Günümüzde kadınlara verilen değerin artmasına paralel olarak geçmiş dönemlerde kadının yeri konusunun araştırılıp yazılmasına gerek duyulmuştur.

Tüm devirlerde kadınların yaşadıkları dönemleri nasıl algıladıkları, nasıl hissettikleri, becerileri ve davranışlarını nasıl organize ettikleri konusunda bir model oluşturmaya çalışılarak ve bu modelden yola çıkılarak dönemin insanların tutum, bilgi ve becerileri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda minyatürde kadın imgesi araştırmaya çalışılarak bu tezin ortaya çıkması sağlanmıştır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma Asya Türk İslam topraklarında ortaya çıkan minyatürleri kapsamaktadır. Minyatürlerde geçen kadın imgelerinin giyinişi, duruşu ve minyatürdeki yeri genel bakış açısıyla incelenmiştir. Kadın imgeleri incelendikten sonra farklı dönemlerdeki kadınların değeri ve konumunu anlayabilmek için eserler düzenli ve sistemli biçimde toplanmıştır. Asya Türk İslam minyatür sanatı kapsamında değerlendirilen eserler, resimler ve katalog kısmında yer alan örneklerden yararlanılarak dönemlere göre incelenmiştir. Kısaca Orta Asya Türk devletleri ve bu devletlerin minyatürlerindeki kadın imgesi kapsamında araştırmalar yapılarak dönemlerdeki kadınların benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırılmıştır.

Bu çalışma ana başlıklar, ara başlıklar ve ayrıca her ara başlık için alt başlıklara ayrılmıştır. İlk olarak önsöz, özet, kısaltmalar, katalog listesi, resim listesi, değerlendirme (D.) resim listesi ve tablolar listesine yer verilmiştir.

Birinci bölümde giriş kısmı yer almaktadır. Burada tezin amacı, kapsamı, yöntemi ve yararlanılan kaynaklar anlatılmaktadır.

İkinci bölümde “İslam Öncesi Türklerde Kadın İmgesi” hakkında bilgi verildikten sonra üçüncü bölümde “İslam Sonrası Müslüman Türklerde Kadın” konusuna yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde “Asya Türk Minyatüründe Kadın İmgesi”ni anlatırken beş devir işlenmiş olup bunları; Büyük Selçuklular, İran Türk hanedanlar, Timurlular,

¹⁸ Hesna Haral, **Osmanlı Minyatüründe Kadın (Levni Öncesi Üzerine Bir Deneme)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Türkmenistan (Karakoyunlular, Akkoyunlular), Babürler dönemlerini içine almaktadır. Bütün dönemlerdeki kadın imgesini anlayabilmek için “kadın” başlıklı bölümleri alt başlıklara ayırarak incelenmeye devam edilmiştir.

Beşinci bölüm “Minyatürlerin Kataloğunda” tezde incelenmek için alınan minyatürler kronolojik olarak sıralanmıştır. Katalog kısmında incelenen minyatürlerin konusu, yer aldığı eser, dönemi, tarihi ve bulunduğu yer belirtilmiştir. Ayrıca tanım kısmında minyatürlerin özellikleri ve çeşitli bilgilerden bahsedilmiştir. Minyatürleri tanıtırken içerisinde yer alan kadın figürleri öne çıkarılarak gözden geçirilmiştir.

Altıncı bölümde karşılaştırma ve değerlendirme kısmıdır. Burada tüm devirlerdeki minyatürler içerisindeki kadın imgelerinin farklı ve benzer özellikleri, karşılaştırmaları yapılarak değerlendirilmiştir.

Yedinci bölüm Sonuç ile bilgi aktarımı tamamlanmış ve tez sonuca ulaştırılmıştır.

Tezin Ekler bölümünde tezde kullanılan katalog resimleri, resimler, değerlendirme (D.) resimleri ve tabloları yer almaktadır.

1.3 Çalışmada Yararlanılan Kaynaklar

Giriş bölümünde tarihi coğrafya kısmı için C. E. Bosworth’un **İslam Devletleri Tarihi** (İstanbul 1980), Süleyman Seydi’nin **An Outline of 2000 Years of Turkish History** (Seoul 2012) kaynaklarından alınan bilgiler kullanılmıştır.

Çalışmanın esas bölümünde Türk Asya minyatürü hakkında genel bilgiler için Güner İnal’ın **Türk Minyatür Sanatı: Başlangıcından Osmanlılara Kadar** (Ankara 1995) Çağman Filiz ve Zeren Tanındı’nın **The Topkapı Saray Museum: The Albums and Illustrated Manuscripts** (London 1986), Barbara Brend’in **Perspectives on Persian Painting: Illustrations to Amir Khusrau’s Khamsah** (London 2006), Amina Okada’nın **Indian Miniatures of the Mughal Court** (New York 1992) adlı kitaplarından sıklıkla faydalanılmıştır.

Ayrıca devirlere göre kadın figürlerinin giyinişleri hususunda Faegheh Shirazi-Mahajan’ın doktora tezi **Costumes and textile designs of the il-khanid, timurid and safavid dynasties in iran from the thirteenth to the seventeenth century** (Columbus 1985), Orta Asya kaynaklı Türklerin giyinişlerini incelemek için de Özden Süslün’ün **Tasvirilere göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri** (Ankara 2007),

Jennifer M. Scarce'nin **Women's Costume of the Near and Middle East** (London 2003) kaynaklarından yardım alınarak konu derinleştirilmiştir.

Minyatürlerde kadın imgesi ile ilgili Mamoona Khan'ın **Women or Hürri and Islamic Art** (2014) ve Ahmet Gündüz'ün **Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda Ve Devletlerinde Kadının Yeri Ve Önemi** (France 2012), Hafsa Fidan'ın **Sanat Ve Dinin Kadın Varlığında Buluşması "Türk – İslâm Sanatında Kadın İmgesi"** (2007), İsmet Binark'ın **Türkler'de Resim ve Minyatür Sanatı** (1978) adlı dergileri ile Günsel Renda'nın **Çağlarboyu Anadolu'da kadın: Anadolu kadınının 9000 Yılı** (İstanbul 1993) adlı kitaplardan esinlenmelere yer verilmiştir.

2. İSLAM ÖNCESİNDE TÜRKLERDE KADIN İMGESİ

Eski Türk toplumlarında kadınlar toplumda önemli bir role sahipti. Günümüze kadar ulaşan bilgiler bunu doğrular niteliktedir. Öyle ki Büyük Hun İmparatorluğu ile Çin arasındaki barış antlaşmasını Mete yerine onun eşi (hatunu) imzalamıştır. Ayrıca İskitler’de kadınlara erkekler gibi savaşçı olma imkanı verilmekteydi. Bu değerlere sahip Türk kadınları da bu tür yetkilerini başarıyla kullanmışlardır.¹⁹

Eski Türk devletlerinde toplum hayatında ve siyasi hayatta kadınlar önemli roller üstlenmişlerdir. Bunlarla birlikte kadınlara miras ve boşanma hakkının verilmesi de ailede de kadına verilen değeri göstermektedir.²⁰ Türk kültüründe aileye her zaman değer verilmiştir, aile toplumu oluşturan temel güç olarak görülmüştür. Türklerde yaşantı tarzının zorluklarına karşın aile kavramına büyük değer verilmiş ve ailenin dağılmasına engel olunmaya çalışılmıştır. Toplumun temelini aile, ailenin temelini ise kadın oluşturduğu için kadın ailenin vazgeçilmez yapı taşıdır. Türk kadınları aile içerisinde hem anne hem de eş olarak değerli bir durumdadır. Annelik göreviyle korumacı, eş göreviyle ise eşine bağlı bir hayat arkadaşı olarak düşünülmüş olup aileyi bir arada tutan güç olarak kabul edilmiştir.²¹

Eski Türk devletlerinde kadınlara devlet mekanizmasının her kademesinde çalışma hakkı tanınmıştır. Hatta siyaset ile ilgilenip yükselme şansı da verilmiştir. Devlet yönetiminde kadınlara söz hakkı verilmesi, kadınlara olan itibarın en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Orta Asya Türklerinde Kağan’ın ilk eşi için hatun ünvanı kullanılmıştır. Hemen hemen Kağan kadar hatun da özel yetkilere sahipti. Genellikle veliahtlar hatunun

¹⁹ İbrahim Telliöglü, “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadın”, **Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S: 55, Erzurum 2016, s. 216-222.

²⁰ İbrahim Telliöglü, **a.g.m.**, s. 215.

²¹ Ahmet Gündüz, “Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda Ve Devletlerinde Kadının Yeri Ve Önemi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, C:5, S: 5, France 2012, s. 130.

çocuklarından seçildiği için kadınların devletin yönetimine çoğu zaman yön verdikleri görülmüştür.²²

Orhun kitabelerinde Orta Asya Türklerinden Göktürklerin tarihi ve yaşayışı ile ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere bakıldığında Türklerin kadınlara verdiği önem dikkat çekmektedir. Kitabede 7. yüzyılda devlet işlerinden anlayan ve yer yer görevler alan kadınlardan bahsedilmektedir. Kağan'ın eşi de törenler eşliğinde yönetim makamında yerini almakta ve kararlar verebilmektedir. Orhun kitabelerinde yer yer “*Hakan ve Hatunun Buyruğu*” gibi başlıklar kullanılarak yazılan bölümler mevcuttur. Bu sözler İslam öncesi Türk devletlerinde kadının söz sahibi olduğunun bir göstergesidir. Kadın, Kağan gibi halktan farklı bir konumda kabul edilmektedir.²³

Kadınlara verilen önem genel olarak ailede, toplumda ve siyasetteki tutumları döneme ait masallar, destanlar ve efsanelerde görülmektedir. Türk mitolojisinde kadın önemli bir imge olarak yer almaktadır. Kadın kavram olarak da edebîyatta önemli bir yer tutmaktadır. Kahramanlık yapan kadınlar, kendisine aşık olup fedakarlıklar yapılan kadınlar, kendisine methiyeler, şiirler yazılan kadınları görmek mümkündür.²⁴

Destanlardaki erkek kahramanlar; iyi ata binen, iyi savaşabilen, iyi kılıç kullanan güçlü kadınlarla evlenmeyi tercih etmektedir.²⁵ Eski zamanlarda kadın savaşma yeteneğine ve gücüne göre değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Türk destanlarında kadın bazen ilahî bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Örneğin Ak Kağan destanına göre kadını ön planda tutan üç yönü vardır.²⁶ İlki, savaşçı ruhlu mücadeleci korkusuz Alp kadın tipi; ikinci yönü ideal bir eş ve anne; üçüncü yönü ise akıl ve bilgelik Türk kadınının temel özellikleri olarak ifade edilmektedir.²⁷ Bir başka destanda yer alan Umay simgesi, Türklerin zihin âleminde kadına verilen kıymetin en önemli göstergelerinden birisidir. Kaynaklara göre Umay'ın kadın (anne) ve çocuklarla ilgili bir tanrıça olduğu görülmektedir.²⁸ Kendisinin yer yer çocuklarını

²² Menekşe Avcı, **İslam Öncesi Türk Devletlerinin Sosyal Hayatında Kadının Rolü**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 48.

²³ Ahmet Gündüz, **a.g.m.**, s. 132.

²⁴ Mehmet Emin Bars, Ak Kağan Destanında Kadın Tipi, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S: 3/3, Turkey 2014, s. 94-111, s. 109.

²⁵ Ahmet Gündüz, **a.g.m.**, s. 133.

²⁶ Mehmet Emin Bars, **a.g.m.**, s. 100.

²⁷ İbrahim Tellioglu, **a.g.m.**, s. 214.

²⁸ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, İstanbul 2002, s. 39.

terk ettiği zamanlar olsada figür olarak anne kavramını karşılayan bir imge olarak ortaya çıkmaktadır.²⁹

Eşe verilen değerin bir göstergesi de Dede Korkut Hikâyelerinden Deli Dumrul hikâyesinde eşi için canını vermeye hazır olan kadın örneği verilebilir. Bu da kadınların vefalı oluşunu anlatan en önemli örneklerden biridir.³⁰

²⁹ Yaşar Çoruhlu, **a.g.e.**, s. 40.

³⁰ Ahmet Gündüz, **a.g.m.**, s. 133.

3. İSLAM SONRASINDA MÜSLÜMAN TÜRKLERDE KADIN İMGESİ

Türkler İslamiyetle karşılaşınca doğrudan müslüman olmamışlardır. Araplar İran hükümdarını yendikten sonra Orta Asya sınırlarına ulaşmış ve Türklerle savaşımaya başlamışlardır. Bu dönemde Arapların savaştığı Turgışlerden başka onların savaştığı Türk kadın yöneticiler de vardır. Araplar ile Türklerin arasındaki savaş ve mücadelelere dayanan ilişkinin yönü Talas Meydan Savaşı'ndan itibaren değişmiş ve olumlu bir yön almaya başlamıştır. 751'deki bu savaştan sonra Türklerin bir kısmının müslümanlaşması hızlanmıştır. Talas Savaşı, Türklerin ilk defa karşı karşıya savaşmayıp müttefik olarak Çin'e karşı birlikte hareket ettikleri savaştır.

Bu kaynaşmadan sonra Türklerin bir bölümü İslam dinine inanmaya başlayarak Müslüman olmuşlardır. İslam öncesinde Gök ve Yer dini (tengricilik) inancına sahip olan Türkler müslüman olduktan sonra ekonomik, siyasi ve toplumsal hayatını kısmen İslam dinine adapte etmeye çalışmışlardır. Türkler İslamiyete geçtiği sıralarda İslam dini sadece 200 yıllık geçmişi olan bir dindi. Türklerin önemli bir bölümünün İslam'a geçişi ile birlikte İslamiyetin yayılması iyice hızlanmıştır.

Artık Müslüman olan Türklerde kadının konumu İslam öncesine göre gerilediği görülmektedir. İslam öncesi eski Türk toplumunda kadınların sosyal alanda daha önemli bir mevkiye sahip olduğu bilinmektedir. Kadınlar hem aile içinde hem de toplum içinde önemli yere sahip ve yer yer siyasi alanda da görevler aldıkları yazılı kaynaklarda yer almaktadır.³¹

Ancak müslüman Türk kadını İslam anlayışına göre toplumdaki rolü daha çok Kur'an-ı Kerim ve hadislerle belirlenmiştir. Kadınlar daima korunacak, saklanacak, değerli eşyalar gibi gösterilmiştir.³²

Eski Türk kadınları savaşabilecek kadar cesaret sahibidirler. İslamiyetten sonra kadın erkeklere fikir veren destekçi kadın tiplerinden uzaklaştırmıştır. Kur'an-ı Kerim'de iki cins eşit olarak belirtilse bile gerçek yaşama gelindiğinde müslüman kadınlara

³¹ İbrahim Tellioglu, **a.g.m.**, s. 221.

³² Beyza Bilgin, "İslam'da Ve Türkiye'de Kadınlar", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C: 36, S:1, 1997, s. 29.

toplum içindeki davranışlar ayetlere bağlı kalınmadan onları kısıtlayıcı ve zayıf varlıklar olarak davranıldığını göstermektedir. Müslüman Türk kadınları eski Türk kadınlar kadar aile içerisinde büyük bir role sahip olamadıkları için boşanma ve miras açısından haklarının yeterince korunmadığı görülmektedir. Ayrıca Müslüman Arap toplumları gibi erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla değer verilmiştir. Kız çocuğuna sahip olmayı utanç gibi gören kişiler ya da topluluklar olmuştur. Bununla ilgili İsra süresi 31. Ayette müşriklerin kız çocuklarını öldürmeleri büyük bir günah olduğu belirtilmektedir.³³ Yine bu kapsamda Kur'an-ı Kerim'de giyim ve kuşam örtünmek, süslenmek ve takva olmak üzere üç türlü olacağı bildirilmiştir. Takva, Allah korkusuna uygun davranmak demek olduğundan nefsi kontrol edebilmek için bir terbiye ve ahlaki değerlere uygun giyim biçimi olarak belirtilmiştir.³⁴

Türk kadınlarının müslüman olduktan sonraki değişimi sanat alanında da önemli değişikliklere yol açmıştır. Türklerin Müslüman olmasıyla beraber sanat eserlerindeki kadın figürleri de kısmen bu dinden etkilenerek buna uygun biçimlenmiştir. Müslüman Türk kadınlar tasvir edilirken veya çizilirken vücudunu kapatan elbiseler ile betimlenmiştir. Dönemlere ve devletlere göre değişen giyimleri, başörtülerinin uzunluğu ve bağlama tarzı zamanla değişimler geçirmiştir.³⁵

³³ Beyza Bilgin, **a.g.m.**, s. 32-37.

³⁴ Beyza Bilgin, **a.g.m.**, s. 37.

³⁵ Hafsa Fidan, "Sanat Ve Dinin Kadın Varlığında Buluşması: Türk – İslâm Sanatında Kadın İmgesi", **Milel Ve Nihal Inanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, C: 4 (1), 2007, s. 131.

4. ASYA TÜRK MİNYATÜRÜNDE KADIN İMGESİ

4.1 Büyük Selçuklular (1038-1194)

1038 yılından 1194 yılına kadar Ön Asya, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu sınırlarına kadar geniş bir yer kaplayan Büyük Selçuklular, minyatür sanatı için önemli sanat merkezleri kurmuşlardır. Bu minyatür merkezlerinde günümüze kadar ulaşan minyatürlü el yazmaları bulunmaktadır. Ayrıca bu dönemlerde ilk defa Selçuk Türkleri tarafından İslam minyatür okulu Bağdat'ta kuruldu. Bu minyatür atölyelerinde genelde müslüman olmayan Uygur Türkleri çalışmıştı. Bu yüzden Orta Asya ve Selçuklu tasvir ve resimleri arasında çok fazla farklılıkların bulunmadığı gözlenmektedir. Her ikisi de aynı ırkın renk beğenisini, çizgisel tekniğini ve duygularını resim sanatlarına benzer şekillerde yansıtmışlardır.³⁶

Selçuklu döneminin minyatürlü çalışmalarından olan Kitāb suwar al-kawākib, Kitap fi Marifat el-Hiyel el-Hendesiye, Kitap el-Tiryak ile Kelile ve Dimne adlı eserler bu dönemin eserlerini ilmi ve edebî konulu eserler olarak iki grupta incelemeyi mümkün kılar.

4.1.1 Kadın

Uygur tiplerinden gördüğümüz dolgun yüzlü, çekik gözler, örgülü saçlı tipler o dönemin Selçuk figürüyle örtüşür. Bu devrin kadın figürlerinin giysileri Türklerin kendine özgü olan giyim ve kuşamını yansıtır.

Minyatürlerdeki Selçuklu giyimlerine bakıldığı zaman ev içi giysilerden olan *kaftan*, *şalvar*, *gömlek*, *hurka* ve sokak giysisi olan *ferace* ve *yaşmak* kullandıkları görülür.³⁷ Genelde minyatürlerdeki kadınlar böyle giyinmesine karşın istisnai durumlar da söz konusudur.

Eski Türklerin en önemli giysilerinden olan kaftanın birçok çeşidi bulunmaktadır. Kaftanları; yakasının açıklığına, kolunun genişliğine ve biçimine göre sınıflandırmak

³⁶ Ayla Ersoy, **Traditional Turkish Arts**, Ankara 2009, s. 112.

³⁷ Günsel Renda, **Çağlarboyu Anadolu'da kadın: Anadolu kadınının 9000 Yılı**, İstanbul 1993, s. 256.

mümkündür. Kaftanın altına giyilen dar veya bol pantolon savaşıçı kavimlerin tipik Türk tarzı giyimlerine işaret eder. İslam döneminde daha bol olan şalvar tipleri de buna eklenmiştir. Farklı olarak erkeklerin giydiği şalvar kadınların giydiği şalvara göre paçaları daha dar inmektedir.³⁸

Yaşmak genelde sokağa çıkarken kullanılan bir başörtüsüdür. Kadınların başlarını örtüp omuzlarına kadar uzanan ve omuzlarını da kapatan başörtü tarzıdır. Eğer *yaşmak* arkadan etek ucuna kadar inerse buna *süremahram* denir. Bazen yaşmak ile bağlantılı ayrıca ağız ve burnu kapatan *peçe* kullanılmıştır.³⁹

Figürlerin kollarındaki bantlara *tiraz* ismi verilir. Tirazlar Selçuklu dönemindeki kişilerin statüsünü gösterir. Tirazların pek çok çeşidi bulunup bunlarda lotus, palmet gibi desenler görülür; bazen üstü yazılı olabilirken genelde altın yaldızlı bir renk kullanılmıştır. Selçuk devrinde sık kullanılan bir parçadır.⁴⁰

4.1.2 Burç sembolleri olarak kadın

Büyük Selçuklu döneminde El Sûfi'nin Kitab Suver el-Kevakib es-Sabite aslı astronomi eserinde burç sembolleri olan kadın figürleri bulunmaktadır ve burç sembollerinin birçoğu tek başına çizilmiş haldedir. Bununla birlikte, El sûfi'nin burç sembollerini göstermek için kendine has özellikleri de vardır. Bazı figürler hayvanlar ile betimlenmektedir. Örneğin Andromeda'nın bazen balık ile birlikte çizilmesi onun kimliğine işaret edilebilir.

Başak (Virgo) kanatlı veya kanatsız olarak sahnede tek başına çizilmiş, ayakta durup eliyle bazen eteğini tutmuştur. Ahmet III 3493 (TSMK) eserindeki Başak (Virgo) (Kat. 1)'da kanatlar bulunmamaktadır. Selçuk tipini gösteren örgülü saçlar figürün omuzuna kadar inmektedir. Kıvrımlı zülüfleri Uygur duvar resimlerindeki insan figürlerini hatırlatır. Bu eserindeki Figürlerin çekik gözleri ve küçük ağızları Selçuk tipini göstermektedir.

Aynı dönemde yazılmış tarihsiz eser olan Arabe 2489 (PBN) nüshada da yine kanatsız Başak (Virgo) bulunur. Bu Başak (Virgo) şekli büyük bir taç ve bol bol mücevher ile çizilmiştir.

³⁸ Özden Süslü, *Tasvirlerle göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*, Ankara 2007, s. 166.

³⁹ Özden Süslü, *a.g.e.*, s. 143-144.

⁴⁰ Özden Süslü, *a.g.e.*, s. 153.

Burç sembollerindeki kadın figürleri genellikle Başak (Virgo) dışında gül rozet ile süslenen taç, büyük küpe ve takıları ile birlikte çizilmiştir. Örneklere göre aksesuarlar ve kanatların kullanılması farklı bir biçimde gösterilir.⁴¹

Burç sembolleri arasında Kraliçe (Cassiopeia) sandalyeye oturmuş halde betimlenmiştir. Ahmet III 3493 (TSMK, y. 27r) (Res. 1) ve diğer önemli İstanbul eseri olan Ayasofya 2595'deki Kraliçe (Cassiopeia) da bu şekilde bulunur.⁴²

4.1.3 Bilimsel eserlerde kadın

İnsan ve hayvan biçimlerini içeren mekanik alet tasvirlerinin bulunduğu Kitap fi Marifat el-Hiyel el-Hendesiya adlı bilimsel eserde de kadın figürler yer almaktadır. Bu eser içindeki otomatlar (robotlar), kadın figürleri biçiminde betimlenmiştir. H. 414 (TSMK) y.106b (Kat. 2) deki cariyeye sağa dönük şekilde durup akan içkiyi bir kaba doldurur. H. 414 (TSMK) y.106b cariyenin yan taraftan görünen yüzü, çekik gözü, ince kaş ve dolgun yuvarlak yüzleriyle Selçuk tipini tam anlamıyla gösterir.

4.1.4 Günlük yaşantıda kadın

Kitap el Tiryak (Panzehirler kitabı) adlı tıbbi konulu eserde (VÖNB A. F. 10) Uygur prensi tipinde işlenen Emir ile kadın figürleri günlük yaşantıdan bir sahnede görülmektedir. (Kat. 3) Sahnenin alt kısmında yer alan kadın figürleri devenin üzerindedir. Kadın, yanında çocuğuyla birlikte çizilmiştir. *Peçe* ve *yaşmak* ile birlikte tasvir edilmiştir. Onların yukarısında erkek figürler; çeşitli günlük işleri yapmaktadır. Emir için mangal yapanlar, sahnenin üst kısmında ise silah kullananlar, toprağı kazmak gibi işler yapanlar vardır. Çeşitli gündelik hayat işlerinin yapılışını anlatan minyatürde figürlerin arasında yer alan kadınlar deve üstünde çocuğuyla birlikte gösterildiğinden, çocuk bakmanın kadının esas görevi ve bu görevin toplumsal hayatın önemli bir parçası olduğu ileri sürülebilir.⁴³

⁴¹ Emmy Wellesz, **a.g.m.**, s. 13-14.

⁴² Ali Nihat Kundak, **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatüründe Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i 'İkdü'l-cümân fî târîh-i ehli'z-zamân Nüshalarının Tasvirleri**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat tarihi Anabilim dalı, Yayınlanmamış Doktora tezi, 2011, s. 192-193.

⁴³ Güner İnal, **Türk Minyatür Sanatı: Başlangıcından Osmanlılara Kadar**, Ankara 1995, s. 26.

4.1.5 Din ve kadın

Büyük Selçuklu devrine ait dini konulu minyatürlerde görülen ve kadın figürü ile ilişkili olarak değerlendirilen melek figürü üzerinde durulmuştur.

4.1.5.1 Melek

Dini konu içerisinde her dönemde yer alan melekler İslam dininde cinsiyetsiz kabul edilir. Ancak genellikle minyatürlerde erkek olduklarını gösteren sakal ve bıyıkların yer almaması nedeni ile görünüş olarak kadın figürlerine daha yakın olarak tasvir edilmişlerdir.

Büyük Selçuklu minyatürlerinde sahne içinde yer alan melek figürlerinin birçoğu alanın üst kısmında simetrik olarak gösterilmiş iki melek şeklinde zafer simgesi olarak kullanılmıştır.⁴⁴

Ebu'l Ferec İsfahanî'nin Kitab El-Ağani'si (Şarkılar kitabı) içinde, Emir'in üst tarafında eşarp tutan iki melek figürü bulunmaktadır. Melekler haricindeki kişiler bu dönemde yaygın kullanılan kürklü börk tarzını hatırlatan şapka giymişlerdir. (Kat. 4) Meleklerin başında altın yaldızlı hale görülür. Kullanılan bu haleler hem dekor için önemli olup hem de tasvir edilenin önemini ifade etmek için kullanılmıştır.⁴⁵ Bu minyatür de Selçuk minyatüründeki Uygur tipinin etkisinin devam ettiğini gösterir.

1199 tarihinde Muhammed adlı kişiye yazılan Kitap el Tiryak adlı eserin takdim sayfası (PBN, Arabe 2964) içinde tekrar simetrik olarak gösterilmiş melekler bulunur (Kat. 5). Ejderlerin oluşturduğu madalyonun içerisinde bağdaş kurmuş halde oturan figür ile madalyonun dışındaki dört köşede melek figürleri vardır. Meleklerin ejderli madalyonu tutarak gök kubbeyi döndürmeleri tasvir edilmiştir.⁴⁶ Meleklerin tasvir şekli yine Büyük Selçuklu'nun ikonografik unsurlarını işaret etmektedir. İki eserde de melekler; görünüş olarak ince kaşlı, küçük ağızlı ve örgülü saçlıdır. Başlarında altın yaldızlı hale görülmektedir.

4.1.6 Meslek, sanat, zanaat alanlarında kadın

13. yüzyılda hazırlanmış minyatürlü eser Varka ve Gülşah Mesnevisi (TSMK, H. 841)'nde farklı meslek alanlarından birçok kadın figür yer alır. Yaralı Varka'nın

⁴⁴ Özden Süslü, **a.g.e.**, s. 154.

⁴⁵ Güner İnal, **a.g.e.**, s. 47.

⁴⁶ Özden Süslü, **a.g.e.**, s. 159.

yanında yer alan hizmetçi kadın (Kat. 6) Selçuk tipindeki kürklü börk ve siyah örgülü uzun saçlar ile betimlenmiştir. Aynı eserdeki y. 55a (Kat. 7) minyatürde ise köle kadın da Varka'nın yanında yer alıp ona hizmet eder. Bu iki kadın figürün saç tipi, giyim tarzı ve kullandıkları aksesuarlar Anadolu Selçuklu tipini temsil ederler.

4.2 İran Türk hanedanları

4.2.1 İncü Devri (1303-1393)

İlhanlıların zayıflamasıyla beraber güç kazanan İncü ailesi 1303 senesinde Fars bölgelerine hâkim olmaya başlamıştır. İncü devrinde Şiraz önemli bir bölge olmuştur. Önemli eserler genellikle Şiraz bölgesinden yayılmıştır. İncü devrindeki minyatürlere bakıldığında zeminin oldukça yalın ve basit olduğu görülür. Bu arka fonlar da genelde sarı ve kırmızı tercih edilmiştir.⁴⁷ Manzara unsurları çok çeşitli olmayıp minyatür içinde az sayıda kullanılmıştır.

Yapılan figürlerin kafa ve vücut boyutları itibariyle genelde orantısız olduğu söylenebilir. Kıyafet ve zeminleri betimlenmesi Moğol döneminin yansımalarını taşır.⁴⁸

4.2.1.1 Kadın

İlhanlılar, Selçuklu Türklerinin ve İran bölgesinin eski dönemlerindeki kıyafetlerin etkisi altında kalmıştır. İncü Devrini etkileyen İlhanlı kadınları, vücutlarına kat kat kıyafetler giyerek fazlalık kısımlarını saklamışlardır. Bu dönemde kadınlar uzun kollu, ön kısmı açık veya ayak bileğine kadar inen bol kollu kaftanları tercih etmişlerdir. Dış giyimde genel olarak V şeklinde ve kolsuz giysiler kullanılmıştır. Ancak örtü kullandıkları için boyunları görülmemektedir.⁴⁹

1330-1340 yıllarında uygulanan İncü tipi giyim modası İlhanlılar'ın üslubunu yansıtan unsurlar ile birleşik şekilde düşünülebilir. Bunun yanında başlarına kullandıkları süslere önem vermişlerdir.

Ettinhausen'e göre İncü kadın figürlerinin yüz ifadesi, saç şekilleri ve giyim tarzı İran bölgesinde olan kadın figürleriyle karşılaştırıldığı zaman aralarında farklılıklar

⁴⁷ Basil W. Robinson, *Islamic Painting and the Arts of the Book*, London 1976, s. 132.

⁴⁸ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, *a.g.e.*, 1979, s. 15.

⁴⁹ Faegheh Shirazi-Mahajan, *a.g.t.*, s. 46.

görülmektedir.⁵⁰ İran bölgesinde yapılan figürlere göre İncü figürleri daha basit ve vücudu orantısızdır.

4.2.1.2 Soylu kadınlar

Boston Sanat Müzesi'nde bulunan 1341 tarihli Şehname'de (20.1841 no.) Andalucia'nın kraliçesi Kudefa görülmektedir. Sahnenin solunda yer alan Kudefa bir elinde bardağı tutmuş, diğer elini dizine koymuştur. Figürün saçları arkada toplanmış halde olup, başındaki şapkası Selçuk minyatürlerinde çok rastlanan kürklü börk tipini hatırlatır. Kudefa'nın yanında maiyeti bulunur. Maiyetindeki kişilerin çoğu ayakta durmuş olup yanlarında def çalan müzisyen kadın da bulunmaktadır.

4.2.1.3 Sevgili olarak kadın

4.2.1.3.1 Menije

1330 tarihinde yazılmış olan H.1479 no'lu Şehname'nin 91b (Kat. 8) ve Freer Gallery'de bulunan 1341 tarihli Şehname'nin y. 125a (Res. 2) minyatüründe Şehname'de bir kadın kahraman olan Menije görülür. Menije sevgilisi Bijen'i kuyudan kurtarıırken gösterilmiştir. İki minyatür sahnesinde de Menije, Rüstem'in yanında durup sevgilisini kurtarmasını bekler. Rüstem, Menije'nin sevgilisi için taşı itmeye çabalar. İki minyatürde de Menije'nin vücudu beyaz kıyafetler ile örtülmüştür. Başında yaşmakla birlikte ağzını kapatan peçe kullanılmıştır. Sahnenin sağ kısmında Menije'nin bir at ile yer alması iki Şehname nüshasının ortak özelliği olarak karşımıza çıkar.

4.2.1.4 Edebî metinlerde yer alan kadın

4.2.1.4.1 Hafif kadın

İncü döneminde eş olarak kadın tasvir edilirken edebî konulu eserler içinde işlenen kadın figürleri de minyatürlerde yer almaktadır. Kelile ve Dimne'de sevgilisi ile yatakta gösterilen kadın figürü bulunur.

Nasr Allah'ın Kelile ve Dimne adlı eserinde eşini aldatan hafif kadını tasvir eden bir sahne bulunur (Kat. 9). İncü özelliği taşıyan sade çizim, sarı zemin, iri çiçeklerin manzara unsuru olarak kullanıldığı sahnede iri kafalı figürler bulunur. Sevgilisi ile

⁵⁰ Barbara Brend, *Perspectives on Persian Painting: Illustrations to Amir Khusrau's Khamsah*, London 2006, s. 82.

yatakta olan kadın figürünün altında eşi onu izlemektedir.⁵¹ Tüm figürlerin kafası vücut ölçülerine göre daha büyük ölçülerde çizilmiştir. Bu minyatür ile benzer şekilde yatakta sevgilisi ile çizilmiş bir kadın figürünü içeren bir başka minyatür daha vardır. Kelile ve Dimne, H. 363 (TSMK), y. 87a (Res. 3) minyatüründeki kadın figürü de sevgilisiyle birlikte yatağın içinde ona sarılmış vaziyette gösterilmiştir. Kadın figürünün örgülü saçları aşağı doğru inmektedir. İki eserde de kadın figürlerin yüz ifadesi net olarak gösterilmemiştir.

4.2.1.5 Din ve kadın

4.2.1.5.1 Melek

İncü döneminde 1330-1340 yılları arasında hazırlanan Kitab-i Samak Ayyar adlı minyatürlü eserde melek figürleri yer alır (Kat. 10). Akarsuyun yanında oturan iki meleğin küçük motiflerle süslenen giysileri ve uzun örgülü saçları Büyük Selçuklu tipinde olan unsurlardır.⁵² Ayrıca onların kıvrımlı zülüfleri de Uygur duvar resmindeki figürleri hatırlatır. Dolayısıyla İncü dönemindeki melek figürleri Selçuk-Türk tipinin yetkin bir şekilde uygulandığını gösteren örneklerdir.

İncü döneminde tasvir edilen diğer melek ise Saçker Galerisi'nde 1341 tarihli Şehname eserindeki S1986.112 no'lu minyatürde bulunur. Büyük Selçuklu'nun minyatürlerinde olduğu gibi melekler sahnenin üst kısmında yer almaktadır. İki melek yine simetrik olarak betimlenmiştir. Onların başında da taç kullanmış olup kanatları vardır. Eteklerinin ucundaki kumaşlar uçuşurken gösterilmiş ve kıvrımlı olarak çizilmiştir. Hareketleri böylece daha canlı hale gelmiştir. Sağ tarafta olan meleğin giysisinde bulunan iri çiçek motifleri İncü Şiraz (TSMK, H. 1479) minyatürlerinde görülen figürlerin giysileri üzerinde sıkça rastlanan tarzdadır.

4.2.1.6 Meslek, sanat, zanaat alanlarında kadın

Sanat alanlarında görülen kadın figürler müzisyen, dansçı gibi sahneye canlılık katan tasvirler olarak tanımlanabilir.

M.Saçker Galerisi'nde bulunan 1341 Şehname y. 310/311 no'lu minyatür ve Topkapı Sarayı'nda bulunan 1330 Şehname y. 272b minyatürde kadın müzisyenler bulunur.

⁵¹ Sheila R. Canby, **Persian painting**, New York 2005, s. 36.

⁵² Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **Peerless Images: Persian Painting and Its Sources**, London 2002, s. 261.

Müzisyen olan kadınlar genel olarak def ve arp çalarken çizilmiştir ve en az iki kişi olarak betimlenirler. 1341 Şehname y. 310/311 minyatüründe kadın figürler yaşmaklı, bol kollu ve sade kıyafetli olarak çizilmiştir. Diğer minyatürde ise kadın figürleri örtüsüz olup saçları topuz yapılmıştır. Üzerinde motifleri olan kumaştan yapılmış kıyafetler tercih etmişlerdir.

Behram Gur'un köylü evine ziyaretini tasvir eden sahnede (Walter Art Müzesi, y. W.677Aa) ortada yer alan ineğin sütünü sağan bir kadın figürü görülür. Kadın dizinin üstüne çökmüş bir halde ineğin sütünü bir kaba doldurmaktadır. Beyaz yaşmak tüm saçlarını kapatmıştır. Sahnenin sağ kısmında onun dışında iki kadın figürü daha bulunur. Kadın figürlerinin uzun örgülü saçları omzuna kadar inen yaşmak ile örtülü olarak çizilmiştir. Onlar uzun elbise içine şalvar giymişlerdir.

4.2.2 Muzafferiler (1353-1393)

1353 Tarihinde Şiraz'ın hâkimiyeti İncü sülalesinden Muzafferilere geçti. Şiraz ve çevresinde Muzafferiler tarafından resmedilen eserler, İncü döneminden farklı bir üsluba sahiptir. İncü minyatürleri daha çok Orta Asya ve İlhanlı üsluplarından etkilenmesine karşın Muzafferi devrinde bu dönemlerin etkisi görülmemektedir.⁵³

4.2.2.1 Kadın

Muzafferi devrinin minyatürleri kendilerine has bir üslup gösterir. Minyatürün boyutu küçüldükçe, bununla orantılı olarak insan figürleri de küçülmüştür. İncü figürlerinin diğer dönemlere göre farklı bir tipi vardır. Yüzler daha dolgun ve oval bir şekildedir. Vücutların daha ince ve naif çizilmeye başlaması kendilerine özgü bir minyatür şekli olduğu hakkında fikir verebilir.

Söz konusu dönemde öteki ülkelerden etkilenme bir yana bırakılıp artık daha çok kendi zevklerini yansıtan renklerin kullandığı ve kibarca işlenmiş giysiler, mücevherlere ilginin arttığı görülür.⁵⁴

4.2.2.2 Sevgili olarak kadın

Muzafferi devrinde görülen sevgili olarak kadın konusu edebî eserlerin içerisinde minyatürlü yazmalarda hem anlatılıp hem de tasvir edilmiştir.

⁵³ Güner İnal, **a.g.e.**,s. 107.

⁵⁴ Güner İnal, **a.g.e.**, s. 107-110.

4.2.2.2.1 Şirin

Nizami'nin Hamse'si, y. 134a' daki (Kat. 11) minyatüründe Şirin'in kalesinin önüne gelen Hüsrev ve onu izleyen Şirin tasviri vardır. Maalesef Şirin'in yüzü kötü halde olduğu için yüz ifadesi tam olarak görülememektedir. Ayrıca Şirin'in zülfünün ve uzun saçlarının daha net olarak görülmesine karşın, kıyafetleri tam olarak görülmemektedir.

Muzafferî döneminde bulunan başka bir eserde Şirin'in banyoda tasviri vardır (Kat. 12). Önceki minyatüründen farklı olarak bu minyatüründe Şirin'in yüz ifadesi net bir şekilde görülür. Şirin'in oval yüzü, küçük ağız ve parlak gözleri genelde Muzafferî devrinde tercih edilen unsurlardandır.⁵⁵ Şirin'in kulağına kadar inen iki zülfünün kıvrımları önceki dönemlerdeki kadın figürlerinkine göre daha çok kıvrılmış halde olduğundan dolayı, çok dikkat çeken bir unsur olmuştur. Şirin'in üzeri çıplaktır ve bol bir pantolon giyinmiştir. Şirin'in bu görüntüsü Şirin'in banyosunu anlatan tüm kompozisyonlarda karşımıza çıkan kalıplaşmış bir görüntüdür.

4.2.3 Celayirliler (1339-1432)

Moğol sülalesinin bir kolundan gelen Celayirlilerin döneminde minyatür sayısı az olmasına karşın konumu itibarıyla en güzel eserlerden bazıları bu dönemde yapılmıştır. Bu devrin minyatür örnekleri İslam minyatürünün gelişmesi açısından gelecek dönemleri etkilemiştir.⁵⁶

4.2.3.1 Kadın

Celayirli kadın figürleri tasvir edilirken zarif uzun gövdeyi saran kıyafetleri kat kat giydirilerek bir görünüşe kavuşturulmuştur. Bazı kadınların kuşakları beline göre daha aşağıda bağlanır. Genellikle kalabalık sahnelerde kadın figürlerinin giyiminde canlı renkler çok fazla kullandığı için kadın figürleri daha fazla göze çarpmaktadır.

Kadın figürlerin başında Robinson'un 'Horozibiği' olarak andığı başörtüsü bulunur.⁵⁷ Horozibiğine benzer şekilde olan bu örtüde inci ve boncuk süsleri iki sıra olarak çeneye kadar inmektedir. Diğer baş süsleri olarak yaşmak ve taç da bu dönemde yaygın olarak kullanılmıştır. Bazen arkası dönük kadın figürlerinin

⁵⁵ Sheila R. Canby, **a.g.e.**, s. 38.

⁵⁶ Güner İnal, **a.g.e.**, s. 94.

⁵⁷ Barbara Brend, **a.g.e.**, 2006, s 51.

tasvirlerinde, kadının sırtından yere kadar inen uzun ince kumaş, uzun bir saç gibi görülür.

Minyatürlerdeki kadınların birçoğunun birbirine yakın olan kaşlarının ortasında bir iz olduğu görülür. Bazen bu iz kırık hali yanak ve çenede de görülebilmektedir. Bu dönemin kadın figürlerinin zarif ve elegans duruşu İslam minyatür sanatları arasında güzel aşama geldiğini gösterir.

4.2.3.2 Soylu kadınlar

Celayirli soylu kadınlarının özelliklerini tam anlamıyla temsil eden bir minyatür vardır. Bağdat'ta 1400-1405 yıllarında betimlenen "soylu sevgili" konulu minyatürde orijinal Celayirli soylu kadınlar anlatılır (Kat. 13). Kaşlarının ortasındaki izler, figürün soylu bir kadın olduğunu gösteren simgedir. Kırık şeklindeki izler, yanak ve çene bölgesinde de bolca kullanılmıştır. Çekik gözlü ve küçük ağızlı artık alıştığımız kadın yüz şekli yine devam etmektedir. Başında horozibiği tarzında bir örtünün bulunduğu görülür. Bir inci ve bir boncuk şeklinde iki sıra süsle birlikte ele alınan başörtüsü çenesine kadar iner. Yere kadar uzanan kat kat elbisesinin belinden daha aşağısında zarif şekilde bir kuşak bağlanmıştır.⁵⁸ Bu unsurlar Celayirlilerin görünüş soylu kadınlarının ortak özellikleri olarak tanımlanmıştır.

4.2.3.3 Sevgili olarak kadın

İslam minyatür ressamlığının en güzel eserlerinden biri olan Hacu Kirmani'nin Hamsesi'nde (Add. 18113) zarif kadın figürleri betimlenmiştir. "Prenses Hümâyûn ve Şirin" konulu minyatürde kadın zarif bir figür olarak betimlenmiştir. Canlı renkler kullanılan şatafatlı kompozisyonlardaki figürler yüzyıllarca İslam minyatüründe devam etmiştir.⁵⁹

4.2.3.3.1 Hümâyûn

Add. 18113 no'lu y. 26v'deki minyatürde Prenses Hümâyûn'un kalesine gelen Hümâ tasvir edilmektedir (Kat. 14). Kalesinde Hümâ'yı izleyen Hümâyûn horozibiği tarzı başörtü kullanmış, inci ve boncuk ile süslemiştir. Birbirine yakın kaşları, çekik gözleri ve küçük bir ağız vardır. Hümâyûn'un önü açık kaftanının yeni uzundur. Bütün giysiler kırmızı renkte ve canlıdır. Detaylar güzel şekilde çizilerek

⁵⁸ Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, s. 241.

⁵⁹ Güner İnal, **a.g.e.**, s. 97.

kompozisyonda yer almıştır. Yine prenses Hümâyûn, aynı eserinde Hümâ ile düğün gecesinin sonrasını tasvir eden sahnede görülür.⁶⁰ (Kat. 15, y. 45v) Burada çok sayıda kadın figürleri yer almaktadır. Sahnenin sol kısmında oturan prenses Hümâyûn'un başında tül ve taç kullanılmıştır. Tacının aşağısına doğru inciden yapılmış süsler inmektedir. Bu sahnede kadınlar taç, yaşmak ve başörtüsünü sıklıkla kullanmıştır. Arkası dönük vaziyetteki kadınların örtülerinin yere kadar uzanmış olması dikkat çekicidir. Bazı kadın figürlerinin belinin aşağısında zarif bir şekilde kuşak bağlanmıştır. Kadınların kıyafetlerinin kolları diğer minyatürlerle karşılaştırıldığında geniş olmayıp pek çoğunda dar kullanılmıştır. Kadın figürler uzun ve zarif betimlenmiştir. Dış giyimlerinde kırmızı renk çokca kullandığı için sahneye canlılık katmıştır.

4.2.3.3.2 Şirin

Hüsrev'in Şirin'in kalesine gelmesini gösteren minyatürde Şirin ve kadınlardan oluşan maiyeti bulunur (Kat. 16).⁶¹ Kadın figürler ortak olarak horozibiği tarz başörtüsü, zarif uzun vücudu, dal gibi kolları olan giyimleri ile betimlenmiştir. Ancak bu minyatürün nakkaşı, Add. 18113 no'lu eserin nakkaşı olan Cüneyd'in çizdiği figürler kadar zarif ve etkileyici resmedememiştir. Burada daha basit detaylar kullanılmış ve düzgün belirtilmemiş suratları Cüneyd'in minyatüründeki kadınlar kadar iyi betimlenememiştir.

4.2.3.4 Edebî metinlerde yer alan kadın

4.2.3.4.1 Sultan sancar ile yaşlı kadın

Selçuk Sultanı Sancar'a şikâyetinde bulunan "Yaşlı kadın" teması, edebî konulu minyatürlerde sıkça kullanılan bir kadın figürüdür. Minyatürde (Add. 18113, y. 85r, Kat. 17) yaşlı kadın Sultan Sancar'a ineğinin çalındığını anlatır.⁶² Sultana iki ellerini uzatmış hali onun duygularını iyice gösterir. Hatta kadının kaşları üzgün yüz ifadesi belirtecek şekilde gösterilmiştir. Mavi uzun bir giysi giymiş ve beyaz bir başörtüsü kullanmıştır. Yaşlı kadının yere kadar uzanan siyah kumaşı uzun örgülü bir saç ifade edecek şekilde aşağıya sarkmaktadır.

⁶⁰ Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, s. 203.

⁶¹ Sheila R. Canby, **a.g.e.**, s. 42.

⁶² Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, s. 158.

4.3 Timurlular (1370-1507)

İran'da 14. yüzyıl sonlarına doğru Timur (1336-1405) tarafından alınan Tebriz, Şiraz ve Bağdat'ta İran'ın ünlü sanat merkezleri bulunmaktaydı. Timur'un hükümdarlığını sürdürdüğü zamanında Semerkant önemli bir sanat merkeziydi. Ancak Timur devrinde başkent olan Semerkant'ta yapılan hiçbir minyatürlü yazma günümüze kadar ulaşmamıştır.⁶³ Timur'un ölümünden sonraki devirde, Timurlu sultanların himayesinde olan Herat ve Şiraz, önemli sanat ve kültür merkezi olarak minyatür sanatı için büyük bir faaliyet göstermiştir.⁶⁴

4.3.1 Kadın

Timurlular ilk zamanlarda kullandıkları Moğol tarzını zamanla terketmiş ve daha çok kendi tarzlarını yaratmaya başlamışlardı. Dolayısıyla onların giysi tarzları İlhanlılar ile de farklılık göstermiştir.⁶⁵ İlhanlı dönemiyle karşılaştırıldığı zaman Timurlular daha ince işçilikli kıyafetler üretmişlerdir. Giyim kuşamda daha kaliteli kumaşların kullanıldığı, daha iyi terzilik ürünü giysiler minyatürlere de yansımıştır.

Bu dönemde kıyafetler figürlerin vücutlarına oturacak şekilde yapılmış olup boyunun eskiye oranla kısaldığı görülmektedir. Ayrıca kaftanların önü açılarak göğüs dekoltesi gösterilmiştir.⁶⁶

Kadınların giyiminde genellikle ipekten yapılmış kırmızı kaftanlar dikkat çeker. Bir giyside; bir tane boyunda ve iki tane de kol kısmında olmak üzere üç tane delik bulunur. Giysinin kollarındaki iki açıklığın sebebi hem kısa hem de uzun giyilebilme özelliğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca giysilerin üzerine aksesuar olarak bazen kuşak ve düğmelerin kullanıldığı görülür. Kadınların başlarında şapka veya taçların üzeri kuş tüyleri ve tüller kullanılarak süslenmiştir. Ayrıca taç ve örtüleri inci ve boncuk ile iki sıra halinde süslenmiştir.⁶⁷

Genelde kadın figürleri, Celayirlilerin etkisi altında kalmış zarif kadın figürü tarzında betimlendiği görülür ancak daha sonra zamanla özgün üslubunu kazanmıştır. Timur'un altın devrinde başkent olan Herat'da hazırlanan kadın figürler nakkaş Behzad'ın elinde zarif tipini iyice göstermiş olur.

⁶³ Güner İnal, **a.g.e.**, s. 112.

⁶⁴ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1979, s. 18-19.

⁶⁵ Faegheh Shirazi-Mahajan, **a.g.t.**, s. 238.

⁶⁶ Faegheh Shirazi-Mahajan, **a.g.t.**, s. 127.

⁶⁷ Faegheh Shirazi-Mahajan, **a.g.t.**, s. 81-84.

4.3.2 Sevgili olarak kadın

4.3.2.1 Şirin

Minyatürlerde Şirin'in, Hüsrev ile birlikte yer aldığını gösteren birçok sahne vardır. Bahçede Hüsrev ile Şirin'in konuşmasını tasvir eden H.796 no'lu y. 28a'daki minyatürde Şirin tek başına değil başka kadınlar ile birlikte betimlenmiştir (Res. 4). Bu eser, geç Celayirli ve Erken Timurlu-Şiraz minyatür okulu arasındaki üslup bağlantısını kurması açısından önemli bir yazma olduğu için figürler burada Celayirli kadınlara benzer halde çizilmiştir.⁶⁸ Kadın figürleri zarif ve uzun vücutlu olarak tasvir edilmiştir. Kırmızı renk giysilerde çok kullanılan bir renk olmuştur. Ayrıca zülüflerinin şekilleri Celayirli kadınlardaki kadın figürleri ile birbirine benzemektedir.

Bir diğer minyatürde Şirin köşkte Hüsrevi izlerken tasvir edilmiştir (H. 779, y. 77r, Kat. 18). Bu sahnede Şirin'in yanında üç tane daha kadın figürü bulunur. Bütün kadın figürleri birbiriyle tamamen aynı tarzda aksesuarlar kullanmış olarak gösterilmiştir. Şirin'in horozibiği tarzındaki başörtüsü, büklümlü, kat kat şekilde olması ile de dikkat çekmektedir. Bu eserlerdeki kadın figürleri daha sonraki Türkmen devrindeki kadın tasvirlerini etkilemiştir.

Hüsrev ile Şirin'in buluşmasını tasvir eden H. 898 (TSMK), y. 74b no'lu minyatürde Şirin (Kat. 19) 'Sert (sade) üslup'ta tasvir edilmiş olarak tanımlanabilir.⁶⁹ Bu tarzdaki tasvir edilen kadınlar başlarında genelde horozibiği tarzında başörtüsünü kullanmıştır. Çizilen figürler genel olarak uzun boylu ve zayıftır, onların küçük yüzlü ve kalın boyunlu çizilmiş yüzlerinde duygular yansıtılmamıştır.⁷⁰

Minyatür arasında Şirin'in taç takma törenini tasvir eden bir minyatür de bulunur. (H. 898 (TSMK), y. 123b, Kat. 20) Halı üstünde Şirin ve Hüsrev oturur vaziyettedir. Hüsrev Şirin'in bir elini kendine doğru çekip ona bir tas uzatır.⁷¹ Bu hareket yine taç takma töreni kutlaması yapıldığı zannedilen 1444 yılında hazırlanan Firdevsî'nin Şehnamesi'nde 45.169 ve 56.10 minyatüründe de görülmektedir. (Kat. 21) Çadırın içindeki kadın figürü aynı hareketleri yaparken gösterilmiştir. Bu sahnedeki bütün

⁶⁸ Barbara Brend, **a.g.e.**, 2006, s. 47-49.

⁶⁹ Barbara Brend, **a.g.e.**, s. 57.

⁷⁰ Barbara Brend, **a.g.e.**, s. 51.

⁷¹ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **The Topkapı Saray Museum: The Albums and Illustrated Manuscripts**, çev.: J. M. Rogers, London 1986, s. 89.

kadın figürlerinin horozibiği tipi örtüleri vardır ve giyim tarzları H. 898 (TSMK), y. 123b'deki kadınlar ile benzeşmektedir.

Şirin'in, Hüsrev'in portresini izlerken çizilmiş minyatürlerde, Şirin'in kadınlardan oluşan maiyetinden biri bahçede halının üstünde oturan Şirin'e portreyi uzatırken görülür. 15. yüzyılın sonlarına doğru Timuruların Herat'ta ürettikleri eser olan Or. 6810 (BM), y. 39v'deki minyatürde ise Şapur'un üç portresinden biri olan resme bakan Şirin betimlenmiştir. (Kat. 22) Bu sahnede Şirin dışında hizmetçi kadınlar da bulunur. Müzisyenler ve diğer hazır bulunanların başlarındaki uzun bantlar oldukça dikkat çekicidir. Beyaz örtü ile başları kapatılıp örtülerinin üstü ayrıca renkli bantlarla bağlanmıştır. Bu bantların figürlerin etek uçlarına kadar indiği görülür.⁷²

Şirin'in banyosu Orta Asya minyatürlerinde çok sevilen bir konudur. Benzer tarihlerde hazırlanan H. 774 ve H. 781 envanter numaralı eserlerde Şirin'in banyo sahnesi bulunur. Timurlu-Şiraz eserlerinden olan H. 774, y. 39v no'lu minyatüründeki Şirin ise çok sade bir şekilde resimlendirmiştir. (Res. 5) Bu sahnede Şirin'in yanında giysileri bulunmaktadır. Resimdeki manzara elemanları da oldukça sade ve basittir.⁷³ Fakat bu minyatüründeki Şirin ile farklı olarak Herat'ta hazırlanan H. 781 y. 40 (Kat. 23)'daki Şirin'in diğerinin aksine ayrıntılı olarak tasvir edildiği dikkati çeker. Manzarada ağaçlar çiçek açmış, köşede yer alan Şirin gümüş renkli suyun içerisinde kibarca oturmuş haldedir. Kompozisyon çeşitli renkler ile süslenmiş, oluşturulan şatafatlı manzara içerisine figürler yerleştirilmiştir.

4.3.2.2 Leyla

Timurlu döneminde Leyla ve Mecnun'un tasvirlerinde genellikle Leyla ve Mecnun'un çölde bayılması sahnesi konu olarak seçilmiştir. 1430 yılında Şiraz'da hazırlanan Leyla ve Mecnun minyatüründe de bu konu işlenmiştir. (Res. 6) Bu minyatürde, bayılmış Leyla ve Mecnun sahnenin tam ortasında yer alır. Leyla'nın hemen arkasında bir çadır bulunmaktadır. Çadırının arkasında görülen iki kadın figürü ise şaşırmış halde onları izlemektedir. Manzara unsurları çok yalın çizilmiştir.

Aynı konulu bir minyatür 1445-1446 da Herat'ta görülür. (H.781 (TSMK), y. 138r, Kat. 24) Burada Şiraz'daki minyatürden daha fazla unsur ve figür kullanılarak konu betimlenmiştir.

⁷² Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, s. 162.

⁷³ Güner İnal, **a.g.e.**, s. 138.

Herat'ta hazırlanan 1495 tarihli Miranşah'ın oğlu Sultan Mirza Balas'a takdim edilen Or. 6810 (BM) eserindeki y. 137v (Res. 7) minyatürde ufak tefek farklar ile yine bu sahne çizilmiştir. Sahnenin ortasında bayılmış vaziyette olan Leyla ve Mecnun iki minyatürde de uzun yenli kıyafetlerle çizilmiştir. Sahnede Şiraz'daki minyatürden daha fazla sayıda çadır bulunmaktadır. Çadırların etrafında ya da içerisinde kadın figürleri yer almaktadır. Sahnedeki kadın figürleri başlarında örtü kullanmıştır. Sol kısımda yer alan çadırdaki çocuğa bakan bir kadın figürü vardır.⁷⁴ Bu, Herat'ta hazırlanan her iki minyatürde de kullanılan ortak bir unsurdur. Minyatürlerde bulunan çadırların yeri ve kadın figürlerin hareketleri diğer örneklerle aynı şekilde tekrarlanır. Fakat Leyla ve Mecnun'a gül suyu döken figür tasvir edilirken H.781 (TSMK), y. 138r'de türbanlı erkek, Or. 6810 (BM), y. 137v minyatür de ise yaşmaklı bir kadın tercih edilmiştir. Yine de diğer unsurlar çok benzediği için tasvir eden bir tekrarlanma durumu söz konusudur.

Leyla ve Mecnun'u konu alan diğer minyatürlerde çoğunlukla cenaze törenindeki bir an resimlenmiştir. Leyla'nın eşinin ölümünden sonra ağlayan insanları gösteren Or. 6810 (BM), y. 135v (Kat. 25)'deki minyatürde görülen Leyla, balkonda kadın figürleri ile beraber yer alır. Kapının önündeki siyah giysili kadın figürü Leyla'dır. Yanındaki iki kadın Leyla'ya sarılmış onu teselli etmeye çalışmaktadır. Balkondaki diğer kadınlar ise kollarını açıp, elleri yüzlerinde gözyaşlarını silerler.⁷⁵

1485 Emir Hüsrev Dehlevi'nin Divanı (CBL), y. 120v'deki minyatürde (Kat. 26) Leyla'nın Mecnun'a çölde ziyaretini tasvir eder. Resimde çok sayıda manzara unsurlarına yer verilmiştir. Leyla ve Mecnun küçük boyutta çizilmiş bir derenin yanında samimi halde de gösterilmişlerdir.

4.3.2.3 Hümâyûn

1425 yılı Musee des Arts Decoratifs bulunan Hacı Kirmani'nin mesnevisi içinde Hümâ ve Hümâyûnun bahçede buluşması tasvir edilir. (Kat. 27) Onların giyim tarzı Tebriz'de 1360-1370 yılında hazırlanan H.2154 (TSMK) no'lu Mıracname y. 31b ile çok benzemektedir. Figürlerin belinin aşağısında kurdele şeklinde bağlanan kuşaklar ve uzun etekleri birbiriyle benzeşen unsurlar arasındadır. Celayirliler'de olduğu gibi bağlanan kuşaklar vücutlarının zarifliğini ve uzunluğunu ortaya çıkarır. Kadınların

⁷⁴ Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, London 2002, s. 242.

⁷⁵ Ebadollah Bahari, **Bihzad: Master of Persian Painting**, London 1996, s. 144.

saçları aşağıda toplanmış olup başlarında küçük taçlar görülmektedir. Betimlenen doğa manzarasında gümüş renkli su akan bir çesme de yer almıştır. Manzara unsurları güzel bir biçimde resimlendirilmiştir.

4.3.2.4 Menije

Menije genel olarak Bijen'in kuyudan kurtarılışını anlatan kompozisyon konularının içinde yer alır. Timurlularda aynı konu defalarca resme dokülmüştür.

1410-1411 yıllarında yazılmış Add. 27261 (BM), y. 298v (Kat. 28) ve 1430-1435 yılında hazırlanan İbrahim Sultan Şehnamesi'nde And. 176 (Bodleian), y. 186r (Kat. 29)'de bu konu tasvir edilmiştir. Bijen'in kuyudan kurtarılması için Rüstem'in onu ip ile çektiği anı tasvir eden sahnede kadın figürü olarak sadece Menije yer almaktadır. İki minyatür arasında 20-25 yıllık bir süre olmasına rağmen kadın figürlerinin görünüşleri değişmemiştir. Her iki resimde, Menije tamamen beyaz giyimlidir ve bütün vücudu kapalıdır. Figürlerin başlarında siyah bir aksesuar kullanılmıştır. Tekrar edilen sahnelerde Menije'nin sahne içindeki yeri farklıdır. Add. 27261 (BM), y. 298v'deki Menije sol kısımda ayakta durmuştur fakat And. 176 (Bodleian), y. 186r'deki Menije ise sahnenin ortasında yer aldığı için daha çok göze çarpmaktadır.

4.3.3 Edebî metinlerde yer alan kadın

4.3.3.1 Sultan Sancar ile yaşlı kadın

Sultan sancar ile çizilen yaşlı kadın tasviri 15. yüzyılın sonlarına doğru yapılmış Or. 6810 (BM), y. 16 (Kat. 30) ve Add. 25900 (BM), y. 18r (Res. 8)'deki minyatürlerde bulunmaktadır. İki minyatürde de yaşlı kadın siyah kıyafetinin üzerine beyaz örtü kullanmış olup bu şekilde tüm vücudunu kapatmıştır. Elinde bir baston tutmuştur. Add. 25900 (BM) envanter numaralı eserde yaşlı kadın beyaz örtüsünün içine mavi bir iç örtü daha takmış olduğu görülmektedir.

4.3.3.2 Behram Gur ile kadın

Örnek olarak ele aldığımız bir minyatürde Behram Gur ile ava çıkan köle kadın Azade, bir deve üstünde onunla birlikte oturup arp çalarken çizilmiştir. (İbrahim Sultan Şehnamesi, And. 176 (Bodleian), y. 337v, Kat. 31) Azade'nin horozibiği tarzında başörtüsünün ucunun çok keskin ve sivri görünüşü dikkati çekmektedir.

Behzad'ın eseri olduğu kabul edilen yazma Or. 6810 (BM) eser içinde ilginç kadın figürleri yer alır. y. 190r (Kat. 32)'deki resim Behram Gur'u eğlenen kadınları gizlice izlerken betimleyen bir minyatürdür.⁷⁶ Sahnede Havuz içindeki kadınlar çıplak halde eğleniyorken gösterilmiştir. Havuzun dışında kalan kadınlar ise uzun kaftan giyinmiş olup başlarında örtü görülmektedir. Örtülerinin üzerinde ise taç kullanmıştır. Bu tarz baş düzenlemesi Behzad'ın öğretmeni olan Mırak'ın Türk İslam Eserleri Müzesinde bulunan Zafername adlı eserinin T.1964, y. 97a'de bulunan tahtta oturan Timur'u gösteren minyatürdeki kadın dansçıların başında da görülür.

4.3.4 Din ve kadın

4.3.4.1 Melek

Timurlular Devrinde melekler tasvir edilirken, Herat okullarında yaygın olarak yapraktan yapılmış bir şapka da görülmektedir. Bu şapka stilini 1436 tarihli Uygurca yazılmış olan Herat Miracnamesi'nde y. 49v (Kat. 33)'de de karşımıza çıkar.⁷⁷ Ortada yer alan melek ve diğer kadın figürlerin başlarında da yapraktan yapılmış bu şapkalar görülür. Fakat bu sahnedeki kadınların tümü bu şapkayı kullanmamıştır. Sahne içerisindeki figürlerin başında ayrıca taç ve başörtüsü de sıkça kullanılmıştır.

Add. 27261 (BM) y. 362v-363r (Res. 9)'de iki melek figür yer alır. Sadece üst kısımları görülen meleklerin sivri kanatları dikkati çeker. Bu eserin Timur dönemindeki resim okulları için resim sanatı üzerine temel oluşturduğuna tanık oluyoruz.⁷⁸

4.3.4.2 Züleyha

“Züleyha'dan Yusuf'un kaçması” minyatürler Züleyha ile betimlenen minyatür arasında tekralanan bir konudur. Behzad'ın 1488 yılında minyatürlerini Sadi'nin Bostan'ının (Kahire Milli Kitaplık) Yusuf'un Züleyha'dan kendini sakınması konusu betimlenmiştir. (Kat. 34) Yusuf ve Züleyha sahnenin üst kısmında bulunur. Züleyha Yusuf'un kolunu kendine doğru çekmeye çabalar ancak Yusuf karşı koyar. Züleyha, burada sadece sevgili olarak bir kadın değil aynı zamanda toplumun anlayışına göre

⁷⁶ Oleg Grabar, **Mostly Miniatures : An Introduction to Persian Painting**, New jersey 2000, s. 105-107.

⁷⁷ Cahide Keskiner, “Türk Minyatürlerinde Kadın Başlıkları”, **Antik Dekor**, S: 27, İstanbul 1994, s. 123.

⁷⁸ Güner İnal, **a.g.e.**, s. 116.

dinsel bir konunun ifadesi için de kullanılmıştır.⁷⁹ Kadının cilvesiyle erkeği günaha teşvik ettiği fikri verilmek istenmiştir.

4.3.5 Meslek, sanat, zanaat alanlarında kadın

1481 yılında Emir Hüsrev Dehlevi'nin Divanı adlı eserinde, Sultan Hüseyin Mirza Baykara'nın haremmini tasvir eden minyatürde çeşitli meslek gruplarından kadın figürleri bulunur. (Kat. 35) Burada müzisyen, dansçı ve hizmetçi kadınlar sahne içinde birlikte yer alırlar. Bu sahnede Sultan Hüseyin ve onun oğlu Muzaffer Hüseyin Mirza balkonda oturmuştur. Çocuğun yanında oturan annesi Hatice Begüm yeşil bir kaftan giyinmiştir.⁸⁰ Balkondaki kadın figürlerinin Hatice Begüm'e çok benzeyen giyim tarzları ve baş süsleri vardır. Ancak balkonun aşağısında halka oluşturacak şekilde dans eden kadın figürlerin giyimleri ufak tefek farklılıklar göstermektedir. Figürlerin bol kollu kıyafetinin dış kısmında yelege andıran birşey giyinmiş bazı kadınlar vardır. Dansçıların beyaz bant ile birleşen uzun örgülü saçları, arkası dönük figürlerin belinden aşağıya kadar uzanır bir şekilde inmektedir.

Timurlu döneminde bu minyatürdekiler ile çok benzeyen dansçıları tasvir eden başka minyatürler de vardır. Türk İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan Zafername adlı eserdeki T.1964, y. 97a'daki Timur'un tahtta gösteren sahnede sarı renkli iç giyimi bulunan kadın dansçının arkasından inen uzun örgülü siyah saçları da benzer gösterilmiştir.

Yine Sultan Hüseyin Mirza'nın hayatından bir anı tasvir eden bir minyatürde hizmetçi kadınlar bulunur. Resim Tahran Gülistan Müzesinde bulunan, ff 55 ve 62 no'lu nakkaş Behzad'ın (Kat. 36) çift sayfalı bir minyatürüdür. Bahçenin bir kısmında kadın figürler diğer kısmında ise erkek figürler bulunmaktadır. Sultan Hüseyin kadınların olduğu tarafta oturmuştur. Sahnede gümüş gibi akan bir akarsu yanındaki çiçeklerle cennet gibi bir ortam tasvir edilmiştir. Kadın figürleri birbirinden farklı işleri yapmaktadır. Müzik aleti çalan kadın, Sultana yemek sunan, hizmet eden kadınlar ve sahnede eğlenen kadınlar ayrı ayrı işleri yapan kişiler olarak ele alınmışlardır.⁸¹ Kadınların kullandığı iki çeşit başörtüsü vardır. Yaşmaklı kadınlar tamamen saçlarını kapatmıştır. Örtü kullanan kadınların ise kulakları ve

⁷⁹ Robert Irwin, **Islamic Art**, çev.: Eui-Gab Hwang, Seoul 2005, s. 197-198.

⁸⁰ Soudavar Abolala, **Art of the Persian Courts: Selections from the Art and History Trust Collection**, New York 1992, s. 90.

⁸¹ Ebadollah Bahari, **a.g.e.**, s. 112.

zülüfleri görülür. Kadın figürlerinin yüzlerinde hiçbir duygu ifade edilmemiştir. Tüm kadınlar birbirine genel olarak çok benzemektedir. Uzun vücutlu figürlerin yüz ifadeleri ve giyimlerinde kullanılan renklendirme çok basit olduğundan figürler Celayirliler kadar zarif olmamıştır. Fakat yine de hoş ve ilgi çekicidir.

4.4 Karakoyunlular (1350-1467)

Karakoyunlular Devrinde hükümdarların desteğiyle büyük sanat faaliyetleri geliştirilmiştir. Cihanşah ve onun oğlu Pir Budak da bu dönemin en büyük sanat destekçilerindendi. Bu devrin minyatür sanatları Şiraz bölgesinden Pir Budak'ın önderliğinde gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan ekol daha sonraları Bağdat'a kadar hızla yayılmıştır.

Karakoyunlu döneminde resimlenen minyatürler, Timurun Herat ve Şiraz üslubundan etkilenmiş olarak daha sonra Akkoyunlu üslubunun oluşmasında etken olmuştur.⁸²

4.4.1 Kadın

Karakoyunlu dönemindeki kadın figürleri son derece sade bir şekilde çizilmiştir. Bu dönemdeki minyatürlerde çizilen figürlerin yüzleri ana hatlarıyla şematik olarak çizildiği için yüze duygusal ifade verilmediği görülür. Genel olarak kadın figürlerinin başlarında örtü ve taç görülmektedir. Fakat başında hiçbir aksesuar bulunmayan melek figürleri de yok değildir. Giyimlerde ayrıntı motiflere pek yer verilmemiş olup betimlemeler oldukça sade ve düzdür. Bununla birlikte Timurlularda kullanılan bazı betimlenen tarzların bu dönemde de sürekli olarak kullanıldığını gösteren unsurlar da görülmektedir.

4.4.2 Sevgili olarak kadın

4.4.2.1 Şirin

Hüsrev ve Şirin'i tasvir eden bu minyatürde (R. 1021 (TSMK), y. 48r, Res. 10) halıların üzerinde veya etrafında oturan kadın figürleri bulunur. Sahnenin sol kısmında halı üzerinde oturan iki kadın müzisyen, arp ve def çalmaktadır. Sahnenin sağ kısmında büyük bir beyaz çadır önünde oturan Şirin de halı üzerinde oturmuştur. Onun elinde bir mendil görülür. Yanındaki halı dışında oturan kadın da elinde

⁸² Güner İnal, a.g.e., s. 150.

mendil tutmaktadır. Kadınların kıyafetlerinde çeşitli renkler kullanılmıştır. Bunun etkisiyle sahnede canlı bir görüntü oluşmuştur. Bütün kadınların başında horozibiği tarzındaki başörtüsü görülür.⁸³

4.4.2.2 Leyla

Leyla ile Mecnun'un buluşması tasvir edilen minyatürde (H.753 (TSMK), y. 146a, (Üslup B), Kat. 37) büyük bir çadırın içinde Leyla ve Mecnun halının üzerinde yer almaktadır. Leyla'nın başındaki bant Timurluların Herat okulundaki minyatürlerde kadın figürlerin yaygın olarak kullandığı tarz ile birbirine benzemektedir. Herat okulunda çizilen kadın figürlerin başında olan bantların arkadan yere kadar uzatılması çok yaygın olarak kullanılan bir modeldir. H. 753 (TSMK) eserinde B üslubu kullanılmış olup Timurluların etkisi de görülmektedir.⁸⁴ Bu bilgiye dayanılarak kadınların tasvirlerinde de Herat okulunun etkisi olduğu tahmin edilebilir.

4.4.3 Edebî metinlerde yer alan kadın

4.4.3.1 Havuzda eğlenen kadınlar

Havuzda eğlenen kadın figürler H.753 (TSMK), y. 204b (Üslup A)'de görülmektedir. Nizami'nin Hamse'sinde zengin bir genç, kendi bahçesinde eğlenen kadınları gizlice gözetler. Sahnenin ortasında havuzda yer alan kadınlar çıplak halde eğlenirken gösterilmiştir. Havuzdaki figürlerin ellerinin havada olması eğlendiklerini göstermektedir.⁸⁵ Bu kadın figürlerin uzun saçları Selçukluların örgülü saçlarını hatırlatır.

4.4.3.2 İskender ile kadınlar

R. 1021 (TSMK) eserde İskender ile maiyetleri çizilmiştir. İskender denizde kayık içinde erkek figürleri ile birlikte yer almaktadır. Sahnenin sol tarafının altında yer alan üç kadın figürü deniz içinde H.753 (TSMK), y. 204b'deki diğer kadınlar gibi çıplaktır ve uzun saçları aşağıya kadar iner. Deniz içinde ayrıca çeşitli balıklar da çizilerek manzara hareketlendirilmiştir.

⁸³ Barbara Brend, **a.g.e.**, 2006, s. 105.

⁸⁴ Zeren Akalay, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 753 No.lu Nizamî Hamsesi'nin Minyatürleri", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S:5, İstanbul 1972-1973, s. 397.

⁸⁵ Zeren Akalay, **a.g.m.**, s. 393-394.

H.753 (TSMK), y. 309a, B üsluptaki sahnede İskender, Rusya’da güzel kadınları çölde gördüğü bir anı tasvir eden bir minyatürde kadın figürler ile beraber betimlenmiştir. Sol kısımdaki kadın figürler toplu halde bulunmakta olup onların hepsi elleri ile yüzlerini kapatmıştır.⁸⁶ Bu sebepten oturu onların yüz ifadeleri görülememektedir. Ortadaki kadın ise İskender’e arkası dönük vaziyette durmuştur. Sahnede manzarayı ifade eden küçük kümeler halinde çiçekler ve çeşitli ağaçlar görülür. Bu minyatür için Zeren Akalay, B üslubundaki minyatürlerinin ressamı olan iki nakkaş arasından bu minyatürü tasarlayan ve çizen nakkaşın, figür ve manzara çiziminde yeteneğinin diğerinden daha düşük olduğunu iddia etmiştir.⁸⁷

4.4.4 Din ve kadın

4.4.4.1 Melek

H. 753 (TSMK) minyatürde Şahın meleklerle eğlencesi tasvir edilmiştir. (y. 181b, Üslup A, Kat. 38) Meleklerle Şah birlikte tahtta oturmuştur. Melekler Şah’a hizmet edip onun huzurunda içecekler ve yemekler sunmaktadır. Aynı üsluptaki y. 197a no’lu (Kat. 39) minyatürde bu sefer başmeleğe hizmet edilmektedir. Gökten uçarak gelen meleklerin ellerinde yemekler vardır. Bu tür sahneler Budist Uygur duvar resimlerinde de görülüyordu. Müzisyen olarak enstrüman çalan melekler de sahnede görülür. Timurluların Herat okulundaki melek tasvirlerinde sıkça tercih edilen yapraklı şapka bu sahnede bazı meleklerin başında yeniden görülmektedir. Sahneye koyu renklerin hâkim olmasının sebebi gece havanın kararmış olmasıyla ilişkilendirilebilir.

4.5 Akkoyunlular (1467-1500)

15. yüzyılın başında devlet haline gelen Akkoyunlular hükümdarları elinde olan minyatür sanatında büyük gelişmeler görülmüştür. Bu devirdeki minyatür sanatını koruyan en önemli hükümdarlar, Sultan Halil ve Yakub’tur. Sultan Halil tarafından Tebriz’de yazmanın üstad Şeyhi ve Derviş Muhammed tarafından yapılan Nizami’nin Hamse’si minyatürleri 15. yüzyılının en mühteşem minyatürleri olarak bilinir.⁸⁸

⁸⁶ Zeren Akalay, **a.g.m.**, s 395.

⁸⁷ Zeren Akalay, **a.g.m.**, s. 398.

⁸⁸ Cemile Hasanzade, “Sultan Yakup Döneminin “Hamse” Minyatürleri 15. Yüzyıl Tebriz Ekolündeki Gelişim Düzeyinin Bir Yansımasıdır”, **İRS Miras dergisi**, S:3, 2012, s. 5.

Uzun Hasan'nın hüküm sürdüğü dönemlerde, Şiraz valisi olarak görev yapan Sultan Halil'in yönetimi altında olan Şiraz'da minyatür sanatında önemli gelişmeler olmuştur. Şiraz'ın eyalet karakterini ifade eden akademik kalite içeren sanatsal minyatür örnekleri bu dönemde ortaya çıkmıştır ve Herat etkisinde hissedildiği orijinal üslupta minyatürlü yazmalar da bu dönemde yazılmıştır. 1478 tarihinden itibaren Tebriz sarayında çalışan yetenekli nakkaşların, daha önceki dönemlerde Sultan Halil'in emrinde Şiraz eyaletinde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Ek olarak 1469 tarihinde Karabağ'da Timuruları yenilgiye uğratan Sultan Hasan'nın emrine giren Heratlı sanatkarlar ve ilim adamları Şiraz'da toplanmışlardır. Şiraz'da Sultan Halil'in vefatından sonra da birçok minyatür eserleri hazırlanmıştır.

Sultan Yakup döneminde Tebriz minyatür okulu en yüksek seviyelere kadar ulaşmıştır. Topkapı Sarayı'ndaki Fatih albümü olarak adlandırılan eserlerin birçoğu Sultan Yakup devrinde hazırlanmıştır. Bu albümdeki resimler Orta Asya ve Uzakdoğunun etkisini taşımakta olup Tebriz sarayındaki minyatür sanatının zenginliğini ifade eder.⁸⁹

4.5.1 Kadın

Akkoyunlu devrindeki kadınların duruşlarında en çok dikkat çeken unsur kendilerine has bir tarzda başlarının etrafında daire şekli oluşturan bir örtü kullanmalarındır. Bu örtüdeki dairenin içinde kumaş kullanılmışsa saçlar görülmez eğer kullanılmamışsa ise kadınların saçları görünür. Bu nedenle burada başörtüsünün iki farklı stilde kullanıldığını söyleyebilmek mümkündür. Örtü yine Orta Asya da sık rastlanan horozibiği seklindedir. Başörtünün içinden geçen bir şeffaf tülün de kullanıldığı görülür. Kullanılan taç ve yaşmaklar diğer dönemlerle birlikte incelendiğinde aralarında çok da fark olmadığı görülür.

Akkoyunlu kadınlarının giyimlerinde canlı renkler tercih edilmiş ve motifler incelikle işlenmiştir. Giysilerinin üzerinde kullandıkları motiflerin birçoğu altın renginde olduğu için figürlerin giyisilerin daha süslü görünmektedir.

Kadın figürler genelde yuvarlak yüzlü ve tombik vücutlu şekilde çizilmiştir. Fakat İncü devri kadar sade ve orantsız değildir. Akkoyunluların minyatürleri nakkaşlara

⁸⁹ Saeideh Shahmari, **Osmanlı Ve İran Minyatürlerinde Figür Anlayışın Etnografik Açıdan İncelemesi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014, s. 13-14.

göre ufak farklılıklar göstermekle birlikte sanatçıların detaylara oldukça dikkat ettikleri soylenebilir.

4.5.2 Soylu kadınlar

Arthur M. Saçkler Galerisi'nde S1986.141.2 no.lu eser, saray bahçesinde prenses ve prensi tasvir eden bir minyatürdür. Bu minyatürün ortasında yer alan figürlerin prens ve prenses olduğu tahmin edilmektedir. Prens halı üzerinde diz çökmüş halde otururken elindeki taşı prensese doğru uzatmıştır. Sahnenin çeşitli yerlerindeki figürlerin çoğu bu durumu izlemektedir. Prenslerin koyu lacivert kaftanı bütün vücudunu sararak kapatmıştır. Yüzünü prense doğru dönüp onu izlemiştir. Tüm kadın figürlerin başında inci ve duvak ile süslenen taçlar bulunmaktadır. Bu taç modeli Timurluların minyatürlerinde de görülen bir tipe işaret etmektedir.

4.5.3 Sevgili olarak kadın

4.5.3.1 Şirin

Ferhat ve Şirin'i birlikte tasvir eden H.762 (TSMK), y. 69r minyatürde Şirin at üstündedir. Şirin'in bindiği atı Ferhat omuzlarında taşımaktadır. (Kat. 40) Şirin dışında ağaçların arasında kaybolmuş çok da göze çarpmayan kadın figürler yer alır.

“Bisutun dağında Ferhat ile Şirin'in buluşması” Hamse (SPL, NPV 83) y. 74b'deki minyatürde ve Arthur M. Saçkler Galerisi'ndeki S1986.155 no'lu minyatürde bulunur. (Kat. 41) Genelde dağdaki buluşmalarda Şirin at üzerindedir ve Ferhat Şirine bir testi veya tas sunar. Manzarada büklüm büklüm şekillerde gösterilmiş kayalar görülür. Hamse (SPL, NPV 83) eserindeki kadınların görünüşü y. 74b'deki Şirin görünüşüyle arasında çok fark yoktur. S1986.155 no'lu minyatürdeki Şirin ise altın yıldız renginde büyük bir taç takmakta ve karmaşık motifli dış giyimi ile dikkati çekmektedir.

“Şirin'in kalesine gelen Hüsrev” konulu minyatürde (Hamse (SPL, NPV 83), y. 83b), Şirin dolgun, oval yüzlü, küçük ağızlı ve birbirine yakın kaşlı olarak betimlenmiştir. Kullanılan baş süsü akkoyunlu kadın figürlerin ortak görüntüsünden bir parçadır. Manzara sade olmasına rağmen kullanılan renkler ve detaylar ile sahne içinde hoş bir hava yaratılarak zevk veren bir görüntü oluşması sağlanmıştır.

Bahçede kadınlardan oluşan bir grubun halı üzerindeki Şirin'e Hüsrev'in portresini uzatma anını tasvir eden minyatürde (Arthur M. Sackler Gallery, S1986.140) sahne içindeki bütün figürlerin kadın olduğu görülmektedir. Sahnede yemek sunan ve müzik çalan kadınlar yer alır. Şirin ve bazı maiyetinden kadınların ellerinde kına olması dikkatleri üzerine çeker. Kadınların başında iki çeşit örtü kullandıkları dikkati çeker. Birçoğu Akkoyunlu tipindeki örtü modelini kullanır. Şirin ve kalan iki kadın figürün başında ise tamamen beyaz olan bir örtü bulunur. Tüm kadın figürlerin kıyafetlerinde farklı modellerde motifler kullanılması dönemin kumaş değerlerindeki çeşitliliği yansıtır.

4.5.3.2 Leyla

Hamse (SPL, NPV 83) minyatürlerinde Leyla “Leyla ve Mecnun’un bayılması”, “Leyla ve Mecnun okul sahnesi” konu alarak çizilmiştir. Leyla ile Mecnun’un bayılması minyatüründe (SPL, NPV 83, y. 162, Res. 11) ortada yer alan Leyla’ya ve Mecnun’a sarıklı bir erkek gül suyu döker. Bu sahnenin sağ kısmında sadece bir tane çadır yer alır. Çadırın önündeki iki kadın figürü Leyla ve Mecnun’u izlemektedir. Manzarada küçük çiçeklerin görülmesi bu eserde yaygın olarak çıkar.

Leyla ve Mecnun okul sahnesi Hamse (SPL, NPV 83, y.123, Res. 12) ve Divan (Arthur M. Sackler Gallery, S1986.289) eserlerinde bulunur. Hamse’deki minyatüründe kadın figürleri omuza kadar gelen başörtüsü kullanmıştır. Leyla diğer öğrenciler ile birlikte kitap okumaktadır. Divan eserindeki kadın figürlerin başında da örtüleri görülür. Genelde kız öğrencilerin kıyafeti sade olarak gösterilmesine rağmen bu sahnede bir kız öğrencinin kıyafetinde yuvarlak motiflerin bulunması ilgi çekicidir.

4.5.4 Edebî metinlerde yer alan kadın

4.5.4.1 Behram Gur ile kadınları

Behram Gur’e akıl veren yedi prensesler hem sevgili hem de hikâye içinde kahraman için yardımcı olan kadınlardır. Minyatür içinde tasvir edilirken çoğu zaman yedi prenses bir arada tasvir edilmiştir. Bazen de Behram Gur’un ayağına masaj yapan prenses ile birlikte tasvir edilmişlerdir.

1479 Tarihli Şiraz’da hazırlanan Hamse’de Behram Gur ve yedi prenses (SPL, Dorn 337) tasvir edilir. Sahnede yedi prenses çoğunluğu farklı renklerde giysiler

kullanmasına rağmen tümünün giyim şekli aynıdır. Onların yüzleri küçük ve yuvarlaktır. Kullandıkları başörtüler yere uzanır. Bu başörtüler Selçuklu dönemdeki minyatürlerinde kadınların tasvirinde kullanılan *süremahram* ile benzer özellikler arz eder.

H. 762 (TSMK) envanter numaralı eserinde bulunan “Behram Gur Magrib prensesiyle Yeşil Köşkte” adlı sahne (y. 180v, Kat. 42) yazmanın Heft Peyker kısmındaki 7 minyatürden biridir. Yeşil köşkte kadın figürler ile birlikte Behram Gur betimlenmiştir. Ortada yatar halde yer alan Behram Gur’un, muhtemelen toplumsal statü işareti olarak kadın figürlerine göre daha büyük ölçüde çizilmesi dikkati çeker. Sahnenin solundaki bir kadın figür onun ayağına masaj yapar. Sağdaki figürler ise dizinin üzerine oturmuş olup yan yana dizilidirler. Masaj yapan kadın figürünün başındaki süsü Timur dönemindeki baş süsleri anımsatır.

Behram Gur’un sarı köşkte kadınlar ile tasvir edildiği minyatürlerden birinde Behram Gur köşkün içinde yatar vaziyettedir. (H. 762 (TSMK), y. 177b, Kat. 43) Onun ayak ucunda da bir kadın figürü yer alır. Bahçenin çeşitli yerlerinde diğer kadın figürler vardır. Bu sahnedeki figürlerin uzun vücuduna bakıldığı zaman yüzlerinin vücut yapılarına göre daha küçük kaldıkları dikkati çeker. Figürler manzaradaki boğuk görüntünün arkasına figürler saklanmıştır. Çiçekleri sulayan ve akarsu yanında oturan kadın figürlerinde olduğu gibi tüm figürlerde farklı tarzlarda başörtüleri görülür.

4.5.4.2 İskender ile kadınları

1490 tarihinde üretilmiş Nizami ve Emir Hüsrev Dehlevi’nin Hamseleri H. 1008 (TSMK) no’lu eser içinde “Nuşabe ve İskender’in ilk buluşması” (y. 250a, Kat. 44) ve “Nuşabe İskenderin önünde” (y. 278a) şeklinde bir arada ciltlenmiştir.

y. 250a sahnede Nuşabe soylu olduğundan dolayı taç kullanmış etraftaki kadın figürleri ise Akkoyunlu tarzında başörtüsünü kullanmıştır. Elçi kılığına girmiş İskender kendi portresini Nuşabe’ye takdim etmektedir.

y. 278a’da Şeytan tarafından İskender’in huzuruna getirilmiş Nuşabe minyatür içindeki tek kadın figürdür. Nuşabe diğer minyatürlerden farklı olarak taç yerine başörtüsü kullanmıştır.

H. 1008 (TSMK)'deki y. 250a ve y. 278a minyatürlerde kadın figürler Hamse (SPL, NPV 83) eserindeki kadın figürler ile benzetilmektedir. Çoğunlukla oval yüzler içinde birbirine yakın kaşlar ve minicik ağızlar ile betimlenen kadın figürler sarı ve kırmızı renkli giyimler ile betimlenmiştir. Bu eserlerindeki kadın figürler Akkoyunlu kadınların temel tiplerine yakın olduğu iddia edilebilir.

4.6 Babürlüler (1526-1858)

Diğer İslam devletlerine göre çok zengin bir devlet olarak 1526 yılından 1857 yılına kadar hüküm süren Babürlüler Hindistan'a yerleşmiştir.

Babür dönemindeki sanatçılar minyatürlerinde ritmik hareketleri başarıyla göstermiştir ve yüz ifadelerinde bir devrim yarattı. Babürlü nakkaşlar, Orta Asya bölgelerinde çalışan nakkaşlara göre figürlerin hareketlerini gerçeğe çok daha yakın bir biçimde yansıtmışlardır.⁹⁰

Babürlülerde minyatür sanatı Hümâyûn tarafından Safevilerden getirilen Mir Said Ali ve Abdüssamed sayesinde başlar. Bu iki nakkaş Orta Asya tiplerini Hindistan'a getirip yayarak Babürlülerin minyatür kompozisyonunun temelini atmıştır. Zamanla Hindistan nakkaşlarının da Babürlü patronlar için çalışması sonucunda resim sanatı, Hindistan resim sanatıyla birleşip Babür resim sanatının bu yeni sentezle kendilerine özgü bir minyatür tarzını ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu nakkaşların eserleri, dekor ve renklerin ahengine verdikleri önem nedeniyle oldukça beğenilmiştir.⁹¹

4.6.1 Kadın

Babür dönemindeki kadınların giyimleri Horasan ve Orta Asya'nın müslümanlarının tarzından etkilenmiş olarak veya Hindistan tarzında olmak üzere iki gruba ayrılabilir.

Orta Asya tipindeki müslüman kadınların giyimleri doğal olarak Türklerden etkilenmişti. Devrin ilk zamanlarında Türk tarzını kullanan üst sınıf kadınlar kaftanlarının içine kat kat giysiler kullanmıştı. Bunlar genelde etek kullanan Hindistan kadınlarından farklı olarak şalvarı tercih etmişlerdir. Uzun konik biçiminde Türk tipi başlık türü Ekber devrinde başlamıştır. Şapkalar uzun tüylerle veya tüller ile süslenmiştir.⁹²

⁹⁰ Som-Prakash Verma, **Painting the Mughal Experience**, New York 2005, s. 14.

⁹¹ Yong Wang, **India Miniature**, çev.: Lee Jae-yeoun, Seoul 2015, s. 39.

⁹² Jill Condra, **The Greenwood Encyclopedia of Clothing Through World History: 1501-1800**, Greenwood Yay., London 2008, s. 217.

Babürlü üst sınıf kadınlarının giyiminde genelde açık renklerde, rengârenk zarif duruşlu üst üste giyilmiş kıyafetler görülür. Soylu kadınlar arasında en çok tercih edilen kumaş türü ipek olup bu kumaşın üzerine altın işleme yapılarak giyime zerafet kazandırılmıştır. Fakat üst sınıfın dışında kalan kadınlar ise Hindistan geleneksel giyimine daha yakın olan giyisiler tercih etmiştir. Bu kadınlar Hindistan tarzı olan kısa bir üst *choli* ile *lengha* veya *ghaghara* denilen etek kombinlerini başlarında ince tül kullanarak tamamlamıştır.

Haremdeki kadınlar da hindistan tarzını kullanan kadınlar arasındadır. Göbeği açıkta bırakan dar ve kısa üstler giyinmişlerdir. Transparan eteklerinin içinde ayak bileklerine kadar uzanan pantolon kullanmışlardır. Başlarında büyük bir ince tül bulunur.⁹³

Babürlü kadınlar çok çeşitli mücehverler kullanırlar. Böylelikle minyatürlerde kadın figürler üzerinde küpe, kolye, yüzük ya da bilezik gibi çeşitli aksesuarlar kolayca yer bulabilmektedir. Genelde Aksesuarların birçoğu inci ve değerli taşlar ile süslenmiştir. Kolyeler çok sıralı zincilerden oluşmuştur. Küpeleri büyük yuvarlak halkalar ya da kulağı komple saran inci dizisi şeklindedir.⁹⁴ Yüzükleri elde sadece bir tane olamayıp neredeyse tüm parmaklarda kullanmıştır. Babürlü kadınlar burunlarında da hızma kullanmıştır. Hızma sadece kadınlar için kullanılan bir aksesuardır.⁹⁵ Bunlara bakılınca Babür dönemindeki kadınların süse olan merakı açıkça gözler önüne serilmektedir.

Genelde Babürlerin kadın figürleri Timurluların kadın figürleri ile yüz tipleri ve zarif vücutları birbirine çok yakındır fakat daha canlı hareketler ile çizilmiştir. Bazen de Hindistan'ın resim sanatındaki kadın figürler Hindistan'ın edebîyat konusunda yer alarak genelde sade bir şekilde birçoğu yan profilden çizilmiştir.

⁹³ Soma Mukherjee, **Royal Mughal Ladies and Their Contributions**, New Delhi 2001, s. 82.

⁹⁴ Nafisa Ali Sayed, **Mughal Jewellery: A Sneak Peek of Jewellery Under Mughals**, United States 2015, s. 8.

⁹⁵ Nafisa Ali Sayed, **a.g.e.**, s. 16.

4.6.2 Toplum ve Aile Bireyi olarak kadın

4.6.2.1 Anne olarak kadın

Babür dönemindeki tüm Hükümdarlar kendi annesine önem vermiştir. Dolayısıyla hükümdarın annesi ile ilk tanıştığı zaman olan doğum günleri çok önemsenen bir bayram niteliğinde bir gün sayılmıştır.⁹⁶

Sultanların doğum anları minyatürlere oldukça sık konu olan sahnelerdendir. Ekbername içinde nakkaş Kesu'nun prens Salim'in doğumu (Res. 13), Basavan'nın 1570 yılında Ekber'nin ikinci oğlu Murad'ın doğumu (Res. 14) ve Bişandas'ın prens Salim'in doğumu ile ilgili minyatürleri bu konu için güzel örneklerdendir. Genelde bu sahnelerde imparatoriçenin odası sahnenin en üst kısmında yer alır. İmparatoriçe yatakta yatmış veya oturmuş vaziyettedir. Onun odasında sadece kadın hizmetçiler bulunur. Erkek figürler doğumu bahçe veya bahçenin dışında kutlar. Bu minyatürde imparatoriçenin yatak odası, müzikli eğlencesi olan bahçe ve bahçe dışı ayrı sahneler olarak kurgulanmıştır. Yerleri ayrılmak için bahçede paravan kullanır.⁹⁷ Basavan'ın Murad'ın doğumunu tasvir eden minyatüründe kadınların omuz ve bileklerine taktıkları siyah renkli yuvarlak takılar dikkat çeker. Bu takılar Babürlerin minyatürlerinde sık sık rastlanan aksesuarlardandır. Orta Asya minyatürleri içerisinde görülmeyen Babür kadınlarının kendilerine özgü takısıdır. 1613-1620 yılında Cihangir Devrinde sarayın baş nakkaş olan Bişandas'ın Salim'in doğum anını anlatan minyatürde bir sürü kadın bulunur. Bişandas figürlerinin realist yüz görünüşü ve ufak hareketleri yüz ifadesini yansıtır biçimde ele alınmıştır. Bu sahnede yatakta yatan kadın, prens Salim'in annesi olan Meryemdir. Onun yanındaki kadın ise Ekber'in annesi Hamide Banu Begüm'dür. Bu sahnede kadın figürleri imparatoriçenin yatak odasını doldurmuştur.⁹⁸

4.6.2.2 Eş olarak kadın

Cihangir dönemindeki Nurcihan ile Cihangir'nin sarılmasını tasvir eden minyatür soylu kadın ya da eş olarak kadın konusunda ele alınabilir. Hükümdar ve sevgililerini tasvir eden minyatürler içinde Cihangir ve Nurcihanı birlikte betimleyen birçok

⁹⁶ Soma Mukherjee, **a.g.e.**, s. 18-19.

⁹⁷ Yong Wang, **a.g.e.**, s. 71.

⁹⁸ Yong Wang, **a.g.e.**, s. 111-113.

minyatür vardır. Cihangirin en sevdiği eşi olan Nurcihan Babürlü minyatürlerinde sıkça konu olarak seçilmiştir.

Nurcihan'ın giyim tarzı Babürlerin dönemi için çok yenilikçiydi. Nurcihan'ın bu akımını takip eden soylu kadınlar vardı. Nurcihan giysilerinde beyaz rengi tercih etmiştir.⁹⁹ Bu minyatür içinde Nurcihan şeffaf eteğinin içine beyaz çizgili pantolon giymiştir.

4.6.3 Sevgili olarak kadın

4.6.3.1 Şirin

Ekber'in Nizami'nin Hamse'si y. 45v'deki minyatürde Şirin tahtında bağdaş kurmuş vaziyette oturmuştur. (Res. 15) Bacaklarının duruş şekli Orta Asya minyatüründe çok yaygın olarak görülmekteydi. Bu minyatürde Hindistan ve Orta Asya tiplerinden oluşan karma giyimleri oldukça dikkat çeker. Şirin Hindistan'da kullanılan dış giyim kıyafeti olan *jama* giyinmiştir. Fakat onun şapkası ise bu kültürden farklı olarak Orta Asya tipindedir. Babürlü kadınlar bu şapkayı özel günlerde kullanmıştır.¹⁰⁰ Bu sahnedeki kadın figürlerinden bazıları Şirin gibi müslüman kadın tarzında iken bazıları da hintli kadınların tarzında giyinmiştir.

4.6.3.2 Leyla

Evrenzib döneminde hazırlanan Nizami'nin Hamse'sinde Leyla ve Mecnun'un okul sahnesini (y. 114b, Res. 16) ve Leyla'yı bahçede konuşurken (y. 121a) tasvir eden minyatürler bulunmaktadır.

Okul sahnesinde, oturan kız öğrencilerden biri olan Leyla altın renkli Çağatay şapkasını kullanmıştır. Leyla önündeki çocuğu izlediğinden yüzü yan profilden çizilmiştir. Leyla'nın yanındaki kız öğrencinin başında kürklü bir şapka bulunur. Tüm kadın figürler inci kolye, küpe ve bilezik takmışlardır.¹⁰¹

Leyla'nın bahçede konuşmasını tasvir eden minyatürde ise sahnenin ortasında görülen iki kadın figürü soylu kadın olarak betimlenmiştir. Bu iki soylu kadının ellerinde çiçekler bulunur. Sözü edilen kadın figürlerinin başında, okul sahnesindeki Leyla'nın Çağatay tipi şapkası ve yanındaki kız öğrencinin kürklü şapkasıyla aynı

⁹⁹ Soma Mukherjee, **a.g.e.**, s. 85.

¹⁰⁰ Barbara Brend, **The Emperor Akbar's Khamsa of Nizami**, London 1995, s. 16.

¹⁰¹ Linda-yok Leach, **Paintings from India**, London 1998, s. 103.

tarzda başlıklar vardır. Geriye kalan kadın figürleri hizmetçilerdir. Hizmetçilerin elinde Müzik aleti, kitap ve soylu kadınlar için getirilen meyveler vardır. Arka planda *shamiyana* denilen Hint çadırını kuran iki hizmetçi çok uzakta çizildiğinden dolayı sahne içerisinde net olarak yer alamamıştır.¹⁰²

4.6.4 Edebî metinlerde yer alan kadın

Babürlüler döneminde Hindistan ve Orta Asya edebîyat eserleri minyatürlerle birlikte ele alınmıştır. Özellikle Ekber, Orta Asya ve Hindistan'ın edebîyat eserlerinin hepsini tercih etmiştir. Ekber döneminde devamlı olarak Nizami'nin Hamse'si, Camî'nin Baharistan eseri Hindistan edebîyatının Mahabbarata ve Ramayana adlı eserleri de bulunur.¹⁰³ Hamzaname ve Tutiname Orta Asya ve Hindistanın kendi tarzlarının sentezini gösteren önemli eserlerdir. Hamzaname minyatürleri daha çok Hindistan tarzı uygulanarak hayata geçirilmiştir.¹⁰⁴ Bu iki eser içindeki figürler ve manzaralar birbirine benzemektedir. Tutinamedeki kadın figürleri yandan gösterilmiştir. Ayrıca uzun çekik gözleri, büyük yanakları ve abartılı çizilmiş göğüsleriyle betimlenmiştir. Giyimlerinde dama kareleri, yıldız ve rozet gibi geometrik şekiller bulunur.¹⁰⁵

4.6.4.1 Sultan Sancar ile yaşlı kadın

Sultan Sancar ile yaşlı kadını tasvir eden Or. 12208 (BM) no'lu y. 15v (Res. 17) sahnede *süremahram* giyinen yaşlı bir kadın görülür. Fakat bu yaşlı kadının *süremahram*'ının kumaşı alışılan Orta Asya tipindeki *süremahram*ın kumaşından farklı olarak transparan tercih edilmiştir. Bu nedenle içindeki giysinin rengini ve biçimini göstermiştir. Bu minyatürde realizm akımının etkisi görülüp perspektif kurallarına uygun ölçülerde bir manzara çizilmiştir. Sahnede az renk kullanılmasına rağmen tüm unsurlar oldukça net ve düzgün biçimde aktarılmıştır.

4.6.4.2 Hafif kadın

Orta Asya minyatürü içinde çok rastlanan hafif kadın konusu, 1595 tarihinde Ekber'in hükümeti zamanında yapılmış Camî'nin Baharistan'ındaki bir minyatürde de görülmektedir. (Kat. 45)

¹⁰² Linda-yok Leach, **a.g.e.**, s. 105.

¹⁰³ Yong Wang, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁰⁴ Som-Prakash Verma, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁰⁵ Som-Prakash Verma, **a.g.e.**, s. 17.

Hafif kadın Habza, kendi eşini aldatıp gece sevgilisi ile buluşmuştur. Onun eşi aldatıldığını öğrendiği zaman çok kızmıştır. Habzanın annesi ve kız kardeşi onu sakinleştirmeye çalışmaktadır.¹⁰⁶ Bu minyatür nakkaş Miskin tarafından çizilmiştir. Sahne içerisindeki kadın figürler sade kıyafetli olup başlarında örtü ve taç bulunmaktadır. İtalyan'ın Maniyerizm'deki gibi gölgeleme tekniğinin kullanılmasıyla figürlere daha çok canlılık katılmıştır. Ayrıca figürler perspektif açısı düşünülerek çizildiği için yakındaki figürler uzaktakilere göre daha büyük olarak gösterilmiştir. Avrupanın etkisi ile gelen bu bakış açısı Orta Asya minyatürlerine göre daha gerçeğe uygun ölçülerde figür çizimine olanak tanımıştır.

4.6.5 Din ve kadın

4.6.5.1 Melek

Fitzwilliam albümündeki çift sayfasında minyatürde bulunan iki meleğin görünüşü Babürlülerin genel melek tasvir tipini yansıtmaktadır.¹⁰⁷ (BM, 1948-10-9-053 ve 054) Bu iki melek 1555-1560 tarihleri arasında çizilmiştir. Melekler Orta asya minyatürü içindeki görülen melek tipini de anımsatmaktadır. Meleklerin kanatları uzun ve sivridir. Bir meleğin kanadının ucunda küçük motifler görülür. Kuşaklarının kurdale şeklinde bağlanması göz önünde olduğu için oldukça dikkati çekmektedir. Kanatlar ve kuşağın şekilleri H.2154 (TSMK) envanter numaralı eserindeki meleklerin tasvirleri ile yakındır. Timurluların Herat okullarında melekler de kullanılan yapraktan yapılmış şapka bu minyatürde de kullanılmıştır. Bu melek tipleri ufak tefek farklar ile diğer eserlerde de bulunur. Bir örnek olarak 1556-1560 tarihli Tutinamedeki meleğin motifli kanatları bu albümdeki meleğin kanatları ile çok benzemektedir. Ayrıca 1562-1577 yılındaki Hamzaname eserindeki bir sahnede melek figürleri yer alır. (Res. 18) sahnenin üst kısmındaki bir meleğin başında yapraklı şapka bulunur.¹⁰⁸

4.6.6 Meslek, sanat, zanaat alanlarında kadın

Babürlülerin minyatüründe kadın müzisyenler ve dansçılar sıkça görülür. Genelde bu kadın figürleri saray içinde ve haremde yer almaktadır. Enstrüman çalan figürlerin bulunduğu sahnelerde eğlenceye vurgu yapılır. Figürlerin ellerinde davul, zilli tef,

¹⁰⁶ Yong Wang, **a.g.e.**, s. 57.

¹⁰⁷ Milo Cleveland Beach, **Early Mughal Painting**, London 1987, s. 15.

¹⁰⁸ Milo Cleveland Beach, **a.g.e.**, s. 65.

sittar gibi ensturmanlar bulunur. Victoria ve Albert Müzesi'ndeki, IS.2-1896 y. 8/117. no'lu minyatürde müzisyen ve dansçıların kadın olduğu görülür. Sahnede dans eden kadın figürlerin İslami tarzdaki giyimleri tüylü konik şapka ve uzun elbiseler ile tamamlanmıştır. Yanlarında Hindistan tarzı giyim kullanan kadınlar da tala ve *dhol* (davul) çalarak sahneye eğlence havası katmaktadırlar.

“Törende eğlenen Cihangir ve kadınlar” (Kat. 46) minyatürde Hinduizm'in ilkbahar bayram kutlamalarında gösteren eğlenme anı tasvir edilmiştir. Genelde bu bayram kırmızı toz boya veya boyalı suları birbirine püskürterek kutlanır. Sahnede yer alan bazı kadınlar içkiyi diğer kadınların ağzına döker.¹⁰⁹ Sahnenin üst kısmında Cihangir'e hizmet eden kadın hizmetkârlar ile alt kısımda bayram kutlamasında eğlenen kadınlar yer alır. Tüm kadın figürlerin çeşitli aksesuarlar kullandığı görülür. Bu sahnede kullanılan aksesuarlar yine Babür kadınlarının süs düşkünlüğüne bir işaret olarak kabul edilebilir.

Ekber devri gibi hareketli, aktif canlılık görülmeyen bu minyatürlerde Hükümdar Cihangir'in sevdiği gibi sakin ortamlı bir minyatür anlayışı uygulanmıştır. Dolayısıyla Figürler bayramın kutlandığını göstermek için hareketli çizilseler bile hala sakin bir sahne havası içerisindedir.

4.6.7 Çiçek tutan kadınlar

Şah Jahan'nın devrinde çiçek tutan kadın figürü yaygın bir klişe haline gelmişti. Genelde çiçek tutan kadınlar dönemsel olarak ideal kadın güzelliğini yansıtmaktadır. Sahne içinde tek başına çizilmiş halindedir. Giyimler tasvir edilirken eteklerinde kullanılan transparan ipek kumaşları iç giyimlerini gösterir. İçlerindeki pantolonları canlı renklerdeki çizgi veya çiçek motifleri ile süslenmiştir.¹¹⁰

1630 yılında çizilen nergis türündeki bir çiçek tutan prenses tasvirinin yer aldığı küçük boyutlu minyatürde yumuşak renklerin kullanılması sahneye duruluk katmıştır. (Sotheby, MSS I026, Res. 19) David müzesinde Inv. no. 23/1982 de aynı yıl içinde çizilen yine çiçek tutan kadın figürü bulunur.

¹⁰⁹ Yong Wang, **a.g.e.**, s. 120-123.

¹¹⁰ Linda yok Leach, **a.g.e.**, s. 94.

5. MİNYATÜRLERİN KATALOĞU

Katalog No	: 1
Yazmanın adı	: Sabit Yıldızlar (Kitab Suver el-Kevakib es-Sabite)
Bulunduğu yer	: TSMK, A. 3493
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Selçuklu dönemi 1130; El-Sûfi; anonim.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Başak (Virgo)
Tanımı	: Burç sembollerindeki Başak (Virgo) figürünü temsil eden minyatürdür. Sahnede tek çizilmiş figür vücudunu yan döndürmüş sağ tarafa doğru bakar. Figürün örgülü saçları omuzundan aşağı doğru inmektedir. Dolgun yüzü, badem gözleri, küçük ağzı ve kıvrımlı zülfü ile betimlenmiştir. Aksesuar olarak sadece küpe takmış sade biçimdedir.

Giysisinin iki kolunda da tiraz ve giyisinin belinde bir kuşak bağlanmıştır. Burada kollarının uçlarına doğru bollaşıp sarktığı görülmektedir. Başak figürü eteğinin ucunu tutmuştur ayrıca burada kıvrımlar oluşmuştur.¹¹¹

¹¹¹ Emmy Wellesz, **a.g.m.**, resim no. 43, s. 20-21.

Katalog No	: 2
Yazmanın adı	: Kitâb fi Ma'rifet el-Hıyal el-Hendesîya
Bulunduğu yer	: TSMK, H. 414, y. 106b
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Selçuklu dönemi 1273; El-Cezeri; anonim.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: İçki ikram eden kadın
Tanımı	: Bu minyatürde cariye sağa dönük halde makineden akan içkiyi bardağa doldurmaktadır. Diğer eliyle de havluyu tutar. Diz bölgesinde biten mavi elbisesindeki ve kırmızı şalvarındaki çizgiler ön plana çıkmaktadır. Ayaklarına halhal takmıştır. Boynunu kapatan, kulaklarını açık bırakan yeşil bir başörtüsü kullanılmıştır. Pembe renkli kaşbastı başının arkasından kurdele yapılarak bağlanmıştır. Kadın figürü çekik gözlü ve yuvarlak yüzlü çizilmiştir. ¹¹²

¹¹² Hesna Haral, **a.g.t.**, resim no. 4, s. 231.

Katalog No	: 3
Yazmanın adı	: Kitâb el-tiryâk
Bulunduğu yer	: VÖNB, A.F. 10, y. 1r
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Selçuklu dönemi 13. yüzyılın ortası; anonim.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Günlük yaşantı sahnesinde kadın
Tanımı	: Minyatür kırmızı arka zemin üzerine işlenmiştir ve aralara yaprak motifleri döşenmiştir. Sahne içinde figürler birbirine yakın halde ve sık olarak yer almaktadır.

Sahnede Emir ve onun muhafızları gösterilmektedir. Yemek pişirmek gibi günlük hayattan kesitler betimlenmiştir.

Sahnenin en üst kısmında av sahnesi gösterilmekte, at üzerinde ok ve yay kullanan figürler yer almaktadır. Emir'in yanında, mangalın üzerinde yemek pişirilmektedir. Arka planda meyve tabağı, sürahi ve şişeler vardır. Sağ tarafın alt kısmında develerin üstünde peçeli yaşmaklı kadın ve çocuk figürleri bulunmaktadır. Kadınların yaşmakları birbirinden farklı renklindedir. Erkek figürlerin birçoğu kürklü börtk veya sarık gibi farklı şekillerde şapkalar kullanmıştır. Uzun örgülü saçlar ve zülüfler görülmektedir. Tüm figürlerin başında altın renkli hale görülür.¹¹³

¹¹³ Güner İnal, a.g.e., resim no. 11, s. 26.

Katalog No	: 4
Yazmanın adı	: Kitab el-Ağani
Bulunduğu yer	: Millet Kütüphanesi, Feyzullah 1565-66, cilt. 17
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Selçuklu dönemi 1218-1219; Ebu'l Ferec İsfahani; anonim.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Bedrettin Lulu bin Abdullah'ın tahtta oturması ve yanındaki melekler
Tanımı	: Minyatürde Bedrettin Lulu bin Abdullah'ın tahtta oturmakta olduğu görülmektedir. Hükümdarlığın sembollerinden olan ok ve yayı elinde atışa hazır durumdadır.

Emir'in başında kürklü börtü bulunmaktadır. Onun kıyafeti koyu mavidir ve altın yıldızlı desenleri göze çarpmaktadır. Sağ kolundaki tirazda Bedrettin, sol kolundakinde ise Lulu bin Abdullah yazılıdır.

Tahtın iki tarafında hükümdarın başının üzerinde baldeken tarzında bir eşarp tutan iki melek figürü yer almaktadır. Emir'in yanındaki maiyetin saç örgülü ve kaşları birbirine yakın olarak tasvir edildiği görülmektedir.¹¹⁴

¹¹⁴ David J. Roxburgh, **a.g.e.**, resim no. 54, s. 97.

Katalog No	: 5
Yazmanın adı	: Kitap el-Tiryak
Bulunduğu yer	: PBN, Arabe 2964
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Selçuklu dönemi 1199, anonim.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Madalyonun etrafındaki melekler
Tanımı	: Figür iki ejderin oluşturduğu madalyonun içerisinde bağdaş kurmuş vaziyette oturmaktadır. Elinde ayın sembolü olan bir hilal tutmaktadır.

Yanında iki melek figürü vardır. Madalyonun dış köşelerindeki melekler ise ejderleri tutmaktadır. Meleklerin hepsinin ayakları çıplaktır ve örgülü saçlarına bant takmışlardır. Aksesuar olarak tiraz ve küpe kullanılmıştır. Birbiriyle farklı renklerde pantolon giyinmişlerdir. Bellerine kuşak bağlamışlardır.¹¹⁵

¹¹⁵ Güner İnal, a.g.e., resim no. 10, s. 25.

Katalog No	: 6
Yazmanın adı	: Varka ve Gülşah
Bulunduğu yer	: TSMK, H.841, y. 53b
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Selçuklu dönemi 13. yüzyıl; Yusuf-i Meddah; Abdülmümin el-Hoyi
Ölçüler	: 5.7 X 18 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Yaralı Varka'ya hizmet eden kadın
Tanımı	: Minyatürde yaralı Varka ve onun hizmetkarı resmedilmiştir. Varka sahnenin sol tarafında üstü örtülü yarıçıplak vaziyette yattığı örülür. Örtünün üzeri palmet ve hatayi gibi çeşitli desenler kullanılarak süslenmiştir. Hizmetkarın kafasında yüksek tepeli börkü vardır. Hizmetkarın giyimine genel olarak sarı renk hâkimdir. Kolunda tiraz ve belinde kuşak kullanmıştır. Figürlerin ortası bitki motifiyle süslenmiş olup üzerine kuşlar yerleştirilmiştir. Hizmetkarın arkasında yabancı bir hayvan da görülür. ¹¹⁶

¹¹⁶ Özden Süslü, a.g.e., resim no. 52, s. 44.

Katalog No	: 7
Yazmanın adı	: Varka ve Gülşah
Bulunduğu yer	: TSMK, H.841, y. 55a
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Selçuklu dönemi 13. yüzyıl; Yusuf-i Meddah; Abdülmümin el-Hoyi
Ölçüler	: 5.7 X 18 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Şam Şahı'nın sarayında Varka'nın köle kadından yüzüğü sütun içerisine koymasını rica etmesi
Tanımı	: Şam Şahı'nın sarayında Varka minderli tahtında otururken tasvir edilmiştir. Yanında hizmetkari bulunur. Başında sarık bağlı, arkasından inen uzun saçları görülür. Yeşil rengindeki giysisi bol kollu ve tirazlıdır. Hizmetkar ayakta Varka'ya doğru dönüktür. Kıyafetinin altında şalvar giydiği görülür. Varka'nın etrafında bir meyve tabağı ve kuşlar yer alır. Sahnenin ortasında ibrik, sağ tarafında bitkilerin arasında bir hayvan betimlenerek görüntü tamamlanmıştır. ¹¹⁷

¹¹⁷ Özden Süslü, **a.g.e.**, resim no. 53, s. 44-45.

Katalog No	: 8
Yazmanın adı	: Firdevsî'nin Şehnamesi
Bulunduğu yer	: TSMK, H.1479, y. 91b
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: İncü dönemi 1330; Firdevsî; anonim.
Ölçüler	: 15 X 22.5 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije
Tanımı	: Minyatür kırmızı zemin üzerine yapılmıştır. Rüstem'in Bijen'i kurtarmak için taşı ittiği an görülmektedir. Rüstem'in sağında olan Menije peçeli yaşmak giyinmiştir. Bol kolları olan uzun giysisinin tamamıyla beyaz olması dikkat çeker. Menije ve atın ortasında İncü tipi çiçek vardır. Rüstem'in solunda asker figürleri yer alır. Figürlerin şapkaları ve giysileri temelde birbirine benzemektedir. Rüstem'in giysisi diğer figürlere göre daha dikkat çekici motiflerle süslenmiştir. Rüstem'in altında yer alan kuyuda Bijen bir ayağını uzatmış diğer ayağını katlamış şekilde oturmaktadır. ¹¹⁸

¹¹⁸ Basil W. Robinson, **Persian painting: From the mongols to the qajars**, (Ed. Robert Hillenbrand), London 2000, resim no. 19, s. 229; Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1986, resim no. 42, s. 51.

Katalog No	: 9
Yazmanın adı	: Kelile ve Dimne
Bulunduğu yer	: BM, OA. 194811-12.02
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: İncü dönemi 1333; anonim.
Ölçüler	: 29.1 X 18.5 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Hafif kadın
Tanımı	: Arka fonda sarı renk kullanılmıştır. Minyatürün ortasında büyük ölçülerde bir yatak ve etrafında çiçekler yer alır. Yorganda arka fona benzer renklerde motifler kullanılmıştır. Yatağın üzerinde bir kadın ve erkek figür vardır. Fakat yüzleri silinmiş halde olduğu için net görünmemektedir. Yatağın altındaki figür kadının eşidir ve onları izlemektedir. Ellerinin biri başında diğeri ise dizindedir. Eşinin kıyafetinde detaylar yoğun olarak kullanılmıştır. ¹¹⁹

¹¹⁹ Sheila R. Canby, **a.g.e.**, resim no. 19, s. 36.

Katalog No	: 10
Yazmanın adı	: Kitab-i Samak Ayyar
Bulunduğu yer	: OBL, Ouseley 381, y. 166v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: İncü dönemi 1330-1340; Sadaqa ibn Abu'l Kasim Shirazi;_anonim.
Ölçüler	: 14 X 14.7 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Samet ile meleklerin konuşmasının dinlenmesi
Tanımı	: Minyatür kırmızı renkli zemin üzerine yapılmıştır. Manzarada meleklerin yanında iki ağaç ve üzerlerinde kuş olduğu görülmektedir. Akarsu'nun yanındaki çimlerde iki melek oturmaktadır ve çimler büyük çiçeklerle dekore edilmiştir. Akarsu içinde çıplak ve sakallı iki erkek görülür.

Melekler dolgun yüzleri, badem gözleri ve küçük ağızları ile betimlenmiştir. Uzun örgülü saçları dizilerine kadar inmektedir. Yanaklarında kıvrımlı zülüfler bulunur. Meleklerin kanatları rengârenktir. Giysileri küçük motiflerle süslenmiştir ve birbirinden farklıdır.¹²⁰

¹²⁰ Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 177, s. 261

Katalog No	: 11
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: Blochet MP, y. 134a
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Muzafferi dönemi Geç 14. yüzyıl; Nizami gencevi; anonim.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Hüsrev'in Şirin'in kalesine gelmesi
Tanımı	: Hüsrev'in Şirin'e olan ziyaretini gösteren minyatürdür. Hüsrev at üzerinde Şirin'in kalesine gelmiş ve bir elini Şirin'e doğru yöneltmiştir. Hüsrev'in kısa kollu giysisinin içinde uzun kollu bir giysisi daha vardır. Hüsrev gösterişli bir ata sahiptir. Şirin onu kalesinin penceresinden izlemektedir. Onların yüzleri oval ve kaşları birbirine yakındır. Şirin'in bulunduğu kalenin kapısı kapalı haldedir. Kapıda simetrik olan iki tokmak vardır. Manzara unsurları az kullanıldığı için figürler daha ön plana çıkmıştır. ¹²¹

¹²¹ Basil W. Robinson, a.g.e., 1976, resim no. 25.

Katalog No	: 12
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: Keir, Ham. Richmond III, 20, y. 108v)
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Muzafferi dönemi Geç 14. yüzyıl; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	: 25.5 X 16 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Şirin'in banyosu
Tanımı	: Minyatür restore edilmiş ve üzerine rötuşlar yapılmıştır. Şirin oturmuş Hüsrev ise at üzerinde Şirin'i izlemektedir. Şirin'in arkasında bir at ve ağaç bulunur.

Şirin'in gövdesinin üst kısmı çıplaktır ve bol bir pantolon giyinmiştir. Dizlerinden birini kendine doğru çekmiş diğer ayağını ise uzatmış vaziyette oturmaktadır. Hemen yanındaki ayakkabılar ve giysiler vardır. Taranmış uzun saçları ve kulağının önündeki kıvrılmış saçı dikkat çekmektedir.

Şirin'i izleyen Hüsrev'in Şirin gibi ince kaşları, çekik gözleri ve küçük ağzı görülmektedir. Manzaradaki dağlar komple çimenler ile kaplıdır aralarda da çiçekler bulunmaktadır.¹²²

¹²² Sheila R. Canby, a.g.e., resim no. 21, s. 39.

Katalog No	: 13
Yazmanın adı	: Tek sayfa minyatür
Bulunduğu yer	: MMA, 57.51.20
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Celayirli dönemi 1400-1405; anonym.
Ölçüler	: 49.2 X 32.7 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Soylu kadın sevgili
Tanımı	: Mavi zemin üzerindeki minyatürde birbirine kısmen sarılmış durumda iki sevgili görülmektedir. Arkada çiçek açmış meyve ağaçları göze çarpmaktadır. Yer koyu yeşildir ve küçük çiçekler ile süslenmiştir.

Kadın figürünün birbirine yakın kaşlarının üzerinde özel bir işaret bulunmaktadır. Yanaklarında ve çenesinde kıvrımlı izler görülmektedir. Saçlarında bir sıra boncuk, bir sıra inci ve horozibiği biçiminde başörtüsü bulunmaktadır. Zarif pileli elbisesi yere kadar uzanmıştır. Elinde elbisesinin bir parçasını tutmaktadır ve belinin aşağısındaki yeşil kuşağı dizine kadar gelmektedir.

Erkek figürünün başındaki külah beyaz bir tülbent ile sarılmıştır. Yüzünde yuvarlak bir iz, kulağında küpe vardır. Uzun giysisinin altından çizmesi görünmektedir. Figürlerin elleri birbirine uzanmıştır.¹²³

¹²³ Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 156, s. 241.

Katalog No	: 14
Yazmanın adı	: Hacu Kirmani'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: BM, Add. 18113, y. 26v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Celayirli dönemi 1396, Hacu Kirmani, Cüneyd.
Ölçüler	: 38.1 X 24.7 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Prenses Hümâyûn'un kalesine gelen Hümâ
Tanımı	: Minyatürde kaleye gelen Hümâ ve onu izleyen Hümâyûn görülmektedir. Manzarada rengârenk küçük çiçekler, bitki kümeleri ve çeşitli ağaçlar bulunmaktadır. Kale ince detaylı motifler ile süslenmiştir. Kalenin içindeki köşkün yüzeyinde bir kuyumcu işçiliğini andıran çini kaplamaları görülmektedir. ¹²⁴

Hümâyûn başörtülü ve kırmızı renkli giysisini giyinmiştir. Saçındaki incileri kulağından çenesine kadar zarif bir şekilde inmektedir. Birbirine yakın kaşları, çekik gözleri ve küçük bir ağzı vardır. Hümâyûn'un kaftanın yeni uzun olduğu için elleri görülmemektedir.

Hümâ yerde at üzerinde oturmaktadır. Başında taç görülür. Yanında kılıç, ok ve yay bulunmaktadır. Bir eliyle atının yularını tutmaktadır.

¹²⁴ Güner İnal, a.g.e., s. 97.

Katalog No	: 15
Yazmanın adı	: Hacu Kirmani'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: BM, Add. 18113, y. 45v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Celayirli dönemi 1396, Hacu Kirmani, Cüneyd.
Ölçüler	: 28.4 X 17.8 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Hümâyûn'un düğünü
Tanımı	: Hümâ ve Hümâyûn'un düğününün sonrasını anlatan minyatürdür. Hümânın, Hümâyûn'un odasından çıktığı an gösterilmiştir. Kadınlar önceki günde yaşanan olayı temsil eden bir beyaz çarşafı ellerinde tutarak incelerler. Sağda Hümâ ve maiyeti görülmektedir. Yanındaki kadın topluluğu kandille ona yol gösterir. Diğer figürler ise yere kapanmış halde onu selamlamaktadır. Hümâ'nın yanındaki figür onun başına altınlar saçmaktadır. Düğün sonrasında dansçı ve müzisyenler ile eğlence düzenlenir. Sol taraftaki Hümâyûn kırmızı kaftanı ve başında tacı ile görülmektedir. Etrafındaki kadınların başlarında taç, yaşmak veya başörtüsü bulunmaktadır. Minyatürün ortasındaki camdan aşağı bakan kadın figürleri vardır.

Mimari yapılar çini ve altın kaplama ile süslenmiştir. Cam ve kapılarda zengin dekorlar görülmektedir.¹²⁵

¹²⁵ Oleg Grabar, a.g.e., 2000, resim no. 21, s. 55.

Katalog No	: 16
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: BM, Or. 13297, y. 80r
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Celayirli dönemi 1386-1388; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	: 18.5 X 12.4 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Hüsrev'in Şirin'in kalesine gelmesi
Tanımı	: Hüsrev'in Şirin'in kalesinin önüne geldiği anı gösteren minyatürdür. Hüsrev at üzerinde oturmuş olup arkasında da maiyeti görülmektedir. Kapıda Hüsrev'i karşılayan kadın onun önüne altın saçar. Kapıdaki diğer bir kadın ise elinde altın dolu bir tepsi tutmaktadır. Bu kadın kapıdan dolayı yarım çizilmiştir. Kalenin balkonundaki Şirin de Hüsrev'i izlemektedir. Figürler ön planda olduğu için manzara unsurlarına çok yer verilememiştir. ¹²⁶

¹²⁶ Sheila R. Canby, a.g.e., Sayfa 43'deki resim.

Katalog No	: 17
Yazmanın adı	: Hacu Kirmani'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: BM, Add. 18113, y. 85r
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Celayirli dönemi 1396; Hacu Kirmani; Cüneyd.
Ölçüler	: 26.7 X 17.3 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Sultan Sancar ile yaşlı kadın
Tanımı	: Yaşlı kadının Selçuk Sultanı Sancar'a şikâyetlerini sunduğu anı tasvir eden minyatürdür. Yaşlı kadın sultana askerlerinin ineğini çaldığını anlatmıştır. Mavi uzun giysi giyinmiş ve beyaz başörtüsü kullanmıştır. Sultan at üzerinde yaşlı kadının dediklerini dinler vaziyettedir. Askerler de yaşlı kadını izlemektedir.

Manzaradaki gümüş dere sahneyi ikiye bölmüştür. Derenin kıyısında çiçek ve ağaçlar dizilmiştir. Gök altın yıldızlı olduğu için parlamaktadır. Dantela biçimindeki taşlar zemini tamamen kaplar.¹²⁷

¹²⁷ Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 73, s. 158.

Katalog No	: 18
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H. 779, y. 77r
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1440; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Hüsrev Şirin'in köşkü önünde
Tanımı	: Şirin'in köşkün terasından Hüsrev'i seyrettiği an tasvir edilmiştir. Terasta Şirin'in yanında başka kadın figürler de vardır. Kadın figürlerin hepsi aynı şekildeki tiplerden oluşturulmuştur. Asil atının üstünde oturan Hüsrev'in belinde kılıç ve ok bulunmaktadır. O yüzünü yukarı doğru kaldırıp Şirin'i izler. Köşkün uzun mimarisi ve mimaride kullanılan renkler göze çarpmaktadır. Arka plandaki manzara unsurları mavi tonlar bakımından zengindir. Mavi renkli gökte alevi anımsatan bulutlar minyatüre estetik katar. ¹²⁸

¹²⁸ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1979, resim no. 11.

Katalog No	: 19
Yazmanın adı	: Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H.898, y. 74b
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1446; Emir Hüsrev Dehlevi; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Hüsrev ile Şirin'in buluşması
Tanımı	: Hüsrev ile Şirin gösteren minyatürdür. İkisinin yanlarında da simetrik biçimde atlar bulunur. Atlar bir ayaklarını kaldırmış pozisyondadır. Şirin bir dizinin üzerine çökmüş halde oturmuştur. Hüsrev ise ayakta durmaktadır. Onlar birbirlerine doğru ellerini uzatmıştır. Hüsrev'in sakalsız yüzü genç görünür. Manzarada uzun bir çiçek ve yerde kümelenmiş halde bulunan bitkiler sahnenin sade görüntüsünü az da olsa hareketlendirmiştir. ¹²⁹

¹²⁹ Barbara Brend, a.g.e., 2006, resim no. 13, s. 72

Katalog No	: 20
Yazmanın adı	: Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H.898, y. 123b
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1446; Emir Hüsrev Dehlevi; anonym.
Ölçüler	: 11.8 X 8.8 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Şirin'in taç takma töreni
Tanımı	: Şirin'in taç takma töreninden bir anı tasvir eden minyatürdür. Bu töreni müzisyenler arp ve def çalarak kutlar. Hüsrev ve Şirin büyük bir halı üzerinde yan yana oturmuş vaziyettedirler. Halının yanındaki figür elinde taç tutmaktadır. Şirin başörtüsü incilerle süslenmiştir. Uzun önü açık kaftan giyinmiştir. Hüsrev Şirin'in bir elini kendine doğru çekip ona bir tas uzatır. Onların arkasında süslü bir kırmızı çadır bulunmaktadır. Sahnenin ön kısmında bir gümüş dere görülür. Gümüş derenin kıyılarında bitkiler ve çiçekler vardır. Küme seklinde yapraklar yerlere dağınık halde serpiştirilmiştir. ¹³⁰

¹³⁰ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, a.g.e., 1986, resim no. 56.

Katalog No	: 21
Yazmanın adı	: Firdevsî'nin Şehnamesi
Bulunduğu yer	: Cleveland Müzesi, çift sayfalı 45.169 ve 56.10
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1444; Firdevsî; anonym.
Ölçüler	: 26.3 X 20.7 (45.169), 26.2 X 20.7 (56.10) (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Kadınların bulunduğu meclis sahnesi
Tanımı	: Bahçedeki törene katılan çok sayıda insan figürü, zengin manzara unsurlar içerisinde yer almaktadır. Müzikli bir eğlence havası resme hâkimdir. Ortada büyük bir çadır dikkat çeker. Çadır içinde bir erkek ve kadın figürü halı üzerinde oturmuştur. Erkek figür kadın figürünün ellerini çekip diğer eli ile ona bir tas sunmaktadır. Kadın figürü bir elinin avcunu ona göstermektedir. Çadırın etrafında kadın ve erkek figürler gruplar halinde bulunur. Sahnenin bazı kısımlarında halı üzerinde oturan çeşitli kişiler vardır. Minyatürün üst tarafında üç tane Çin başlığı kullanan figür de kutlamaya katılmıştır. Çadırının altından bir gümüş su akar. Manzara farklı renklerde çiçekler ve çeşitli unsurlar ile oluşturulmuş olup sahne içinde coşkulu bir ortam söz konusudur. ¹³¹

¹³¹ Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 32, s. 115.

Katalog No	: 22
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: BM, Or. 6810, y. 39v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1494; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	: 17.2 X 13.3 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Hüsrev'in portresini izleyen Şirin
Tanımı	: Şapur'un üç tane portresinden biri olan resme bakan Şirin büyük ölçülü renkli bir halı üstünde oturmuştur. Onun yanındaki figür elindeki porteyi Şirin'e uzatmaktadır. Sahnede müzisyenler de yer alır. Genel olarak kadınların kullandığı uzun bantlar dikkat çekicidir.

Manzaranın zemini tamamen yeşil renkli yapraklar ile kaplıdır. Sahnenin üst kısmındaki kayalardan gümüş bir dere akmaktadır. Etrafındaki ağaçlardan biri büyük ölçülü olduğundan göze çarpmaktadır.¹³²

¹³² Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim 77, s. 162.

Katalog No	: 23
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H. 781, y. 40
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1445-1446; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	: 11.5 X 13 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Şirin'in Banyosu
Tanımı	: Hüsrev ile Şirin'i tasvir eden Herat minyatürüdür. Şirin'in üzeri çıplaktır ve altına bol bir pantolon giyinmiştir. Dizlerinden birini kendine doğru çekmiş diğer ayağını ise uzatmış vaziyette oturmaktadır. Uzun saçlarını tararken görülür. Şirin'in yanında yay, ok ve kılıç ağaca asılı durumdadır. Ağacın altında Şirin'in giysileri bulunmaktadır. Hüsrev at üzerinde Şirin'i izler. Sahnenin orta kısmında şatafatlı bir at göze çarpmaktadır. Minyatürün ortasındaki ağaçlar çiçeklidir çevresindeki ağaçlarda ise çiçek yoktur ayrıca bunlar daha çok yapraklıdır. ¹³³

¹³³ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, a.g.e., 1986, resim no. 59.

Katalog No	: 24
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H.781, y. 138r
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1445-1446; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	: 14.5 X 10.2 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Leyla ile Mecnun'un bayılması

Tanımı : Leyla ile Mecnun'un bayılma anı tasvir edilmiştir. Çadırların etrafında ve içinde insan figürleri yer alır. Ortada bayılmış vaziyette olan Leyla ve Mecnun bulunmaktadır. Leyla'nın saçları başörtüsü ile kapatılmıştır. İkisi de uzun yenli giysi giyindikleri için elleri görülmez. Başlarındaki erkek figürü onlara gül suyu döker. Alt tarafta aslan tarafından yaralanan bir erkek bulunmaktadır. Çadırın içindeki kadın figürleri şaşırmış halde onları izler. Suratlarındaki üzgün ifadeyi kaşlarını çattıklarından anlayabiliriz.

Çadırın içindeki yaşmaklı kadınlar şaşırmış haldedirler. Kadınlardan biri şaşkınlığını göstermek amacıyla ellerini yüzüne yakın tutmaktadır. Diğer kadın da çadırın içine doğru hareket ederken çizilmiştir.

Sol taraftaki çadırın içinde bir kadın ve çocuk figür bulunmaktadır. Bu çadırının üzerinde de iki türbanlı erkek figür birbiriyle sohbet halindedir.¹³⁴

¹³⁴ Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 157, s. 242.

Katalog No	: 25
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: BM, Or. 6810, y. 135v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1494; Nizami gencevi; Behzad
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Leyla'nın eşinin ölümünde ağdı
Tanımı	: Leyla'nın eşinin ölümünden sonra ağlayan insanları gösteren minyatürdür. Minyatürde çok fazla geometrik şekiller kullanılması göze çarpar.

Balkonda kadın figürleri yer alır. Kapının önündeki siyah giysili kadın figürü Leyla'dır. Yanındaki iki kadın Leyla'ya sarılmış halde onu teselli etmeye çalışır. Balkondaki diğer kadınlar elleri yüzünde gözyaşlarını silmektedirler. Bazı figürler ise ellerindeki mendil ile gözyaşlarını siler. Halı üstünde oturmuş halde iki sarıklı erkek figürü vardır. Halının yanında diz çökmüş vaziyette oturan bir erkek ellerini açmış dua ederken diğerinin üzüntüden giysisinin göğüs kısmını yırttığı görülür. Bunların uzun yenli kaftanlarından dolayı elleri görülmez. Kapı önünde bir kadın ve bir erkek figürü birbirine sarılmıştır. Binanın çatısındaki erkek figürü ise tek başına ağlamaktadır. Sahnenin en sağındaki erkek figür ise bir elinde mendil diğer elinde ise desenli mavi bayrak tutmaktadır.¹³⁵

¹³⁵ Oleg Grabar, **Masterpieces of Islamic Art: The Decorated Page from the 8th to the 17th Century**, Munich 2009, resim no. 41, s. 106; Ebadollah Bahari, **a.g.e.**, resim no. 81, s. 144.

Katalog No	: 26
Yazmanın adı	: Emir Hüsrev Dehlevi'nin Divanı
Bulunduğu yer	: CBL, MS 163, y. 120v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1485; Emir Hüsrev Dehlevi; Behzad
Ölçüler	: 20 X 15 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Leyla'nın Mecnun'u çölde ziyareti
Tanımı	: Leyla ve Mecnun'u çölde tasvir eden minyatürdür. Sahneyi ortadan ayıran akarsu dikkat çekicidir. Bu derenin üzerinde küçük çiçekler bulunur ve bir deve buradan su içer. Leyla ve mecnun derenin yanında oturmuş samimi haldedirler.

Sahnedeki aslan, kaplan ve leopar gibi vahşi hayvanlar yer almaktadır. Leyla ve Mecnun'un olduğu yerde ise ceylanlar, dağ keçisi ve tilkiler vardır. Üst kısımdaki kayalar ve ağaçların karmaşık halde çizilmesi orada bir kargaşaya neden olmuştur.¹³⁶

¹³⁶ Ebadollah Bahari, a.g.e., resim no. 27, s. 67.

Katalog No	: 27
Yazmanın adı	: Hacu Kirmani's mesnevisi
Bulunduğu yer	: Musee des Arts Decoratifs, inv. 3727
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1425-1430; Hacu Kirmani; anonym.
Ölçüler	: 29 X 17.5 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Hümâ ve Hümâyûn'un bahçede buluşması
Tanımı	: Hümâ ile Hümâyûn bahçede akşam buluşmasını gösteren minyatürdür. Hümâyûn'un yanında ona hizmet eden kadın maiyeti görülmektedir. Hümâyûn'un kuşağı kurdele şekilde bağlanmış ve ucu dalga dalga kıvrılmıştır. Onun yanındakilerin kuşağında da aynı durum söz konusudur.

Kadın figürler saçlarını aşağıda toplamışlardır. Maiyeti oluşturan figürler ellerinde tas ve testi tutmaktadır. Hümâ turban giyinmiş belinde ise kuşağı görülmektedir. Ellerini kalbinde birleştirmiştir. Çeşmeden gümüş renkli su aktığı çizilmiştir çeşitli ve bolca kullanılan çiçekler ayrıca ortama güç vermiştir. Koyu mavi gökte hilal ve altın yaldızlı parlayan yıldızlar görülmektedir.¹³⁷

¹³⁷ Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2000, resim no. 22, s. 57.

Katalog No	: 28
Yazmanın adı	: Firdevsî'nin Şehnamesi
Bulunduğu yer	: BM, Add. 27261, y. 298v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1410-1411; Firdevsî; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije
Tanımı	: Bijen'i kuyudan kurtarmak için Rüstem'in onu ip ile çektiği an tasvir edilmiştir. Lavanta rengindeki zeminde Rüstem ve onun askeri bulunmaktadır. Askerin üzerinde ok, yay ve kılıç vardır. Sadece üst kısımları görülen askerlerin ise şapkaları birbirinin aynısıdır. Rüstem'in belinde ve başında, hayvan kafaları olan aksesuar dikkat çekicidir.

Sahnenin sağ alt kısmında Menije vardır. Tamamen beyaz giyimlidir ve bütün vücudu kapalıdır. Başında siyah aksesuar kullanmıştır.

Kuyu içinde yatar durumda olan Bijen'in elleri ve bacakları bağlanmış halde elindeki ipi tutmaktadır.

Gökyüzünde canlı ve koyu mavi bir renk kullanılmıştır. Birçok altın yaldızlı yıldız küçüklü büyüklü ve düzenli aralıklarla çizilerek gökyüzüne parlaklık katmıştır.¹³⁸

¹³⁸ Firuza Abdullaeva - Charles Melville, **a.g.e.**, resim no. 20, s. 38.

Katalog No	: 29
Yazmanın adı	: İbrahim Sultan Şehnamesi
Bulunduğu yer	: Bodleian, And. 176, y. 186r
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1430-1435; Firdevsî; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije
Tanımı	: Rüstem kuyunun ucundaki taşı ittiği ve sonra da Bijen'e seslendiği anı betimleyen minyatürdür. Dizleri üzerine çökmüş vaziyette olan Rüstem'in belinde kılıç ve okları asılıdır. Sol tarafta da Menije diz çökmüştür. Menije'nin bütün vücudunu beyaz giysisi kapatmıştır. Onların yanında ayakta duran askerler bulunmaktadır. Bijen'in ayakları birbirine ve elleri de boynuna bağlı durumda yukarı bakar.

Sahnelede manzarayı süsleyen hiç bir unsur bulunmamaktadır. Sağ tarafta yüzü ve vücudu gizlenmiş bir at figürü vardır.¹³⁹

¹³⁹ Firuza Abdullaeva - Charles Melville, **a.g.e.**, resim no. 70, s. 104-105.

Katalog No	: 30
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: BM, Or. 6810, y. 16
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1494; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Sultan Sancar ile yaşlı kadın
Tanımı	: Sultan Sancar ile yaşlı kadınının konuşmasını tasvir eden minyatürdür. Siyah elbiseli elinde bastonu bulunan kadın, Selçuk Sultanı Sancar'a şikâyetini iletmektedir.

At üstündeki sultanın belinde kılıcı bulunmaktadır. Yaşlı kadın sultanın eteğinden çeker. Sultanın sağ ve sol tarafta atlı askerleri vardır. Askerler sultana şemsiye tutmaktadır. Şemsiyenin ucu kuş figürü ile süslenmiştir. Çölü anımsatan manzarada kayalar ve küçük ağaçlar vardır. Sultanın yukarısında bir büyük ağaç görülmektedir.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Oleg Grabar, a.g.e., 2000, resim no. 62, s. 116.

Katalog No	: 31
Yazmanın adı	: İbrahim Sultan Şehnamesi
Bulunduğu yer	: Bodleian, And. 176, y. 337v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1430-1435; Firdevsî; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Behram Gur ve Azade
Tanımı	: Behram Gur ve Azade'nin birlikte ava çıktığı anı resmeden minyatürdür. Ava bir deve üzerinde çıkmışlardır. Behram Gur yayını avlayacağı hayvana doğru gelmiş vaziyette tutmaktadır. Arkasında Azade oturmuş halde elindeki arpını çalar.

Manzarada az unsura yer verilmiştir. Sol üst kısımda ağaçlar ve alt tarafta bir hayvan figürü yer alır. Uzun ağacın sahneyi hareketlendirmesi dikkat çeker.¹⁴¹

¹⁴¹ Güner İnal, a.g.e., resim no. 72.

Katalog No	: 32
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: BM, Or. 6810, y. 190r
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1494; Nizami gencevi; Behzad
Ölçüler	: 20 X 14 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Behram Gur ile havuzda eğlenen kadınlar
Tanımı	: Behram Gur'u eğlenen kadınları gizlice izlerken betimlenmiş bir minyatürdür. Bahçenin etrafı çitler ile kapatılmıştır. Aşağıdaki çitlerin yanında kadınların giysileri bulunmaktadır. Havuzun yukarısında da bir kadının giysisi vardır. Giysinin üstünde bir de taç görülmektedir. Havuz içindeki kadınlar çıplak halde eğlenirler. Havuz dışındaki kadınlar ise uzun kaftan giyinmiş ve başlarında örtü görülmektedir. Havuzun üstünde sağ tarafta arp çalan müzisyen yer alır. Bahçenin çitler dışındaki alanı ağaçlar ve çiçekler ile süslenmiştir. Mimaride halı desenlerini hatırlatan çeşitli pencereler bulunmaktadır. En üstde geometrik şekilli bir kubbe vardır. ¹⁴²

¹⁴² Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2000, resim no. 55, s. 106; Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2009, Resim no. 45, s. 110.

Katalog No	: 33
Yazmanın adı	: Mir Haydar's Miracname
Bulunduğu yer	: BN, suppl. turc 190, y. 49v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1420-1440; anonym.
Ölçüler	: 19.7 X 16 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Hz. Muhammed'in göğe çıkışında melekler
Tanımı	: Miraç olayını anlatan kompozisyonda Peygamberin Burak üzerinde göğe çıkışı resmedilmiştir.

Gök koyu mavi renkli fon üzerindedir, sahnenin alt kısmında ise gümüş renkli dere görülmektedir. Sahnede cennetteki figürler yer alır.

Ortadaki büyük çiçekli ağaca sarılı halde bir melek bulunur. Elindeki dalı diğer meleğe uzatmıştır. Bazı meleklerin başlıkları yapraklardan oluşur. Sıklıkla kullanılan kuş figürleri ağaca veya kişilerin başlarına konmuştur.¹⁴³

¹⁴³ Eleanor Sims, Boris I. Marshak, vd., **a.g.e.**, resim no. 83, s. 169.

Katalog No	: 34
Yazmanın adı	: Sadi'nin Bostan'ı
Bulunduğu yer	: Kahire Milli Kitaplık, Litt. 52v adab farsî 908
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1488; Sadi; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Yusuf'un Zuleyha'dan kaçması
Tanımı	: Minyatürde Yusuf'un Züleyhadan kaçışı betimlenmiştir. Balkonlu odada Yusuf ve Züleyha bulunmaktadır. Yusuf yeşil kaftanının belini kuşak ile bağlamıştır. Başının üzerinde alevli hale bulunmaktadır. Onu kolundan tutan Züleyha Yusuf'u kendine doğru çekmeye çabalar. Züleyha kırmızı kaftanlıdır ve başörtüsü ile tasvir edilmiştir.

Resimde görülen mimari öğelerde mimariye bağlı süslemeyi yansıtan çok fazla geometrik şekil ve karmaşık renklerin kullanıldığı dikkat çeker. Her odanın kapısında farklı şekiller yer almakta olup odaların kapıları kapalı olarak gösterilmiştir. Binanın üstünde iki kubbe olduğu görülmektedir. Katlar arasındaki zikzak şekilli merdiven geçişi sağlamaktadır.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Oleg Grabar, a.g.e., 2000, resim no. 29, s. 64.

Katalog No	: 35
Yazmanın adı	: Emir Hüsrev Dehlevi Divan'ından bir sayfa
Bulunduğu yer	: Freer, ITS 1995. 2. 142
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1481; Emir Hüsrev Dehlevi; anonym.
Ölçüler	: 25.8 X 14.6 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya, mürekkep ve altın
Konu	: Sultan Hüseyin Mirza Baykara'nın Hareminded kadınlarla eğlenmesi
Tanımı	: Hükümdar Timur'un haremını tasvir eden minyatürdür. Minyatürde Hüseyin Mirza Baykara'nın taç giyme töreni gösterilmiştir. Sultan Hüseyin balkonda oturmuştur. Onun yanında oturan mavi şapkalı çocuğun; sultan Hüseyinin'in en sevdiği çocuğu Muzaffer Hüseyin Mirza olduğu sanılmaktadır. Çocuğun yanındaki yeşil kaftanlı kadın onun annesi Hatice Begüm'dür. Balkonda iki kadın müzisyen yer alır. Müzisyenlerden birisi tar denilen telli enstrümanı diğeri ise dayere denilen vurmali enstrümanı çalar. Pencerede eğlenceyi izleyen kadın figürler bulunmaktadır. Düzenlenen yeşil zeminde daire şeklini almış dans eden kadın figürleri yer alır. Figürlerin hepsinin başlarında bant takılı olan duvak vardır. Kadınların başlarında bantlar bir ya da iki tane kullanılmışlardır. Onların ortasında ise beyaz sarıklı bir erkek figür yer alır.

Minyatür mimari açıdan detaylı motifler ile süslenmiştir. Yukarıdaki mavi renkli ahşap panelin üzerine altın renkli yazılar işlenmiştir.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Soudavar Abolala, **a.g.e.**, resim no. 31, s. 90; Oleg Grabar, **a.g.e.**, 2009, resim no. 57, s. 159.

Katalog No	: 36
Yazmanın adı	: Murakkı Gulşan
Bulunduğu yer	: Tahran Gülistan Müzesi, ff 55 ve 62. Çift sayfa bir minyatür
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Timurlu dönemi 1485-1490; anonim; Behzad
Ölçüler	: 24 X 14 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Sultan Hüseyin Mirza'nın bahçesindeki kadınlar
Tanımı	: Çift sayfalı bir minyatürdür. Bahçenin bir kısmında kadın figürleri diğer kısmında ise erkek figürleri vardır. Bunların içinde müzisyenler ve katılımcılar da yer alır. Müzik ile ortam eğlenceli hale getirilmiştir. Sultan Hüseyin kadınların olduğu tarafta oturmuş elinde bir gül tutmaktadır. İki kadın figürü ona yiyecek ve içecek getirmiş olup bunları ona sırayla sunarlar. Sultanın yanındaki derenin karşı tarafında oturan kişiler kitap okumaktadır. Kitap sultan için yazılmış bir eserdir. İki kadın figür halı üstünde sultanın kaftanına parfüm sıkılmaktadır.

Erkeklerin kısmında figürlerin hepsi iş bölümü ile kendi işlerini yapar haldedirler. Kadınların tarafından gelen akarsu burada devam etmektedir. Yerlerde sıkça kullanılan çiçekler manzarayı kaplayarak sadeliği önlemiştir.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Ebadollah Bahari, **a.g.e.**, resim no. 53 ve 54, s. 110-111.

Katalog No	: 37
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H.753, y. 146a (Üslup B)
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Karakoyunlu dönemi 15. yüzyıl; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	: 10 X 15 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Leyla ve Mecnun'un buluşması
Tanımı	: Sahnenin tüm zemini tamamen altın rengiyle kaplanmıştır. Büyük çadırın içinde Leyla ve Mecnun yer almaktadır. Onlar halı üstünde oturmuş vaziyettedirler. Sahnenin sağ ve sol kısmında erkek figürleri simetrik olarak bulunmaktadır. Onların vücudunun alt kısımları zemin arkasında gizlenmiştir ve sahnenin orta kısmını izler haldedirler. Çadırının yanındaki sarık takan sakallı figürün çevresinde hayvanlar vardır. Yer tamamen çiçekler ile döşenmiştir. ¹⁴⁷

¹⁴⁷ Zeren Akalay, **a.g.m.**, resim no. 6.

Katalog No	: 38
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H.753, y. 181b (Üslup A)
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Karakoyunlu dönemi 15. yüzyıl. Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	: 17.5 X 15 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Şah'ın meleklerle eğlenmesi
Tanımı	: Şiraz'da 15. yüzyılın ortasında bulunan "A" üslubunda olan minyatürdür. Şah'ın meleklerle eğlencesini tasvir eder. Şah; en güzel melek ile birlikte tahtta oturmaktadır. Diğer melekler onlara hizmet eder. Onların sağ tarafındaki melek grubunda dört melek oturmaktadır. Meleklerin kıyafetleri temelde birbirine benzer. Tahtın yanındaki melek elinde sürahi tutmuştur yanındaki figür de sürahiye elini uzatır.

Tahtın önünde, içinde yemekler bulunan 3 tane tepsi vardır. Tahtın ayağı için hayvan figürü kullanılmıştır.

Zemin altın yıldızla işlenmiştir. Sahnedeki derenin yanında uzun bir ağaç ve çiçekler görülür. Çiçekler boş alanları süslemiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, **a.g.e.**, 1986, resim no. 62; Güner İnal, **a.g.e.**, resim no. 86, s. 152-3.

Katalog No	: 39
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H.753, y. 197a
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Karakoyunlu dönemi 1460; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Mahan'ın melekleri gözetlemesi
Tanımı	: Minyatür akşam vaktini göstermektedir. Koyu mavi renkteki gecede yıldızlar ve bir bulut görülmektedir. Gök ve yer melekler ile doludur. Bazı meleklerin başında yapraklı şapka bulunur. Halı üzerindeki meleklerin ve gökte uçan bir meleğin kanat şekilleri diğer meleklerden farklıdır. Diğerlerinin kanatları onlarınkine göre daha basittir. Gökteki uçan meleklerin ellerinde yemek vardır. Müzisyen iki melek ise oturup arp ve def çalarak ortamı neşelendirir. Sahnenin sağ tarafında topluluk halinde kanatsız figürler yer almaktadır.

Sahnede gece vakti işlendiği için manzara unsurları da koyu renklidir. Zemin melekler ile kaplı olduğundan dolayı manzara için sadece küçük bir kısım ayrılmıştır. Bu kısımda servi türü bir ağaç ve küçük çiçekler bulunur.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, a.g.e., 1979, resim no. 15; Basil W. Robinson, *Fifteenth-century Persian painting : problems and issues*, New York 1991, resim no. 10, s. 28.

Katalog No	: 40
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H. 762, y. 69r
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Akkoyunlu dönemi 1481; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Ferhat'ın Şirin'i taşıması
Tanımı	: Ferhat'ın at üzerinde olan Şirin'i taşımasını tasvir eden minyatürdür. Ferhat'ın başı sarıkla sarılıdır. Atın ayaklarından tutup sırtında Şirin'i taşır.

Manzarada büklüm büklüm ve sık bulunan kayalar ve koyu renkli ağaçlar ortamı boğmuştur. Fakat dallarında çiçekler olan ağaçlar bu ortamı canlandırmıştır. Sahnenin alt kısmındaki çitlerin yanında küçük ölçülü ve sarıklı erkek figürler vardır.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Güner İnal, a.g.e., resim no. 94.

Katalog No	: 41
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: SPL, NPV 83, 74b
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Akkoyunlu dönemi 1491; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Bisutun dağında Ferhat ile Şirin'in buluşması
Tanımı	: Şirin ve Ferhat'ın buluşmasını tasvir eden minyatürdür. Şirin at üzerindedir. Ferhat dizinin üzerinde çökmüş halde ona elinde bir testi sunmaktadır. Ferhat'ın yanında kesici aletler bulunmaktadır. Şirin bir elini Ferhat'a doğru uzatmıştır. Diğer eli ile de atını tutmaktadır. Başında bant, beyaz duvak ve çenesine kadar inen inci süs vardır. Sahnenin üst kısmında bir büyük ağaç ile bulutlar yer almaktadır. Sol tarafında Ferhat'ın hemen yanında kıvrımlı kayalar göze çarpar. Zemin çeşitli çiçekler ile süslenmiştir. ¹⁵¹

¹⁵¹ Abdulvagab Salamzade, **Nizami Ganjevi: Khamsa Miniatures**, Baku 1983, resim no. 35.

Katalog No	: 42
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H. 762, K. 412, y. 180v
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Akkoyunlu dönemi 1481; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	: 30 X 19.7 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Behram Gur Magrib prensesi ile Yeşil Köşkte
Tanımı	: Yeşil köşkte kadınlar ile birlikte tasvir edilmiş Behram Gur ortada yatar halde yer almaktadır. Behram Gur sarıklı ve sakalsızdır. Yanındaki kadın figürlerinden daha büyük ölçüde çizilmiştir. Sağındaki kadın figürü ise onun ayağına masaj yapar. Solundaki figürler dizinin üzerine oturmuş haldedirler.

Köşkün dışı çeşitli çiçekler ve ağaçlar ile zenginleştirilmiştir. Sahnenin üst kısmında erkek figürleri ava çıkmıştır ve sadece vücutlarının üst kısımları görülmektedir. Avlanırken ellerindeki yayı ava doğru yöneltip yayı gergin tutmuşlardır. Manzara içindeki hayvanların ve insanların sadece bazı kısımları görülür.¹⁵²

¹⁵² Filiz Çağman - Zeren Tanındı, a.g.e., 1979, resim no. 21.

Katalog No	: 43
Yazmanın adı	: Nizami'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H. 762, y. 177b
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Akkoyunlu dönemi 1475-1481; Nizami gencevi; anonym.
Ölçüler	:
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Sarı Köşkte Behram Gur ve kadınlar
Tanımı	: Manzarada görkemli elemanlar göze çarpar, resimde çok sayıda insan figürü yer almaktadır. Behram Gur sarı köşkte bir kadın ile birlikte resimlendirilmiştir. Behram Gurun külahı beyaz bir tülbent ile sarılmıştır. Onun ayağının yanında oturan kadın uzun kaftanlıdır ve taç kullanmıştır. Sarı köşk altın yaldızlıdır. Çeşitli renkte motifler ile süslenmiştir. Yerde iki dere arasında kadın ve erkek figürleri yer almaktadır.

Köşk yakınındaki kırmızı başörtüsü olan kadın figürün çiçeğe su verdiği görülür. Aşağı kısımda iki kadın figürü daha bulunmaktadır. Derenin hemen yanında oturmuş halde bir figür ağaca kolunu sarmıştır. Onun yakınında başka bir figürün ise başında taç vardır ve bacağına küçük bir mendil görülmektedir. Kadın figürlerinin kıyafetleri genel olarak birbirine benzemektedir. Erkek figürleri ise Behram Gur gibi külahını türban ile bağlamıştır. Dere yanında kırmızı kaftanlı erkek figürü elinde yay ve ok tutmaktadır.

Ağaçlar, çiçekler ve kayalar manzaraya çeşitlilik katmıştır. Ayrıca kuşlar ve gümüş dere ile dekoratif manzara üslupları minyatürün zevkini zenginleştirmektedir.¹⁵³

¹⁵³ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, a.g.e., 1986, resim no. 72.

Katalog No	: 44
Yazmanın adı	: Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si
Bulunduğu yer	: TSMK, H. 1008, y. 250a
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Akkoyunlu dönemi 1490; Emir Hüsrev Dehlevi; anonym.
Ölçüler	: 15 X 11 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine suluboya
Konu	: Nuşabe ve İskender'in ilk buluşması
Tanımı	: İskender elçi kılığında Nuşabe'nin sarayına girmiştir. Kendi portresini Nuşabe'ye verdiği anı tasvir eden minyatürdür. Sahnenin sol tarafındaki kadın figürleri ayakta dururlar. Sarıklı bir erkek figür de onların arkasındadır. Sağ tarafta oturmuş halde iki kadın figürü yer almaktadır. Kadın figürlerinin giyim tarzları genel olarak birbirine benzemektedir. Odada çok sayıda eşya kullanılmamıştır. Sadece Nuşabe'nin tahtı ve sehпасı olması sade bir görüntü oluşturur. Kapı açıktır fakat bir perde ile görüntünün yarısı kapatılmıştır. ¹⁵⁴

¹⁵⁴ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, a.g.e., 1986, resim no. 66.

Katalog No	: 45
Yazmanın adı	: Camî'nin Baharistan'ı
Bulunduğu yer	: Bodleian, Envanter numarası belirtilmemiş
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Babürlerin dönemi 1595; Camî; Miskin
Ölçüler	: 28.5 X 17.5 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine guaj boyası
Konu	: Hafif kadın
Tanımı	: Kadın eşini aldatıp sevgilisi ile çadırlardan uzak bir yerde buluşmuştur. Eşi bunu öğrenip sinirlenmiştir. Onu Habza'nın annesi ve kız kardeşi sakinleştirmeye çalışırken resmedilmiştir. Eşinin elinin biri havadadır. Yanındaki kadın onu tutmaktadır. Sahnede bir gerginlik havası hâkimdir. Fakat eşi ile sevgilisi olanlardan uzakta derenin kıyısında oturmuş samimi haldedirler. Onların yanlarında da develeri görülmektedir. Sahnede gece olduğunu yansıtmak için gölgelendirmeye başvurulmuştur. Dağlar ve üst üste binmiş kayalar manzaraya hareket katmıştır. Sahnenin altındaki sarı çadıra hayvan motifleri döşenmiştir. Hemen yanında büyük bir ağaç bulunmaktadır. ¹⁵⁵

¹⁵⁵ Yong Wang, **a.g.e.**, resim no. 145, s. 58; Amina Okada, **Indian Miniatures of the Mughal Court**, çev.: Deke Dusinberre, New York 1992, resim no. 149, s. 135.

Katalog No	: 46
Yazmanın adı	: Minto albümü
Bulunduğu yer	: CBL, Envanter numarası belirtilmemiş
Tarihi, Yazarı ve Nakkaşı	: Babürlerin dönemi 1615-1625; anonym; Govardhan
Ölçüler	: 24 X 15 (cm)
Teknik	: Kağıt üzerine guaj boyası
Konu	: Holy bayramında eğlenen Cihangir ve kadınlar
Tanımı	: Hinduizm'in ilkbahardaki bayramı olan Holyde eğlenen Cihangir ve kadınları tasvir eden minyatürdür. Holyde herkes kırmızı su veya tozu birbirine atarak bu bayramı kutlarlar. Kadın maiyetinin yardımı ile Cihangir'in yatağa doğru götürüldüğü an resmedilmiştir. Yatağın başındaki kadın ona yatağı hazırlar. Alt kısımda birçok kadın müzikli eğlenceyle bayramı karşılarlar. Kadınların ortasındaki kadın başka bir kadının boynundan tutarak onun ağzına içki dökmesi oldukça dikkat çeker. Kadınların koluna taktığı bantlar ile küpe, kolye, bilezik şeklindeki takıları bolca aksesuar kullandıklarını göstermektedir. Sahne sık motiflerle süslenmiş mimarinin içi kompozisyonlarla doldurulmuştur. ¹⁵⁶

¹⁵⁶ Amina Okada, **a.g.e.**, resim no. 226, s. 191.

6. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

İslamiyet öncesi Orta Asya Türkleri, Türk minyatür sanatının ilk örneklerini meydana getirmiştir. Türklerin ana yurdu olan Orta Asya bölgesinde betimlenen figür tipleri, Orta Asya Türklerin resim temelini oluşturur. Dolayısıyla Asya Türk İslam minyatürlerinde bulunan kadın figürlerinin genel tipi, Orta Asya'da yer alan Türk devletleri döneminde oluşturulmuştur. Zamanla bu bölgelerde yer alan ülkeler Asya Türk İslam minyatürlerin etkisini temelinde sürdürmüş ancak kendilerine has tipler de oluşturmuşlardır.

Tarihte kurulmuş önemli Türk devletlerinden biri olan Uygur devleti, İslam resim sanatında görülen birçok etkileri bakımından minyatür tarihinde önemlidir.

Uygurlardan gelen eserlerin çoğu duvar resimleri olmakla beraber bunun yanında dağınık kitap sayfaları halinde minyatürleri de görmek mümkündür. Bunlar çoğunlukla 9. ve 10. yüzyıllara aittir. Uygurların duvar resim sanatı ile kitap resim sanatı benzer özellikler taşır. Doğal olarak kitap resimleri, duvar resimlerine kıyasla daha küçük boyutta yapılmışlardır.¹⁵⁷

Uygur ressamlarının minyatürlerindeki kompozisyon anlatımı ve insan tiplmeleri, Selçuk dönemi örnekleri ile oldukça benzeşmektedir.¹⁵⁸

3. yüzyıla ait Miran duvar resmindeki figür (D. Res. 1) ile Bezeklik duvar resmindeki Uygur prensesinin (D. Res. 2) tasviri Orta Asya tipinde olan kadın figürleridir. Miran duvar resminde saç kıvrımları ve oval yüz, Uygur prensesinin dolgun suratu, badem gözleri, kemerli burnu ve küçük ağız Uygur resimlerindeki kadın tiplerinin en göze çarpan özellikleridir.

Büyük Selçuklu minyatür sanatı içinde kadın figürleri çoğu kez Uygur duvar resimlerinde görülen tarzda benzerlik gösteren kıvrımlı zülüfleri ve uzun örgülü saç tipleri, çeşitli aksesuar ile betimlenen kaftanlar, haleli başlar ile tasvir edilmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ İsmet Binark, "Türkler'de Resim ve Minyatür Sanatı", *Vakıflar Dergisi*, S:12, 1978, s. 275.

¹⁵⁸ Hicabi Gülgen, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları Tarihi*, Emin Yay., Bursa 2012, s. 101.

¹⁵⁹ Ernst J. Grube, *a.g.e.*, s. 16.

Genelde kolunda tiraz bulunan elbise veya kaftanın altında şalvar vardır (Tab. 1.1, 1.2). Başında kullanılan yaşmak bazen ağzı kapatır şekilde olmuştur (Tab. 2.1).

Büyük Selçuklular devrinde minyatür sanatı, Anadolu Selçukluları döneminde de devam etmiştir. 13. yüzyılın başında hazırlanan Varka ve Gülşah, Anadolu Selçuklularının günümüze ulaşan tek minyatürlü yazmasıdır.¹⁶⁰ Varka ve Gülşah minyatürlerinde kadın figürlerinin saç tipi, Büyük Selçukluların tipleri ile çok yakındır.

Genellikle Varka ve Gülşah konulu minyatürlerde betimlenen kadın figürlerinin saçları diziler halinde arkadan bele veya ayak bileğine kadar iner.¹⁶¹ Türkler tarafından Anadolu'da da devam ettirilmiş örgülü saç geleneği görülür.¹⁶² Kadın figürlerinin başından omzuna kadar kapatılan yaşmak (Tab. 2.2) veya daha uzun örtü *süremahram* (Tab. 2.3) da kullanır. Bazen yakası V sekinde açık olan kaftan içinde dekolte süslenen iki dizi halinde kolye bulunur (Tab. 1.3). Bu giysiler Büyük Selçuklu minyatürü içinde görülen tipler ile de benzerdir.

Selçuklu kadınlarının saçları genellikle topuklarına kadar uzanan örgüler halinde inerdi. Bazı kadınların başlarında ise taçlar bulunurdu. Orta Asya Hun devletinden beri kullanılan *diadem* şeklindeki taçlar, Büyük Selçuklu tasvirlerinde bol bol yer alır. *Diadem* tek inci sırası halinde başı çevreleyen bir modeldir. Bu model Anadolu Selçuklularında da izlenen bir tarzdır.¹⁶³

Ayrıca Artuklu sarayında hazırlanmış olan El-Cezeri'nin Otomatası, Büyük Selçuklu tiplerinden de etkilenmiştir. Emir için abdest suyu hazırlama maksadıyla kullanılmış olan kadın cariyenin (y. 121b, D. Res. 3) örgülü saçı, önü açık kaftanı, kolundaki tirazı ve haleli başı Büyük Selçuklunun kadınlarında çok rastlanan öğelerden biridir. Ayrıca bu cariyenin başında Orta Asya tipinde görülen kürklü börk bulunur (Tab. 2.4).¹⁶⁴

Orta Asya tipleri İran bölgesinde de hâkimdir. Minyatürlerdeki elbiselerde, oturuşlarda, diz çökmelerde bu durum ilk olarak göze çarpar.¹⁶⁵

¹⁶⁰ İsmet Binark, **a.g.m.**, s. 276.

¹⁶¹ Özden Süslü, **a.g.e.**, s. 136.

¹⁶² Özden Süslü, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁶³ Günsel Renda, **a.g.e.**, s. 257.

¹⁶⁴ Özden Süslü, **a.g.e.**, s. 51.

¹⁶⁵ İsmet Binark, **a.g.m.**, s. 276.

İncü, Muzafferiler ve Celayirlilerin minyatürlerindeki kadın figürleri çoğu zaman edebî konulu eserler içinde yer almıştır. İncü döneminde Şehname, Nizami'nin Hamse'si, Kelile ve Dimne eserlerinde kadın kahramanlar bulunur. Minyatürlerde bunlar daha çok Moğol hanedanlarının ilk dönemlerinin ve Orta Asya etkisi altında gelişmiş tasvir tarzlarına sahiptir. Bu yüzden kadın figürlerinin giysileri ve tarzları birbirine yakındır. İncü döneminde hazırlanan Şehname (St. Petersburg, the Russian National Library, Dorn 329) ve İlhanlı Şehnamesi ("Demotte") içindeki bazı minyatürlerde benzer kompozisyonlarla klişe devam ettirilmiştir.¹⁶⁶

İncü şehnamesindeki (1341) kadın figürlerinde saç tipi olarak örgülü saçlar veya topuz halinde bağlanan saçlar kullanılmıştır. Kadınlar başlarında yaşmak, örtü ve taçlar ile betimlenmiştir. Ayrıca Büyük Selçukluların minyatürlerinde bulunan kürklü börk tipi şapka ve kıyafetlerinde de yine aynı dönemde kullanılmaya başlanmış simgesel anlamları olan desenler görülmektedir (Tab. 1.4). Yine Selçuklu dönemindeki gibi ağzı kapatan yaşmak (Tab. 2.5) ve elbise içinde pantolon görülür.

İncü döneminde hazırlanan eserlerin birçoğunda kadın figürleri basit bir şekilde resimlendirilmiştir. Muzafferilerin minyatürleri az sayıda günümüze gelebilmiş olsa dahi İncü kadın tiplerinden daha detaylı olarak ele alındıkları anlaşılmaktadır.

İran bölgesi hanedanları arasında en görkemli minyatürlere sahip olan Celayirliler İslam minyatür sanatında önemli bir yere sahiptir. Celayirlilerin kadın figürleri zarif ve uzun vücutlu çizilmiştir. Genelde kuşağı zarif şekilde bağlanmış kat kat giysiler giyinmiştir (Tab. 1.5) ve bazı kadın figürler pardesü de giyinmiştir (Tab. 1.6). Başında inci ile süslenen horozibiği tarzında başörtüsü, uzun bant veya taçlar kullanılmıştır (Tab. 2.6, 2.7, 2.8). Celayirliler üslubuyla yapılan Hacu Kirmani'nin Hamse'si Celayirlilerin kadın figürlerinin özelliklerini en iyi yansıtan eserdir. Bu eserler içerisindeki kadın figürler, canlı renklerle başarılı dekoratif elemanlar ile süslenerek artistik açıdan daha çok değer kazanmaları sağlanmıştır.

Celayirliler döneminden kalan Şehname'deki (TSMH, H.2135 no.lu albüm) minyatürlerde de Uygur Türk etkisinin açık olarak görüldüğü söylenebilir.¹⁶⁷ Ayrıca Celayirlilerin minyatüründe (Add. 18113 no'lu y. 91r) görülen melek figürü (D. Res. 4) Gök Türk döneminden Turfan mezarlığında bulunan yarı ejder şekilli melekler ile

¹⁶⁶ Adel T. Adamova, "The St. Petersburg illustrated Shahnama of 733 Hijra (1333 AD) and the Injuid school of painting" **Shahnama: the visual language of the Persian Book of Kings**, Ed. Robert Hillenbrand, Ashgate Yay., USA 2004 s. 55.

¹⁶⁷ İsmet Binark, **a.g.m.**, s. 276.

benzerlik göstermektedir (D. Res. 5). İki minyatürde de meleklerin bacaklarının kıvrık ve bükümlü kurdeleler şeklinde olması dikkat çeken unsurlardandır. Ayrıca birçok İslam minyatüründe meleklerin bacaklarının bu şekilde betimlendiği gözlemlenebilir.

Timur, Celayirliler'den Tebriz'i ve Bağdat'ı, Muzafferiler'den Isfahan ve Şiraz'ı alarak bölgeye hâkim olduğunda, Timurluların ilk minyatür örneklerinden birçoğunda, İran bölgesi hanedanlarından Celayirliler ve Muzafferilerin etkisi altında kaldığı görülür.¹⁶⁸ Dolayısıyla bu dönemde kadın figürlerinin giyimlerinde Celayirlilerin kadın figürlerinde görülen benzer perdesü ve elbiseler dikkati çeker (Tab. 1.7).¹⁶⁹ Timurluların perdesüsünün yakasında görülen süslerdeki altın ip veya taşlar zenginliği simgelemek için kullanılmıştır (Tab. 1.8). Bu tarz süslemeleri 15. yüzyıl Türkmenleri de minyatürler içinde yaygın olarak kullanmışlardır. Ayrıca kıyafetlerinde kısa kollu ve uzun kollu giysileri bir arada bulunduran giyim tarzını Timurlularda çok kullanmıştır (Tab. 1.9).

Timur kadın figürlerinin başlarında da diğer dönemlerdeki gibi başörtüsü, yaşmak, taç gibi çeşitli aksesuarlar bulunmaktadır (Tab. 2.9, 2.10, 2.11). Timurluların Herat döneminde yaygın olarak görülen yapraktan oluşan şapkası (Tab. 2.12) da minyatürlerde görülür.

15. yüzyılın ikinci yarısında Timurlu minyatür sanatında önemli bir nakkaş olan Behzad'ın zarif kadın figürleri Timurlu devrine ait yetkin minyatürlerdir (Add. 25900 (BM) ve Or. 6810 (BM)). Behzad'ın kadın figürleri genelde zarif uzun bir vücut ile detaylı bir biçimde sahneye resmedilmiştir.

Karakoyunlular 1450'li yıllarda Şiraz'a hâkim olup burayı sanat merkezi olarak kullandıkları için onların üslubu Timur Şiraz okullarında sürdürülen minyatür tarzları ile yakındır (Tab. 1.10, 1.11).¹⁷⁰ Karakoyunlu dönemindeki H. 753 (TSMK) no'lu Nizami'nin Hamse'si ve R. 1021 (TSMK) no'lu Emir Hüsrev Dehlevi'nin Divanı eserinde çok sayıda kadın figürü bulunur. Bu kadın figürler genelde yalın biçimde tasvir edilmiştir.

¹⁶⁸ Sevay Okay-Atılğan, "XV. Yüzyılda İran ve Çevresinde Gelişen Minyatür Üslupları ve Sorunları Üzerine Bir Etüt", **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, İcanas 38, Ankara 2007, s. 347-364, s. 351.

¹⁶⁹ Ayla Ersoy, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁷⁰ Güner İnal, **a.g.e.**, s. 150.

Akkoyunluların kadın figürleri daha hoş ve detaylı biçimde tasvir edilmiştir. Akkoyunlu kadınlar özellikle başında daire şeklinde örtü kullanır (Tab. 2.13). Genelde sahne içinde büyük ölçülerde çizilen kadın figürlerinin giysilerinde altın renkli küçük motif ve desenler görülmektedir. Bu motifler Akkoyunlu döneminde hazırlanan H.2153 (TSMK) no'lu yazma ve Nizami'nin Hamse'sinde (Metropolitan müzesi, 13.228.9.1) betimlenen kadınların giysilerinde de yer aldıkları gözlenmektedir.

Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenleri, Timurlularla aynı coğrafya üzerinde yer aldığından kadın tasvirlerinde Timurlulardan etkilenilmiş unsurların olduğu görülür.¹⁷¹

Son olarak Asya Türk minyatür sanatında önemli varlık gösteren Babürlüler Hindistan'ın geleneksel unsurları ile Orta Asya tiplerini harmanlayıp özgün karakterlerini oluşturmuşlardır. Bu bakımdan söz konusu dönem hiç kuşkusuz önemli bir özellik taşır. Ancak Avrupa resim sanatı geleneğinden etkilenen Babürlülerin Orta Asya bölgesindeki devletlerin minyatürlerinden ayrıldığı yönler arasında en dikkat çeken, resimlerin perspektif göz önüne alınarak çizilmesidir. Babürlüler Orta Asya ve Avrupa'nın etkisi altında kalarak çeşitli konuları minyatür sanatında uygulamıştır.

Babür dönemindeki minyatürlerde kadın figürü tek başına kendi kimliğini gösteren figürler olarak dikkat çeker. Ayrıca bazen kadın figürleri sahnede tek başına çizilmiştir. Orta Asya Türklerinde Babür dönemine nazaran kadın figürleri çoğu zaman sadece büyük rol oynayan erkek kahramanların annesi ve eşi olarak betimlenmiştir. Örnek olarak Timurluların hükümdarı Sultan Mirza'nın hareminded yapılan bir eğlenceyi gösteren minyatürde (Kat. 35) çizilen onun eşi Hatice Begüm soylu bir kadın olmasına karşın sahne içinde yer alan hizmetçiler ile tasvir edilmiş ve diğer kadınlar arasında hiç bir fark olmaksızın betimlenmiştir. Bu kadın figürünün statüsünün soylu olduğunu sadece hükümdarın ve çocuğunun yanında oturmasından anlayabilmekteyiz. Ancak Babürlü minyatürlerinde kadın figürleri sahnede tek çizildiğinden dolayı kadın, başlı başına minyatürün konusunu oluşturarak kendi kimliğini iyice göstermektedir.

Babür minyatüründe kadınlar tasvir edilirken Hindistan ve Orta Asya'dan oluşan iki çeşit giyim tarzını barındıran kadın figürleri görülür. Hindistanlı kadınlar Babür

¹⁷¹ Fahri Atasoy, **İpek Yolu'nda Türk Kültür Mirası**, Türk Yurdu Yay., Ankara 2014, s. 431.

devrinden önce sıcak iklimden etkilendikleri için üst üste kıyafetler kullanmamışlardır. Dolayısıyla bu tarz giyimler daha ince kumaşlardan oluşur. Şeffaf yaşmak (Tab. 2.14) ve vücudunu gösteren açık ve kısa elbiseler bulunur (Tab. 1.12). Orta Asya tipindeki giyimlerde önceki devirlerdeki gibi vücudunu iyice kapatan uzun elbiseler ve çeşitli şapkalar görülür (Tab. 2.15). Ancak zamanla Orta Asya tarzından az da olsa etkilenmeler sonucunda birbiriyle yakın üsluplar ortaya çıkmıştır (Tab. 1.13).

Büyük Selçuklu'dan Babürlüler'e kadar sürdürülen Asya Türk minyatürlerinde kadınlar tasvir edilirken özellikle edebî eserlerde konu edinilmiştir. Genelde Nizami'nin Hamse'si ve Şehname'de kadın kahramanlara çok yer verilmiştir. Bu minyatürlerde yer alan kadın figürleri arasında en fazla Şirin, Leyla, Sultan Sancar'a şikâyetinde bulunan yaşlı kadın, Behram Gur'un yedi prensesleri ve şehnamelerdeki Menije karakteri sıkça görülür.

Her dönemde minyatür içinde çokça görülen Şirin, "Hüsrev'in Şirin'in kalesine gelmesi", "Şirin'in banyosu", "Bisutun dağda Ferhat ile Şirin", "Ferhat'ın Şirin'i taşıması" ve "Hüsrev'in portresini izleyen Şirin" konularının işlendiği sahnelerde görülür.

Şirin'i Hüsrev ile tasvir eden minyatürlerde, genellikle Şirin, sarayına gelen Hüsrevi pencereden izlemektedir. Bazen bu sahne içinde kadın maiyetler de yer alarak sarayın kapısında Hüsrev'i memnun etmek için altın saçarlar. Bu sahne dışında Hüsrev ile Şirin'i birlikte yalnız tasvir eden minyatürler de betimlenmiştir. Yine Hüsrev ile Şirin tasvirinden biri olan "Şirin'in banyosu" sahnesi klişe olarak devamlı kullanılır. Şirin üzeri çıplak halde oturmuş vaziyettedir. Şirin tarak ile saçlarını tarar. Şirin'in yanındaki bir ağacın yanında yumak biçiminde betimlenen giysileri ve atı vardır. Hüsrev de bu sahnede at üzerinden Şirin'i izlemektedir.

Başka bir sahnede Hüsrev'in portresini izlerken tasvir edilen Şirin, bahçede yer almaktadır. Bahçeye kadın müzisyenler eğlence havası katar. Çeşitli kadın maiyet grupları da görülür. Bu sahnenin farklı versiyonlarında Şirin iki farklı halde, halı üzerinde oturmuş veya ayakta durur vaziyettedir. Halı üzerinde çizilen Şirin maiyetindeki bir kadından Hüsrev'in portresini alırken betimlenmiştir. Ayakta durmuş halde çizilen Şirin ise, akarsuyun yanında Hüsrev'in portresini eline alıp dikkatle izlemektedir. Şirin'in yanındaki kadınlardan biri Şirin'in kaftanının arkasını tutarken resimlenmiştir. Timurluların eseri Add. 25900 (BM) ve 1431 yılında

hazırlanan Hamse'deki minyatürler ayakta durur haldeki Şirin tasvirinin en güzel örneklerinden biri olarak ele alınabilir.

Minyatürlerde Şirin'in aşkıyla dağları delen Ferhat'ın, Bisutun dağında Ferhat'ı ziyaret ettiği an konu olarak işlenmiştir. Ferhat'ı ziyaret eden Şirin genelde at üzerindedir. Manzaradaki kayalar büklüm büklüm şeklindedir. Ferhat'ın etrafında kazı aletleri ile birlikte çizilmiş olması onun yaptığı iş hakkında ipucu niteliğindedir.

İki aşığın birlikte tasvir edildikleri diğer konu ise Şirin'in Ferhat'ı ziyaretinden sonra yorgunluktan bayılacak durumda olan Şirin'i Ferhat'ın, atıyla birlikte taşımasıdır. Şirin'i sarayına götürmekte olan Ferhat atın bacaklarına sarılmış vaziyette yürür.

Şirin'in dışında minyatürlerde sıkça görülen kadın figürü Leyla'dır. "Leyla ve Mecnun'un bayılması", "Leyla ve Mecnun'un çölde buluşması", "Leyla ve Mecnun'un okul sahnesi", "Leyla'nın eşinin ölümü", "Yaşlı kadın Mecnun'u getirmesi", "Bahçede Leyla" konu başlıklı minyatürler en yaygın olarak görülen örnekler arasındadır.

Mecnun ile uzun zamandır görüşemediği için Leyla tekrar buluştuğu an bayılmıştır. Bu durumu anlatan "Leyla ve Mecnun'un bayılması" konulu minyatürler her dönemde ufak tefek farklar ile betimlenmiştir. Genelde sahnenin ortasında Leyla ve Mecnun yer alır. Etraflarında çadırların yakınında onları izleyen kadın figürleri bulunur.

"Leyla ve Mecnun'un çölde buluşması" sahnelerinde Leyla ve Mecnun genelde bir büyük çadır içinde oturmuş vaziyettedir. Manzarada hayvanlar kullanılmıştır, ancak insan figürleri çok sayıda bulunmaz.

Çocukluk zamanlarında medresede hocanın karşısında kitap okurken "Leyla ve Mecnun'u tasvir eden okul sahnesi"nde Leyla ve Mecnun öğrencilerin arasında yer almaktadır. Genelde bu sahnede hoca öğrencilerden daha büyük ölçüde tasvir edilmiştir. Sahnedeki tüm öğrenciler kendi kitabını okur durumda betimlenmiştir.

Leyla'nın eşinin ölümünü tasvir eden minyatürde ise bir sürü insan ağlarken tasvir edilmiştir. (Kat. 25).¹⁷² Cenaze töreninin kalabalıklığını ifade etmek amacıyla sahnede çok sayıda figür yer almıştır. Cenazede bulunan kadın figürlerin siyah renkli

¹⁷² Ebadollah Bahari, a.g.e., s. 144.

kıyafetler giyinerek ağlayışı yaygın bir klişedir. 1434-1436 yılında Şiraz'da hazırlanan Zafername (Genoa, The Bruschetti Collection) minyatüründe de bir cenaze töreni konusu işlenmiştir. Bütün Figürlerin giysilerinin siyah renkte olması yasta olduklarını ifade eder. Bu konuya bağlı olarak törene katılan kadınların giysilerinin yakası açıktır.

Edebî konularla ilgili olarak tasvir edilen kadın figürleri minyatürlerde kadının ideal güzelliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla genelde kadın figürleri genç ve zarif kadınlar olarak tasvir edilmişlerdir. Bu nedenle Sultan Sancar'a şikâyet eden yaşlı kadın tasviri nadir ve ilginç bir figürdür.

Yaşlı kadın *Süremahram* gibi uzun bir başörtüsü kullanarak başından itibaren tüm vücudunu kapatmış vaziyette Sultan Sancar'ı durdurur. Sultanın kıyafetinin ucunu yakalayarak ona şikâyette bulunmak istediği için gergin haldedir. Sultan Sancar at üzerinde tasvir edilmiştir. Ancak 1431 Timurlu döneminde hazırlanan Nizami'nin Hamse'sinde (Hermitage Müzesi) ayakta duran sultan ile yerde oturan yaşlı kadın gösterilmiştir ki, bu nadir olarak karşımıza çıkan bir sahnedir.

Şehname'de Rüstem'in Bijen'i kuyudan kurtarması her devirde tekralanan başka bir konudur. Bijen'in sevgilisi olan Menije bu sahne içinde Rüstem'in yanında yer alır. Genelde Menije'nin beyaz bir giysi ile tüm vücudu kapatılmıştır. İncü dönemindeki Menije peçe ile ağzı kapalı vaziyette ve bir at ile birlikte betimlenmiştir. Timurlulardaki Menije tasvirinde ise farklı olarak başında bir aksesuar kullanılmıştır. Bu aksesuar Timur döneminde hazırlanan diğer Menije tasvirleri ve R. 862(TSMK) 21b ve R. 855(TSMK), y. 20b deki yaşlı kadınların başında da görülen bir tarzıdır.

Minyatürlerdeki kadın figürleri bazen tasavvuf içerikli olarak da ele alınmıştır. Bu tür sahnelerde figürler akıl veren kadın olarak tasvir edilir.¹⁷³ Nur al-Din 'Abd al-Rahman ibn Ahmad Jami tarafından yazılan Yusuf ile Züleyha mesnevisinde kadın kahraman olan Züleyha'nın Yusuf'a olan tutkusu, ruhun Tanrı için özlemine temsil eder.¹⁷⁴ Ayrıca Nizami'nin Heft Peyker'inde "Yedi güzel" mesnevinin sahnelerinde yedi prenses hem sevgili olarak ele alınmış hem de dini alanları kapsayan bir konu olarak yorumlanmıştır. Behram Gur'un yedi sarayı yedi gezegenin simgesi olup her birinin kubbesi altına yedi iklimden gelen prensesler ile her gece Behram'ın sohbeti

¹⁷³ Mamoona Khan, "Women or Hürî and Islamic Art", **Journal of Asian Civilizations**; Islamabad, V: 37.1, 2014, s. 57.

¹⁷⁴ Robert Irwin, **a.g.e.**, s. 58.

minyatüre konu olmuştur.¹⁷⁵ Yedi prenses, Behram Gur için akıl veren kadınlar bakımından da önemlidir. Prensesler, Tanrının aşkını bütünleyen bir kavramsal öge olmuştur. Behram Gur, minyatürlerde yedi renk kubbenin altında prenseslerle bir arada oturmuş olarak gösterilmiştir.

Kadının minyatürlü edebî eserlere konu olmasının yanı sıra kadın figürleri resimli ilim ve fen eserlerinde (El-Sûfi'nin Suvar el-kevâkıb es-sâbita'sı, El-Cezerî'nin Kitâb fî Ma'rifat el-Hiyel el-Hendesiye'si) de yer almıştır.¹⁷⁶ Ayrıca toplumsal açıdan kadın; eş, anne, sevgili ve çalışan kadın olarak temsil edilmiştir. Kadınların bu eserlerdeki minyatürlerde tasvir ediliş şekillerinde önceki dönemlerle aynı olduğu söylenebilir.

¹⁷⁵ Cemile Hasanzade, **a.g.m.**, s. 6.

¹⁷⁶ Ali Nihat Kundak, **a.g.t.**, s. 128-130.

7. SONUÇ

Büyük Selçuklular, İncü devri, Muzafferiler, Celayirliler, Timurlular, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Babürlüler dönemlerindeki eserler incelenerek hazırlanan bu tezde Asya Türk İslam minyatür sanatındaki kadın imgelerinin ayrıntılı incelenmesine yer verilmiş olup figürlerin dönemsel form farklılıkları da gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Asya Türk İslam minyatürleri, İslamiyetten önceki devirlerde ortaya çıkarak Orta Asya'dan Selçuklular'a kadar uzanır. İran bölgesi Türkleşmiş ve bu durum Timur, Türkmenistan ve Babür dönemlerinde de sürmüştür. Yüzyıllarca Asya Türk İslam minyatür sanatı kapsamı içinde yer alan kadın figürlerinin görünüş, form, bezeme özellikleri tüm devirlerde Türk özelliklerini gösterir veya Türk etkisini taşıyan öğelere sahip olarak karşımıza çıkar. Ayrı devirlerde tasvir edilen farklı figürlerde kullanılan motif, teknik ve üslup minyatür sanatındaki çeşitliliği ve yerel anlayışları ortaya koyan unsurlar olarak karşımıza çıkar.

Asya Türk İslam minyatür sanatında kadınlar müslüman Türk toplumunun ayrılmaz bir parçasıdır. Kadın dünyanın en güzel yaratığı kabul edilir ve bazı müslüman ilahiyatçılar ilahi güzelliğin kutsallığının kadında yansıdığını ileri sürer.¹⁷⁷ Ayrıca İslamiyet öncesi Türk kadınları özellikle cesaretli ve akıllı nitelikleri ile betimlenmiştir. Türk mitolojisindeki kadın figürler, önemli kutsal bir yere sahiptir. Asya Türk İslam minyatüründe bu anlamları içeren kadın figürleri tasvir edilmiştir. Bu kadınlar minyatür içinde kahramana akıl veren kadınlar ve tanrının ruhunu anlatan kadın olarak betimlenir.

Kadınlar genellikle sahne içinde; soylu kadın, toplum ve aile bireyi olarak kadın, dini konularda geçen melekler, edebiyat içindeki kahramanlar olarak betimlenmiştir. Ayrıca meslek gruplarından sanat ve zanaat alanlarında da kadına yer verilmiştir.

Minyatürlerde kadın ve erkek figürlerinin benzer şekilde betimlenmesinden ötürü insan figürlerinde özellikle giyim ve takılar cinsiyet ayrımını ortaya çıkaran unsurlar

¹⁷⁷ Mamoona Khan, **a.g.m.**, 2014, s. 43

olarak incelenebilir. Genelde erkek figürlerin başında sarık ve türban, kadın figürlerin de ise yaşmak ve çeşitli taçlar kullanılır. Ayrıca sakal ve bıyık olmayan figürler kadın olması ile beraber İslam dininde cinsiyetsiz kabul edilen melekler, kadın betimlemelerine çok benzer olduğundan ötürü çoğu zaman kadın figürlerinden ayırt etmek zor olmaktadır.

Kadın figürlerinin yer aldığı konular arasında, edebî eserlerden alınan kadın kahramanlar en çok rastlanan tiplerdendir. Minyatür sanatında kadınlar tasvir edilirken Arap, İran ve Türk edebîyatının ortak kadın kahramanları sahnede bulunur. Kompozisyonlar içinde Nizami'nin Hamse'si ve Firdevsî'nin Şehname'sinde yer alan kadın kahramanlar sıkça betimlenmiştir. Kadın kahramanlar minyatürlerde kendi toplumlarına ait geleneksel ve dinsel giysileri ile resmedilmiştir. Edebîyat alanında ideal kadınların güzelliklerini yansıtan minyatürlerde uzun siyah saçlı, dolgun yüzlü, ince belli, küçük ağızlı olarak betimlenen kadın figürleri, zarif bir şekilde tasvir edilmiştir. İslamiyetten önce Uygur sanatından başlayarak kadın imgeleri ideal Türk kadın figür görünüşünün temelini oluşturur.

Türk İslam döneminin güzellik anlayışını en iyi yansıtan kadın figürleri arasında Celayirliler dönemindeki Hacı Kirmani'nin Hamse'sinde betimlenen zarif kadın figürleri sayılabilir. Ancak minyatürler içerisinde kadın figürlerinin neredeyse hepsi birbiriyle çok benzerdir. Soylu ve soyluların maiyetindeki kadınlar genellikle birlikte, aynı tarzda betimlendiği için kadınların statüsünü gösteren unsurlar figürleri ayırt etmekte yararlı olmaktadır. Genelde daha yüksek sınıftan kadın figürleri sahnenin ortasında yer alır. Onlar halı üzerinde veya diğer kadın figürlere göre daha büyük ölçüde resmedilir. Elinde yemek veya sürahi gibi nesnelere tutan kadın figürlerinin maiyetten kişiler veya hizmettekiler olduğu anlaşılır. Dolayısıyla kadın figürlerinin oturdukları yerler, hareketleri, ölçüleri veya kiminle betimlendikleri ikonografik açıdan oldukça önemlidir. Bazen soylu kadınları gösteren unsurlar da vardır. Örnek olarak Celayirli soylu kadınların kaşlarının arasında kıvrımlı izler vardır ve Babürlü soylu kadınlar daha çok Orta Asya tarzındaki giyimler ile tasvir edildiğinden daha kolay anlaşılır.

Sonuç olarak, Asya Türk İslam minyatür sanatında kadın figürleri her dönemde kendi tarzına sahip olmakla birlikte temel olarak Asya Türk İslam kadın figür tipi kullanılmıştır. Bu kadın tipinde, Uygur resim sanatından itibaren devam eden yuvarlak yüzlü, çekik gözlü, kemer burunlu, küçük ağızlı figürler kullanılmıştır.

Dolayısıyla bu kadın figürler farklı eser ve konular arasında tanıdık gelen bir betimleniş tarzına sahiptir. Ayrıca birbirinden etkilenen giysiler de tekrarlanan öğelerdendir. Bu betimlemeler klişe olarak yüzyıllarca uygulanmıştır. Bu açıdan Asya Türk İslam minyatür sanatında kadın figürlerinin görünüşünü ve hareketlerini incelediğimizde Asya Türk İslam bölgesinde hazırlanan minyatürlerde kadın figürlerin tasvirlerindeki ideal görünüş ve sürekli aynı tarzı biraz da olsa değiştirerek devam ettirdiklerini incelediğimiz eserlerdeki kadın figürlerinden gözlemlemek mümkün olmaktadır.

8. EKLER

8.1 Katalog Resimleri

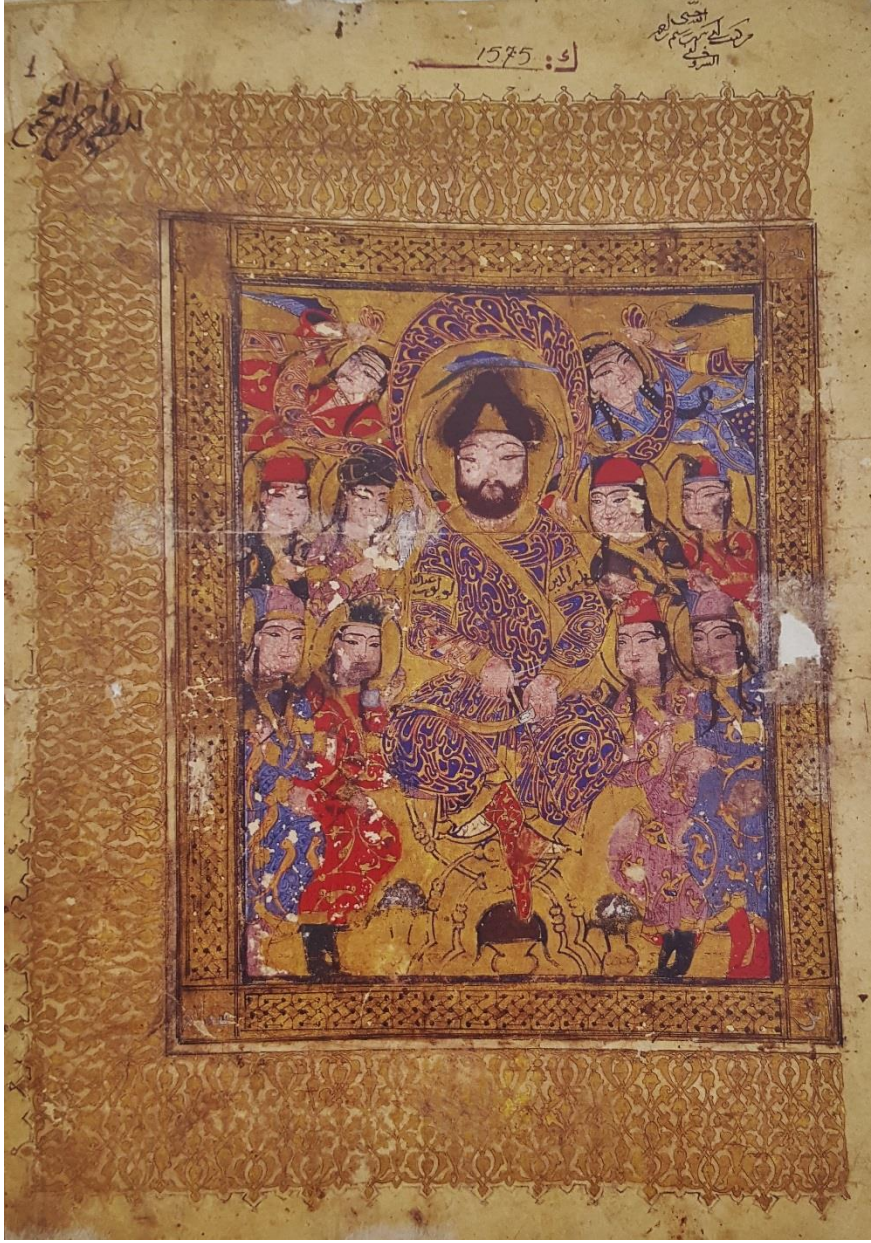
Katalog 1: Başak (Virgo), El-Sûfi'nin Sabit Yıldızlar (Kitab Suver el-Kevakib es-Sabite), Selçuklu dönemi, 1130, TSMK, A. 3493.

Katalog 2: İçki ikram eden kadın, Kitâb fi Ma'rifet el-Hıyal el-Hendesiya, Selçuklu dönemi, 1273, TSMK, H. 414, y. 106b.

Katalog 3: Günlük yaşantı sahnesinde kadın, Kitâb el-tiryâk, Selçuklu dönemi, 13. yüzyılın ortası, VÖNB, A.F. 10, y. 1r.

Katalog 4: Bedrettin Lulu bin Abdullah'ın tahtta oturması ve yanındaki melekler, Ebu'l Ferec İsfahani'nın Kitab El-Ağani, Selçuklu dönemi, 1218-19, Millet Kitaplığı, Feyzullah 1565-66, cilt. 17.

Katalog 5: Madalyonun etrafındaki melekler, Kitap el-Tiryak, Selçuklu dönemi, 1199, PBN, Arabe 2964.

Katalog 6: Yaralı Varka'ya hizmet eden kadın, Varka ve Gülşah, Selçuklu dönemi, 13. yüzyıl, TSMK, H.841, y. 53b

Katalog 7: Şam Şahı'nın sarayında Varka'nın köle kadından yüzüğü sütün içerisine koymasını rica etmesi, Varka ve Gülşah, Selçuklu dönemi, 13. yüzyıl, TSMK, H.841, y. 55a.

Katalog 8: Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije, Firdevsi'nin Şehnamesi, İncü dönemi, 1330, TSMK, H.1479, y. 91b.

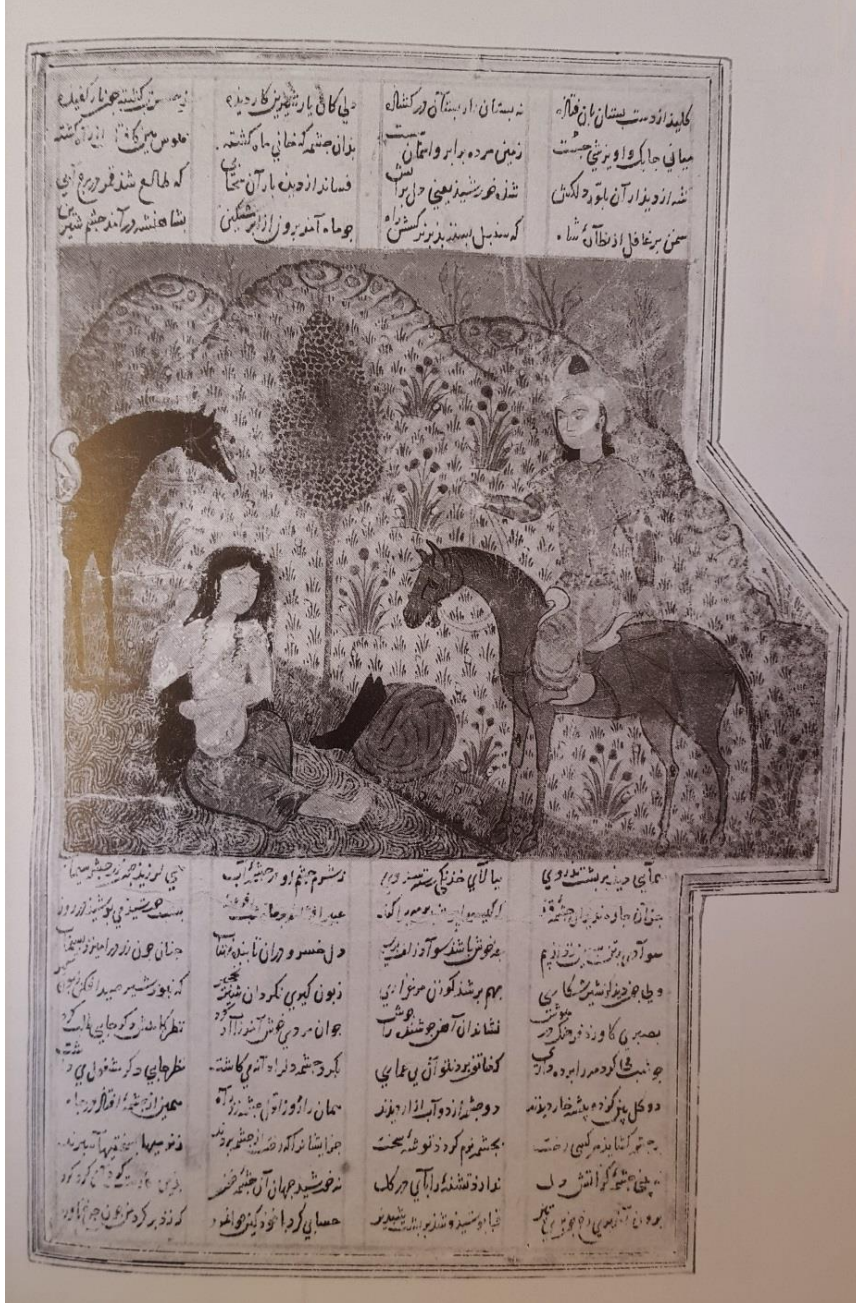
Katalog 9: Hafif kadın, Kelile ve Dimne, İncü dönemi, 1333, BM, OA. 194811-12.02.

Katalog 10: Samet ile meleklerin konuşmasının dinlenmesi, Kitab-i Samak Ayyar, İncü dönemi, 1330-40, OBL, Ouseley 381, y. 166v.

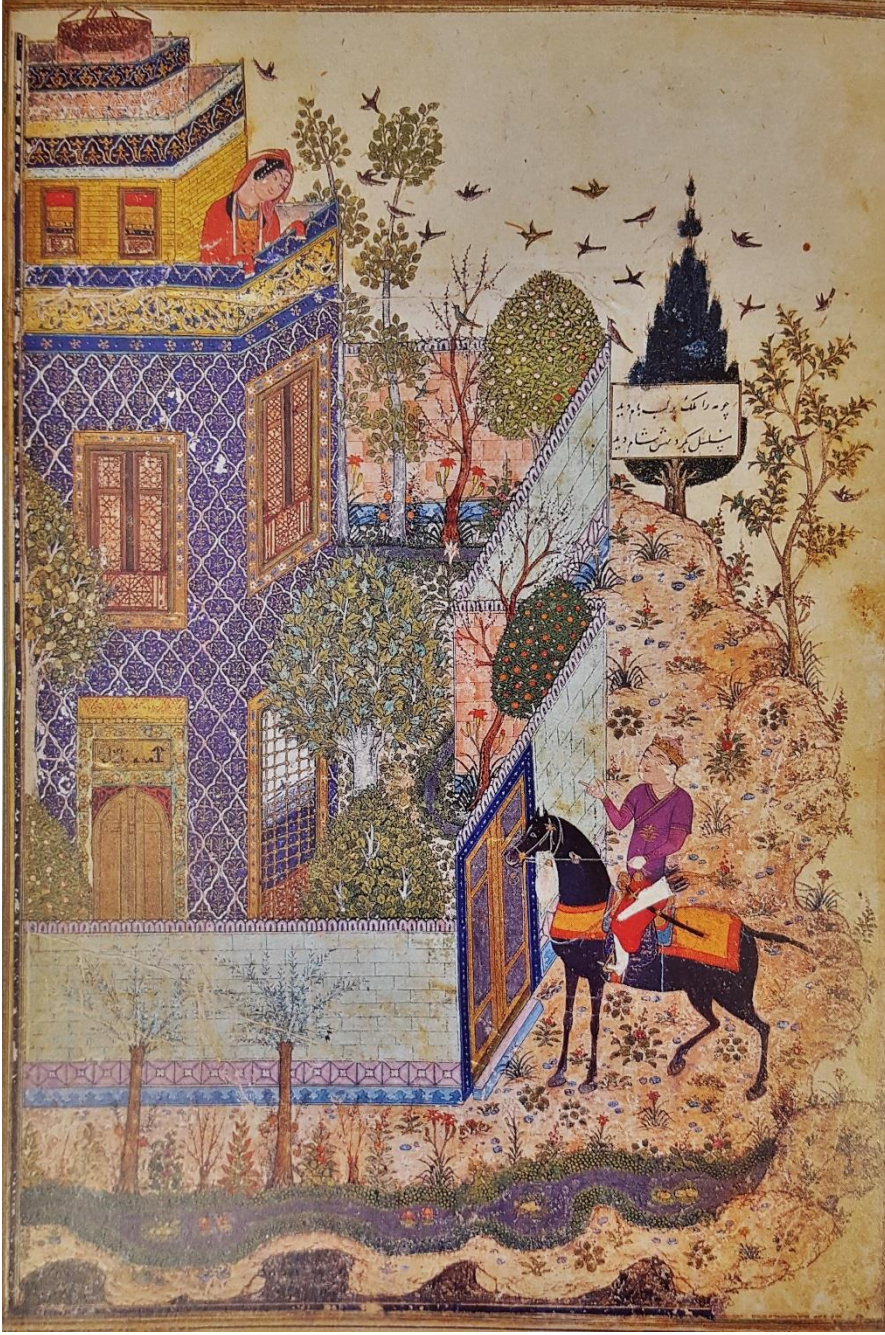
Katalog 11: Hüsrev'in Şirin'in kalesine gelmesi, Nizami'nin Hamse'si, Muzafferi dönemi, Geç 14. yüzyıl, Blochet MP, y. 134a.

Katalog 12: Şirin'in banyosu, Nizami'nin Hamse'si, Muzafferi dönemi, Geç 14. yüzyıl, Keir, Ham. Richmond III, 20, y. 108v.

Katalog 13: Soylu kadın sevgili, Celayirli dönemi, 1400-1405.MMA, 57.51.20.

Katalog 14: Prenses Hümâyûn'un kalesine gelen Hümâ, Hacı Kirmani'nin Hamse'si, Celayirli dönemi, 1396, BM, Add. 18113, y. 26v.

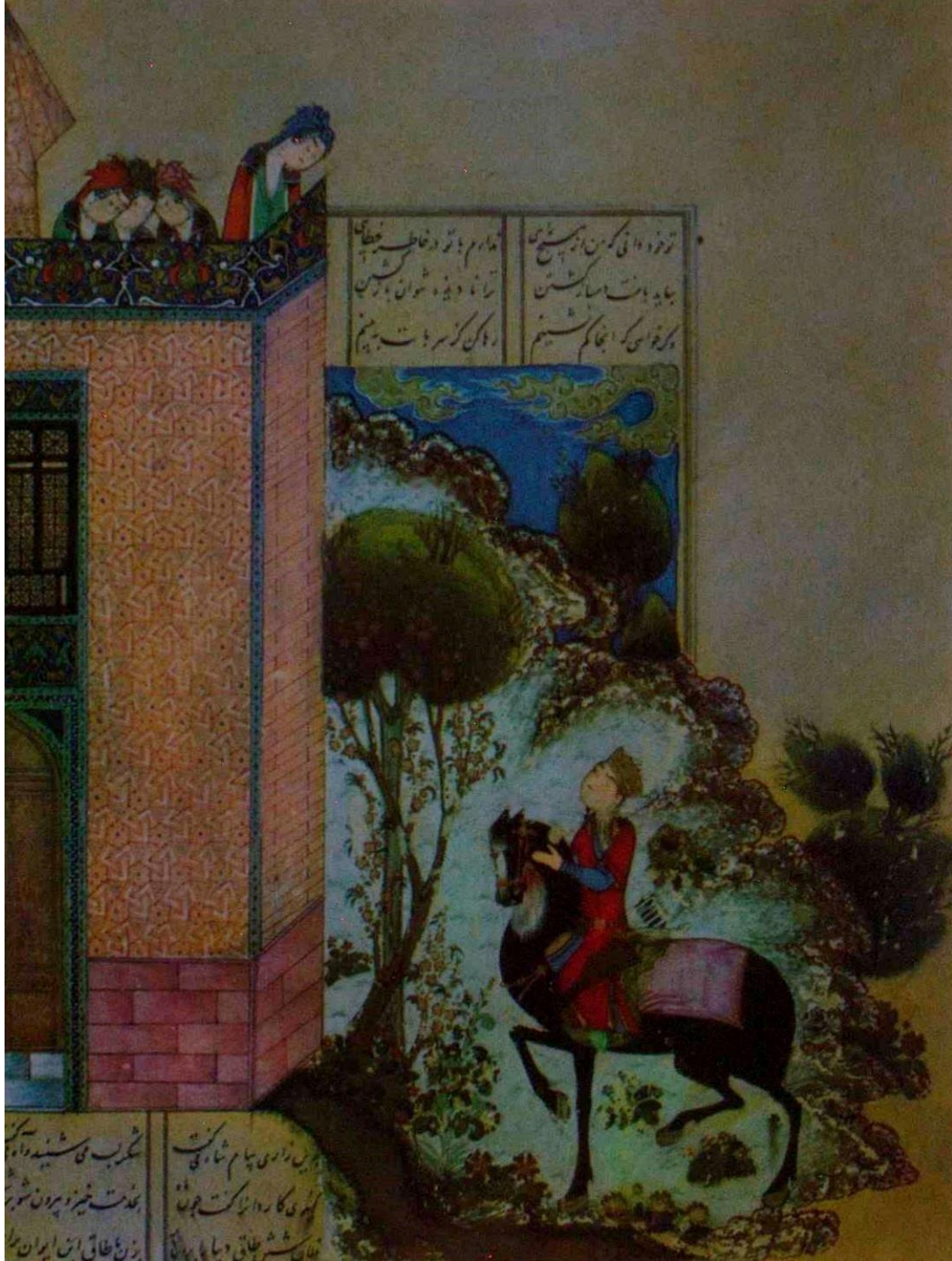
Katalog 15: Hümâyûn'un düğünü, Hacı Kirmani'nin Hamse'si, Celayirli dönemi, 1396, BM, Add. 18113, y. 45v.

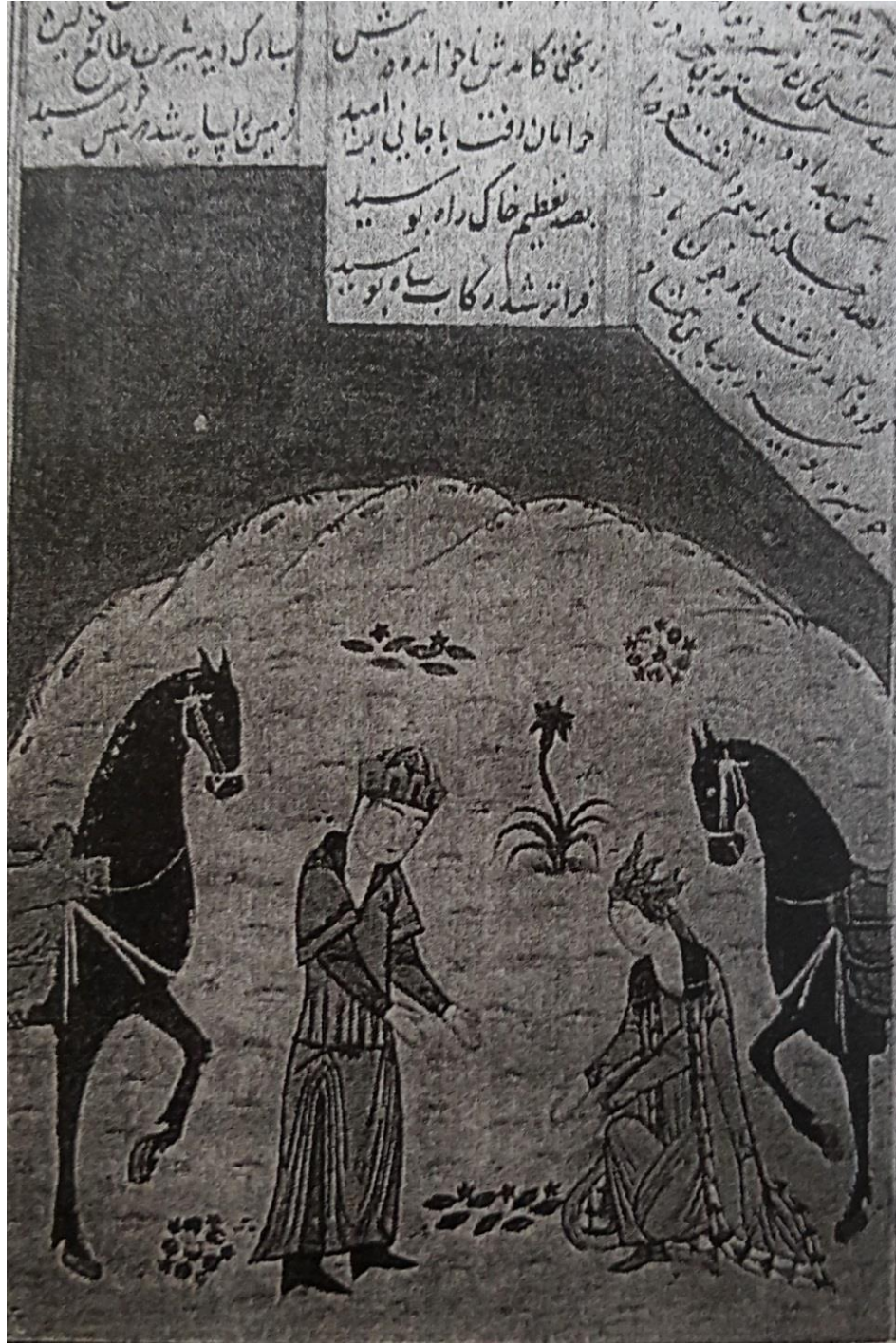
Katalog 16: Hüsev'in Şirin'in kalesine gelmesi, Nizami'nin Hamse'si, Celayirli dönemi 1386-1388, BM, Or. 13297, y. 80r.

Katalog 17: Sultan Sancar ile yaşlı kadın, Hacı Kırmani'nin Hamse'si, Celayirli dönemi, 1396, BM, Add. 18113, y. 85r.

Katalog 18: Hüsrev Şirin'in köşkü önünde, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1440, TSMK, H. 779, y. 77r.

Katalog 19: Hüsrev ile Şirin'in buluşması, Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si, TSMK, Timurlu dönemi, 1446, H.898, y. 74b.

Katalog 20: Şirin'in taş takma töreni, Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1446, TSMK, H.898, y. 123b.

Katalog 21: Kadınların bulunduğu meclis sahnesi, Firdevsi'nin Şehnamesi, Timurlu dönemi 1444, Cleveland Müzesi, çift sayfalı 45.169 ve 56.10.

Katalog 21'den detay

Katalog 22: Hüsrev'in portresini izleyen Şirin, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 39v.

Katalog 23: Şirin'in Banyosu, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1445-1446, TSMK, H. 781, y. 40.

Katalog 24: Leyla ile Mecnun'un bayılması, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1445-1446, TSMK, H.781, y. 138r.

Katalog 25: Leyla'nın eşinin ölümünde ağdı, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 135v.

Katalog 26: Leyla'nın Mecnun'u çölde ziyareti, Emir Hüsrev Dehlevi'nin Divanı, Timurlu dönemi, 1485, CBL, MS 163, y. 120v.

Katalog 27: Hümâ ve Hümâyûn'un bahçede buluşması, Hacu Kirmani's mesnevisi, Tımurlu dönemi, 1425-1430, Musee des Arts Decoratifs, inv. 3727.

Katalog 28: Bijan'ın kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije, Firdevsi'nin Şehnamesi, Timurlu dönemi, 1410-1411, BM, Add. 27261, y. 298v.

Katalog 29: Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije, İbrahim Sultan Şehnamesi, Bodleian, Timurlu dönemi, 1430-1435, And. 176, y. 186r.

Katalog 30: Sultan Sancar ile yaşlı kadın, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 16.

Katalog 31: Behram Gur ve Azade, Bodleian, İbrahim Sultan Şehnamesi, Timurlu dönemi, 1430-1435, And. 176, y. 337v.

Katalog 32: Behram Gur ile havuzda eğlenen kadınlar, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 190r.

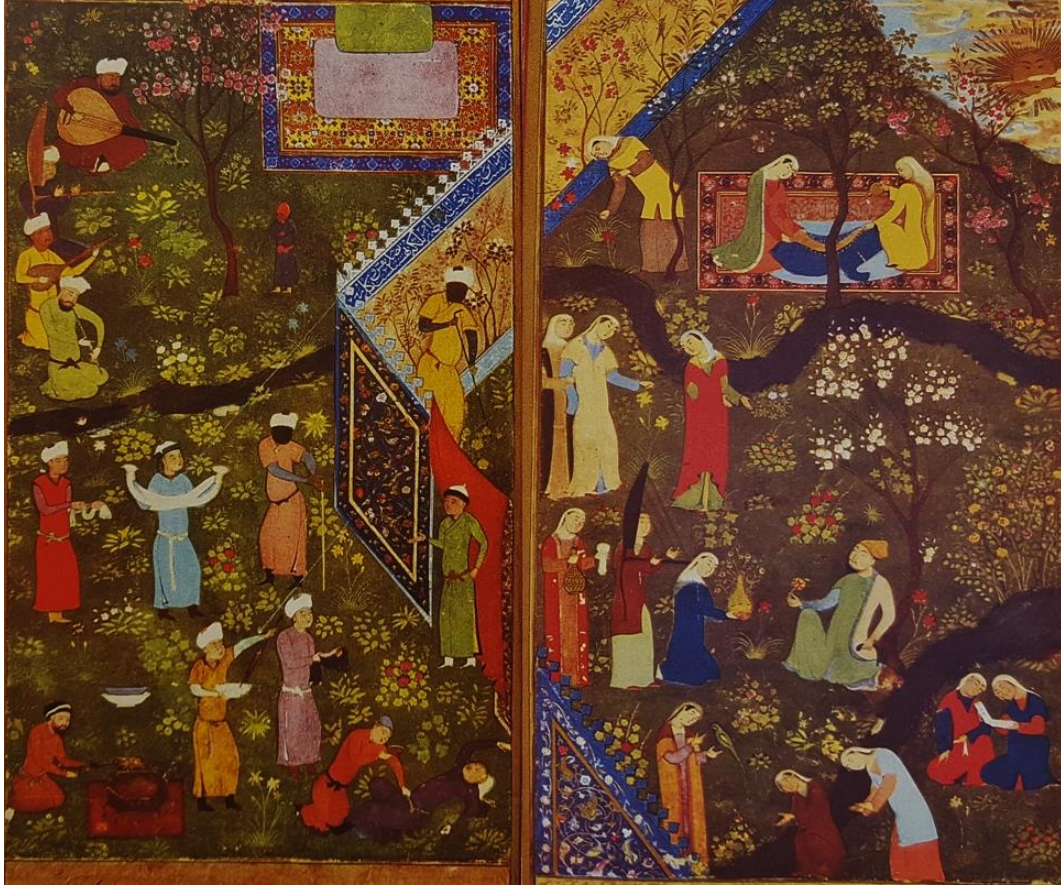
Katalog 33: Hz. Muhammed'in göğe çıkışında melekler, Mir Haydar's Miracname, Timurlu dönemi 1420-1440, BN, suppl. turc 190, y. 49v.

Katalog 34: Yusuf'un Zuleykha'dan kaçması, Sadi'nin Bostan'ı, Timurlu dönemi, 1488, Kahire Milli Kitaplık, Litt. 52v adab farsî 908.

Katalog 35: Sultan Hüseyin Mirza Baykara'nın Hareminded kadınlarla eğlenmesi, Emir Hüsrev Dehlevi Divanı, Timurlu dönemi, 1481, Freer, ITS 1995. 2. 142.

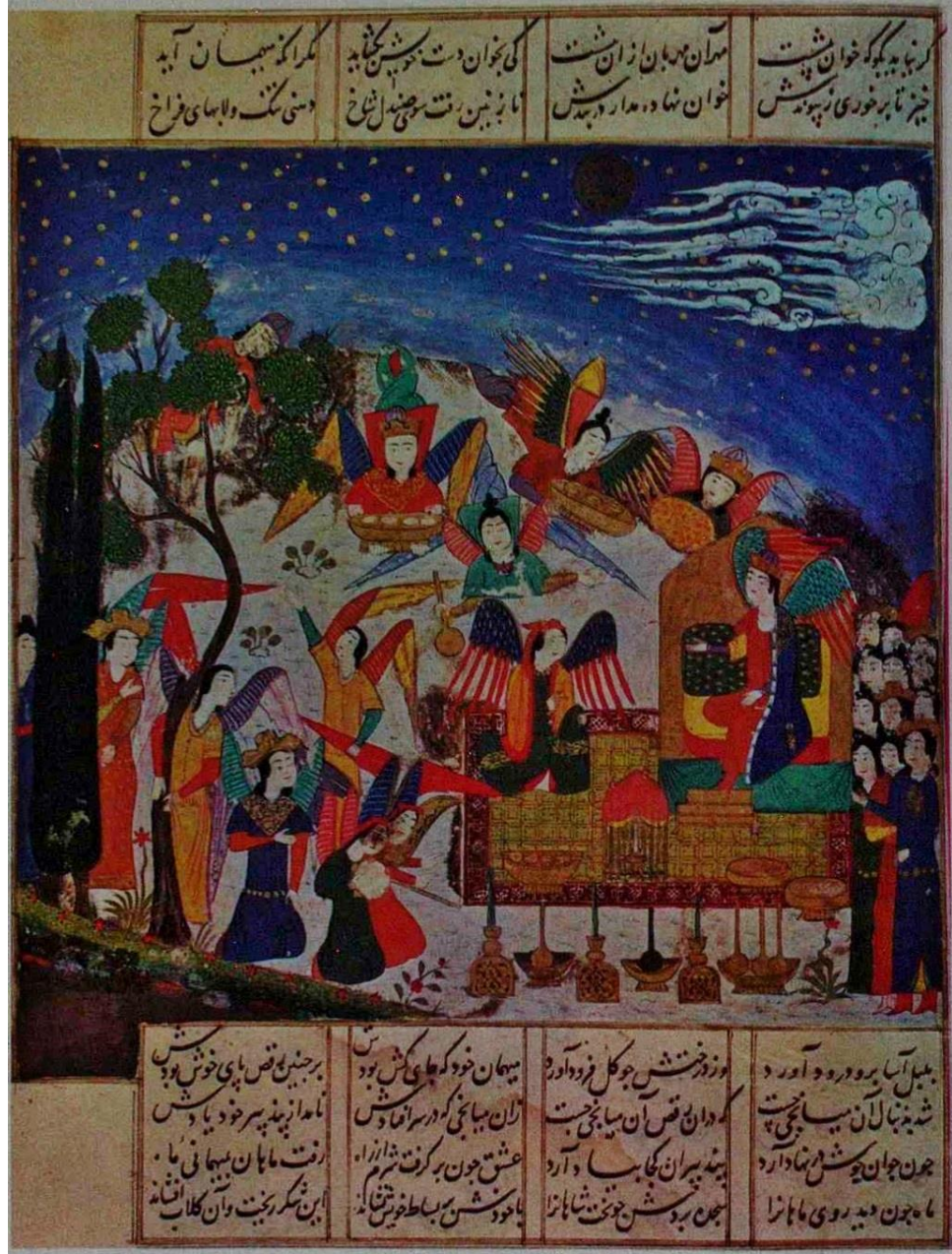
Katalog 36: Sultan Hüseyin Mirza'nın bahçesindeki kadınlar, Murakkai Gulşan, Timurlu dönemi, 1485-1490, Tahran Gülistan Müzesi, ff 55 ve 62.

Katalog 37: Leyla ve Mecnun'un buluşması, Nizami'nin Hamse'si, Karakoyunlu dönemi, 15. yüzyıl, TSMK, H.753, y. 146a (Üslup B).

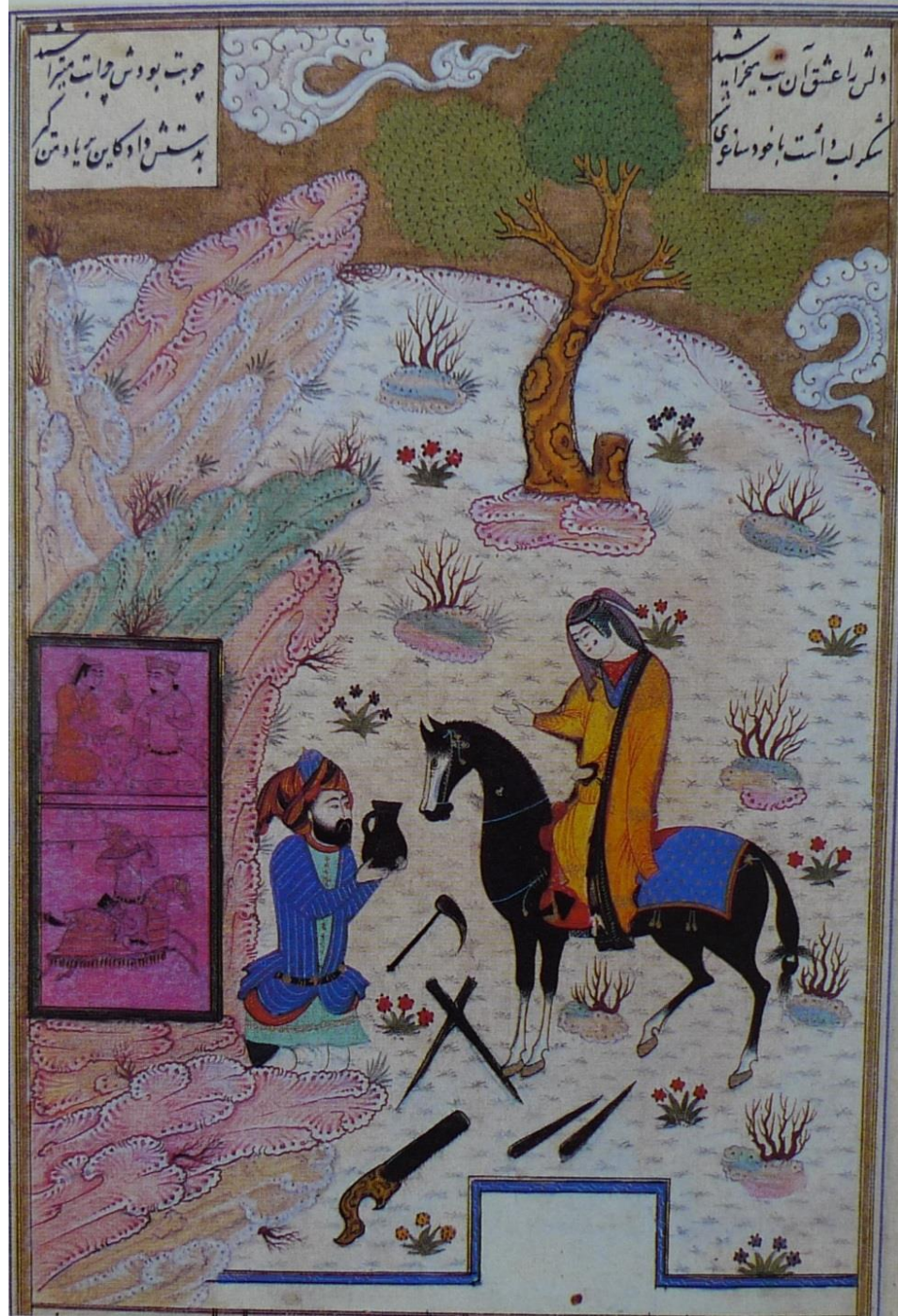
Katalog 38: Şahın meleklerle eğlenmesi, Nizami'nin Hamse'si, Karakoyunlu dönemi, 15. yüzyıl, TSMK, H.753, y. 181b (Üslup A).

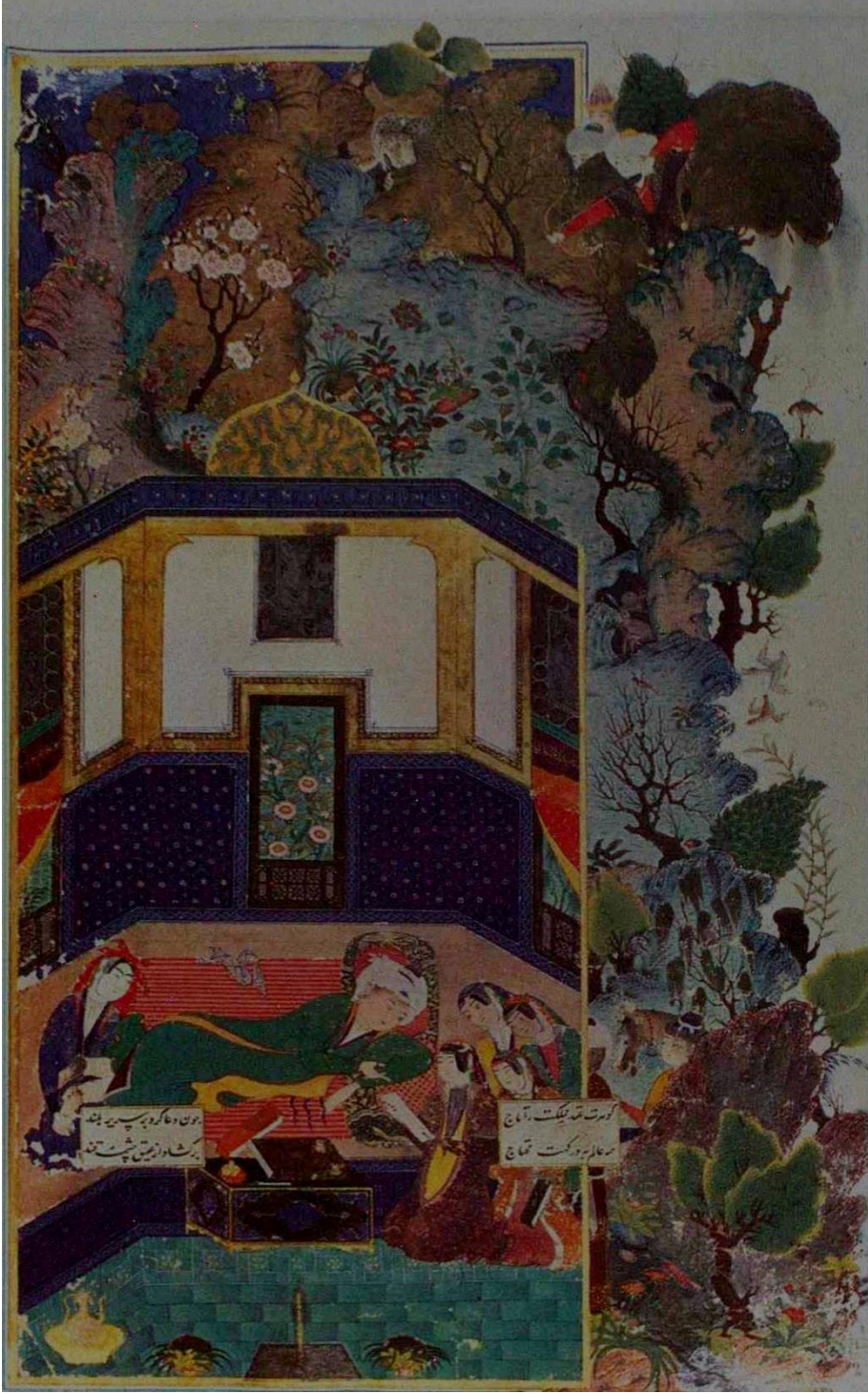
Katalog 39: Mahan'ın melekleri gözetlemesi, Nizami'nin Hamse'si, Karakoyunlu dönemi 1460, TSMK, H.753, y. 197a.

Katalog 40: Ferhat'ın Şirin'i taşıması, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1481, TSMK, H. 762, y. 69r.

Katalog 41: Bisutun dağında Ferhat ile Şirin'in buluşması, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1491, SPL, NPV 83, y. 74b.

Katalog 42: Behram Gur Magrib prensesi ile Yeşil Köşkte, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1481, TSMK, H. 762, K. 412, y. 180v.

Katalog 43: Sarı Köşkte Behram Gur ve kadınlar, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1475-1481, TSMK, H. 762, y. 177b.

Katalog 44: Nuşabe ve İskender'in ilk buluşması, Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1490, TSMK, H. 1008, y. 250a.

Katalog 45: Hafif kadın, Bodleian, Camî'nin Baharistan'daki minyatür (Envanter numarası belirtilmemiş), Babürlerin dönemi, 1595.

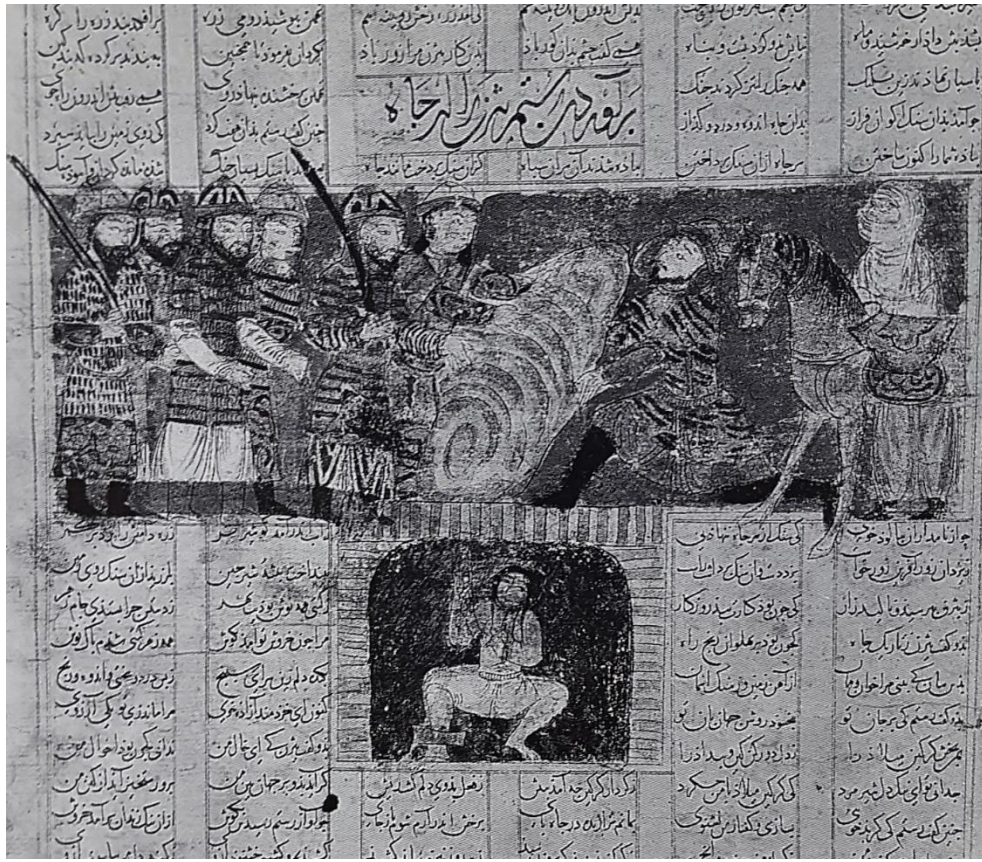

Katalog 46: Holy bayramında eğlenen Cihangir ve kadınlar, Babürlerin dönemi 1615-1625, Minto albümü, CBL.

8.2 Resimler

Resim 1: Cassiopeia, El-Sûfi'nin Sabit Yıldızlar (Kitab Suvar el-Kevakib es-Sabite), Selçuklu dönemi, 1130, TSMK, A. 3493, y. 27r.

Resim 2: Bijen'in kuyudan kurtarılmasını bekleyen Menije, Firdevsi'nin Şehnamesi, İncü dönemi, 1341, Freer, y. 125a.

Resim 3: Hafif kadın, Kelile ve Dimne, İncü dönemi, Geç 14. Yüzyıl, TSMK, H.363, y. 87a.

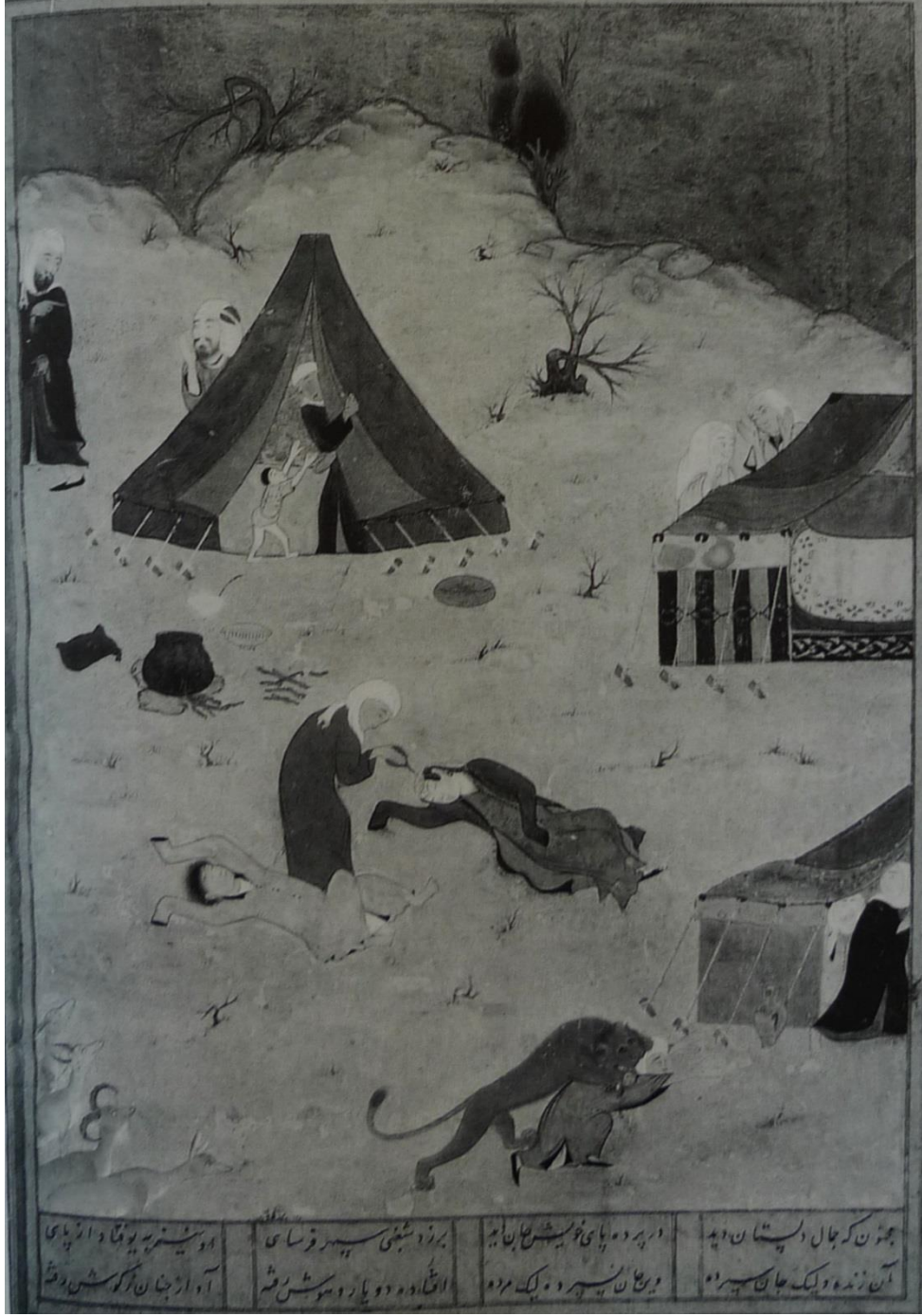
Resim 4: Hüsrev ile Şirin'in konuşması, Emir Hüsrev'in Hamse'si, Timurlu dönemi, 1407, TSMK, H. 796, y. 28a.

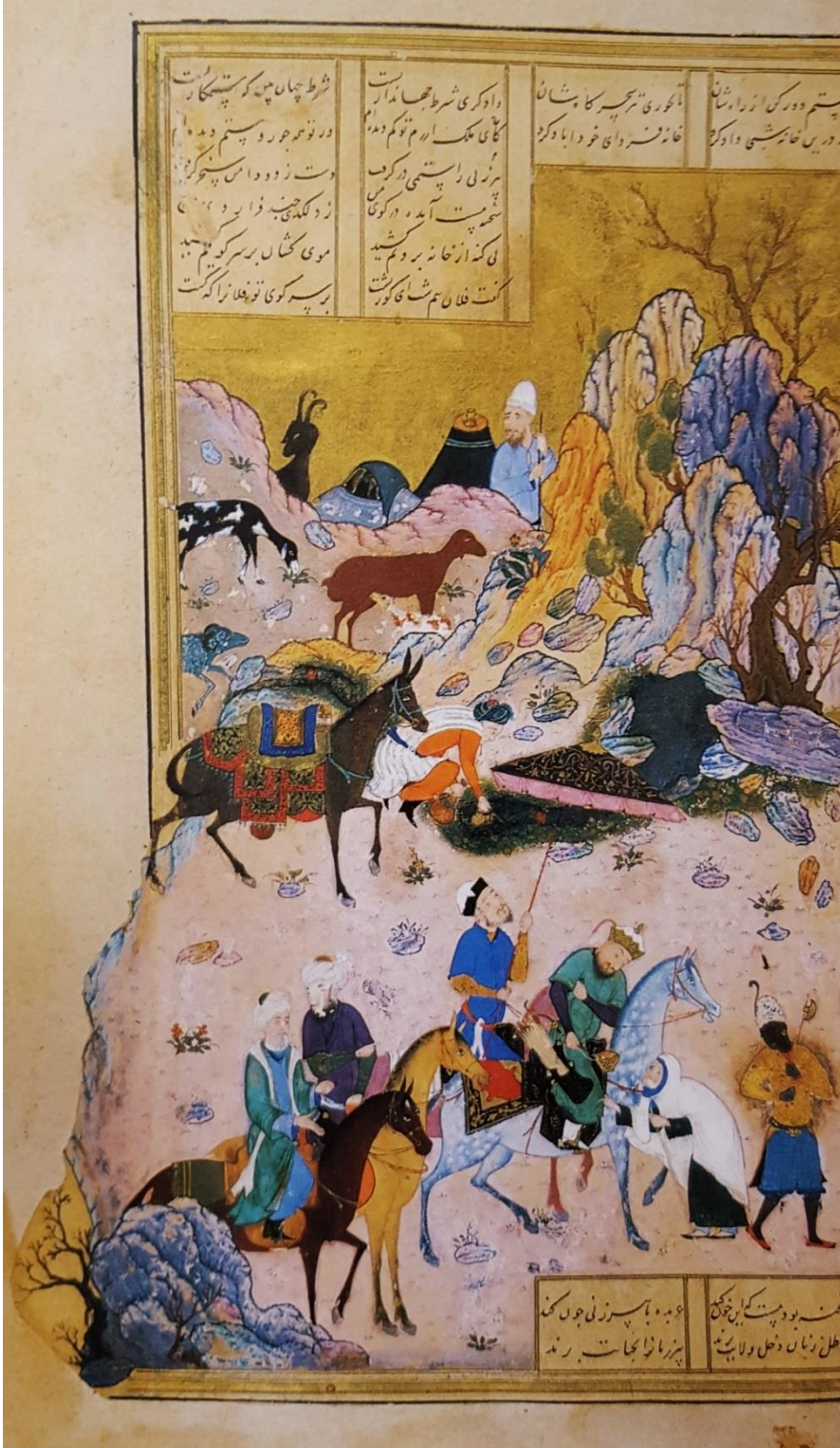
Resim 5: Şirin'in Banyosu, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1440, TSMK, H. 774, y. 39v.

Resim 6: Leyla ile Mecnun'un bayılması (Hangi müzede olduğu ve envanter numarası belirtilmemiş), Timurlu dönemi 1430.

Resim 7: Leyla ile Mecnun'un bayılması, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1494, BM, Or. 6810, y. 137v.

Resim 8: Sultan Sancar ile yaşlı kadın, Nizami'nin Hamse'si, Timurlu dönemi, 1490, BM, Add. 25900, y. 18r.

Resim 9: Kabe’de hacılar ve melekler, Antoloji, Timurlu dönemi, 1410-1411, BM, Add. 27261, y. 362v-363r.

Resim 9’den detay

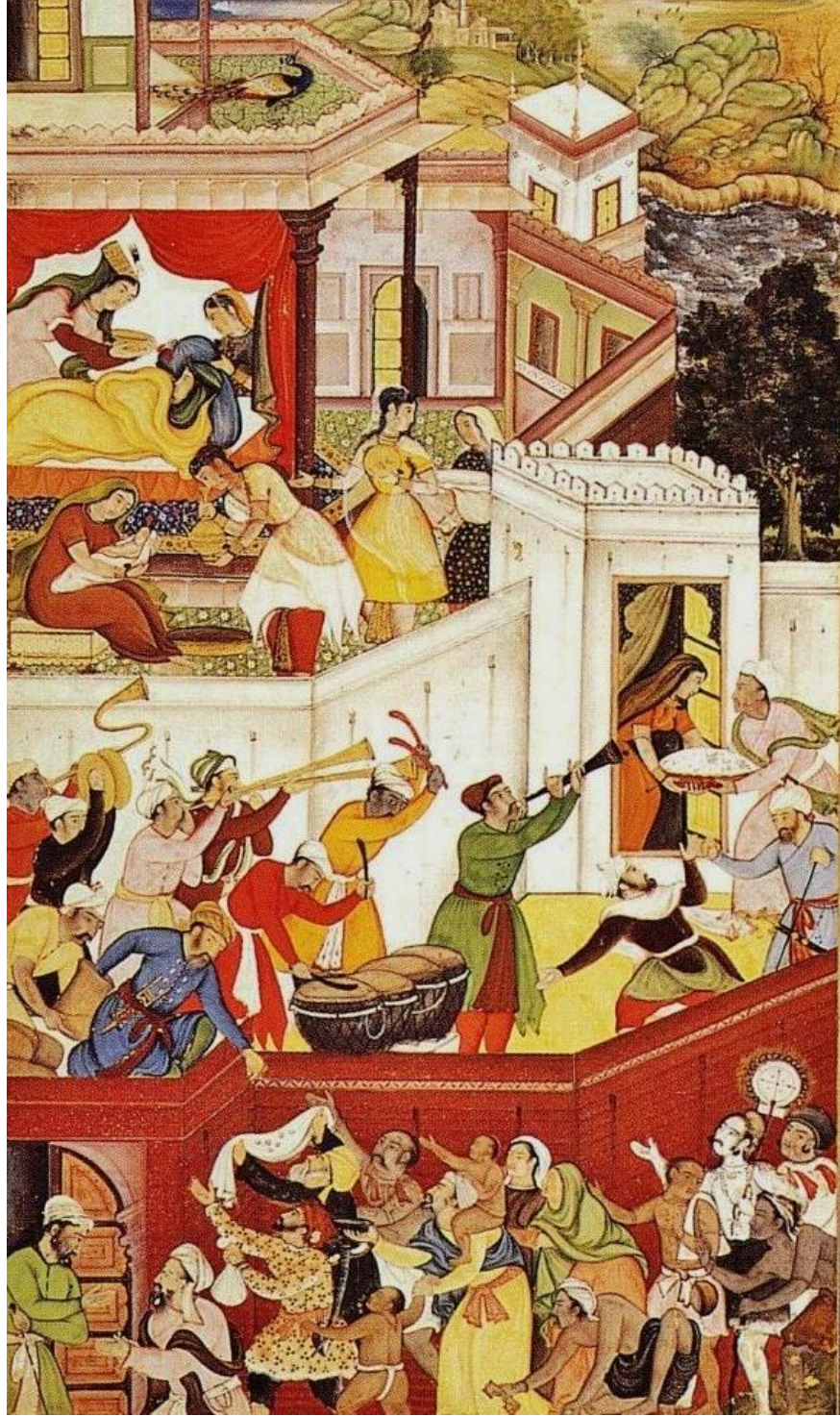
Resim 10: Şirin ile Hüsrev'in buluşması, Emir Hüsrev Dehlevi Divanı, Karakoyunlu dönemi, 1463, TSMK, R.1021, y. 48r.

Resim 11: Leyla ile Mecnun'un bayılması, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1491, SPL, NPV 83, y. 162.

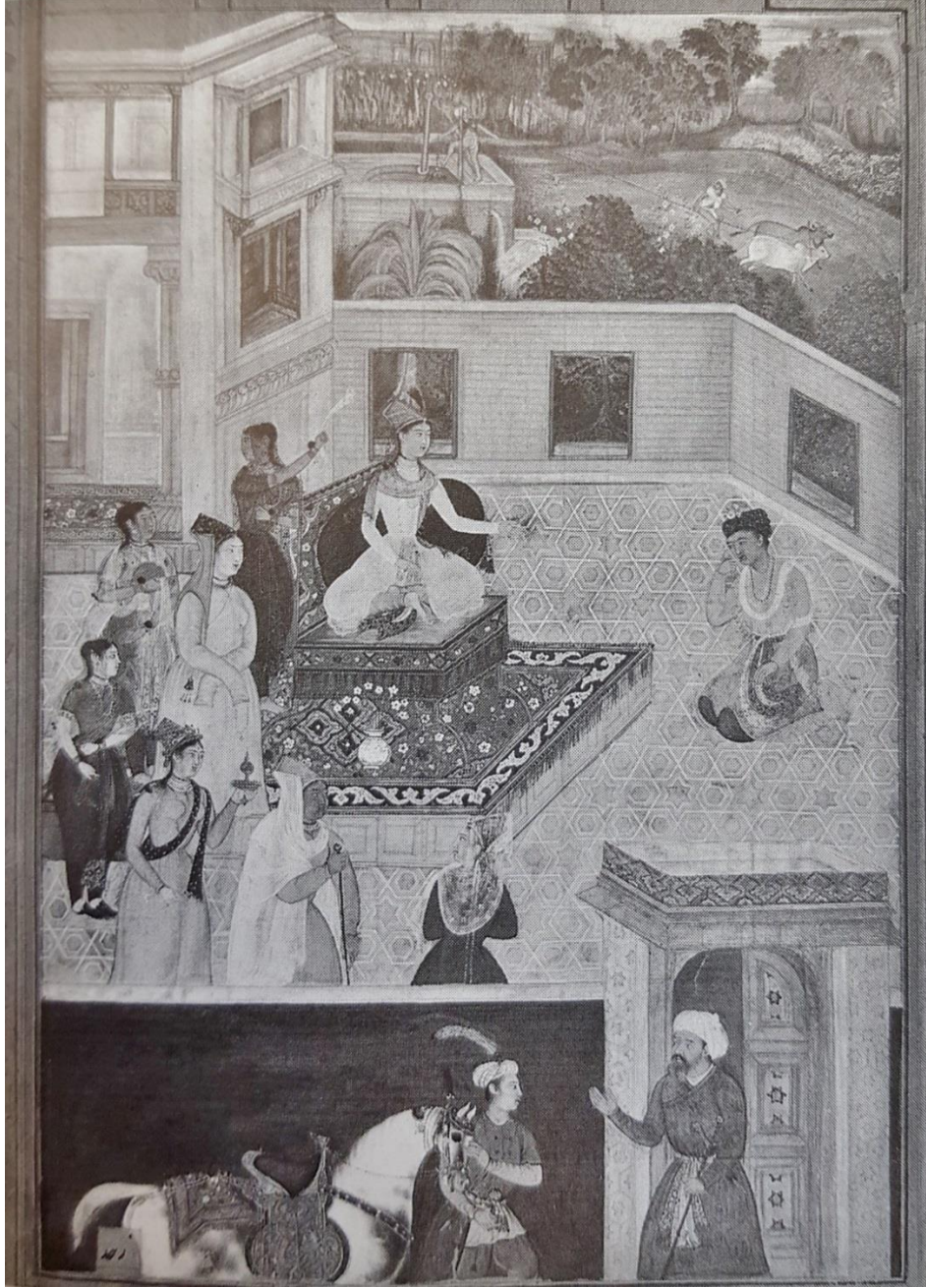
Resim 12: Leyla ve Mecnun'un okul sahnesi, Nizami'nin Hamse'si, Akkoyunlu dönemi, 1491, SPL, NPV 83, y. 123.

Resim 13: Salim prensinin doğumu, Ekbername'deki minyatür (Envanter numarası belirtilmemiş) Babürlerin dönemi 1590, Victoria ve Albert Müzesi.

Resim 14: Murad'ın doğumu (Hangi müzede olduğu ve envanter numarası belirtilmemiş), Babürlerin dönemi, 1590-1595.

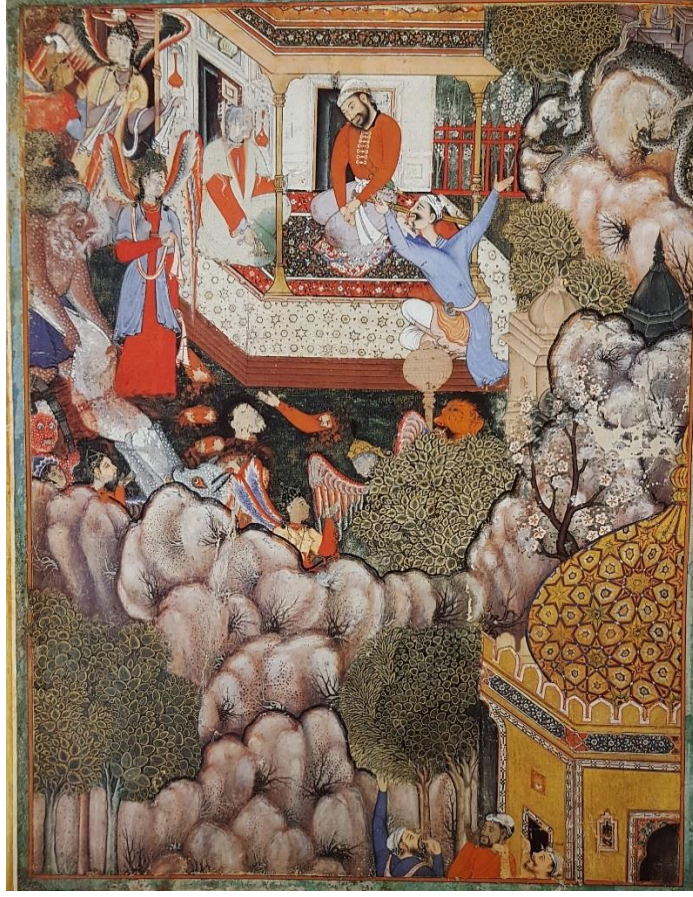
Resim 15: Şirin'in konuşması, Ekber'nin Nizami'nin Hamse'si, Babürlerin dönemi, 1593-1595, BM, y. 45v.

Resim 16: Leyla ve Mecnun'un okul sahnesi, Nizami'nin Hamse'si, Babürlerin dönemi 1640-1645, Sotheby, y. 114b.

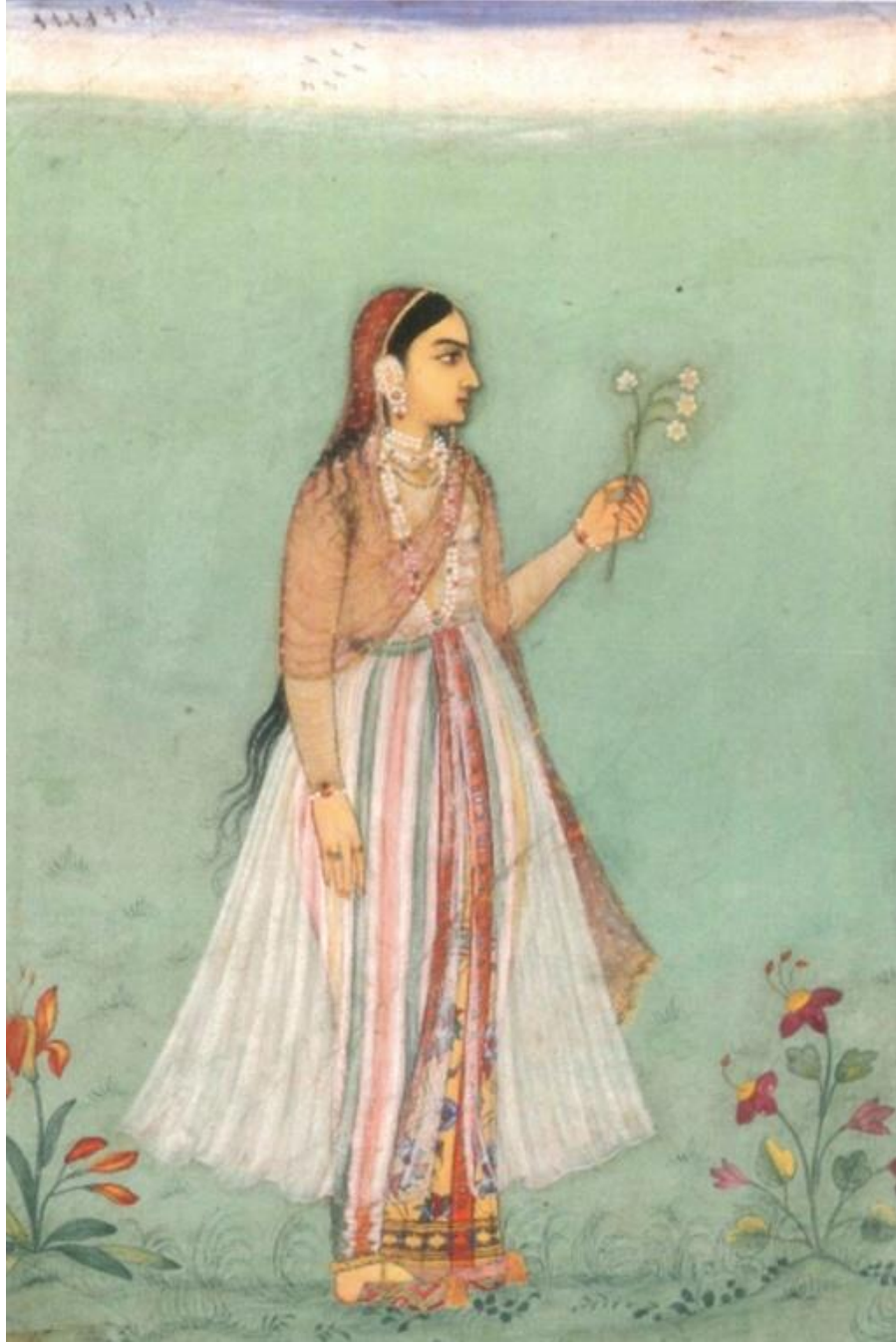
Resim 17: Sultan Sancar ile yaşlı kadın, Nizami'nin Hamse'si, Babürlerin dönemi, 1593-1595, BM, Or. 12208, y. 15v.

Resim 18: Meleklerin Hamza'yı getirişi, Hamzaname'deki minyatür (Envanter numarası belirtilmemiş), Babürlerin dönemi, 1562-1577.

Resim 18'den detay

Resim 19: Çiçek tutan kadın, Babürlerin dönemi, 1630, Sotheby, MSS I026.

8.3 Değerlendirme (D.) Resimler

D. Resim 1: Miran duvar resmi, Doğu Turkistan, M.S. 3. yzzyıl.

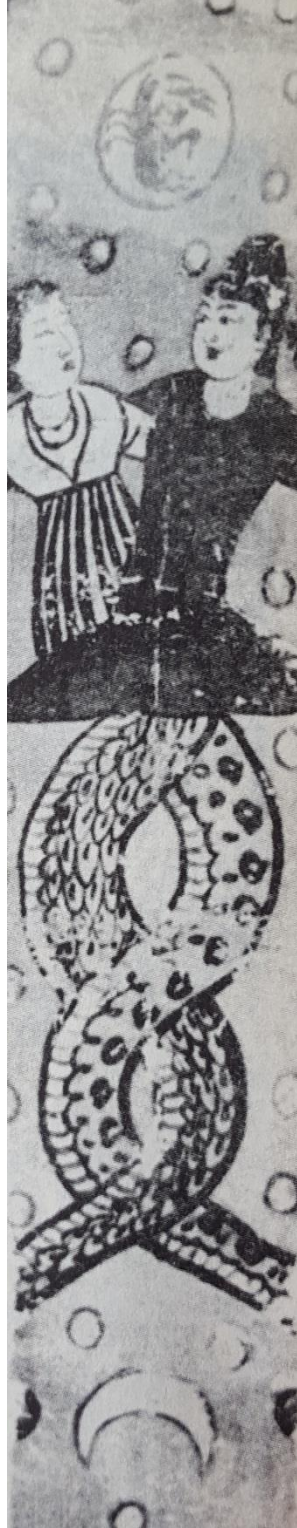
D. Resim 2: Uygur prensesi, Bezeklik duvar resmi, 9. yüzyıl, I B 6876b, Indische Kunstabteilung, Staatliche Museen, Berlin.

D. Resim 3: İçki ikram eden kadın, Kitâb fî Ma'rifet el-Hıyal el-Hendesiya, Selçuklu dönemi, 1205, TSMK Ahmet IV. No. 2472, y. 121b.

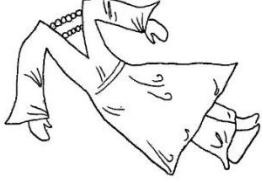

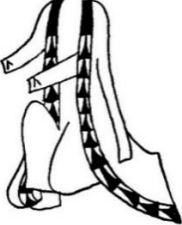
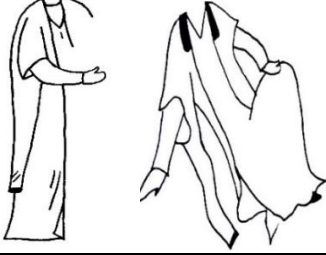

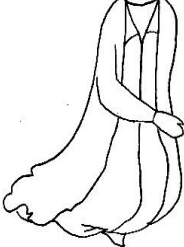
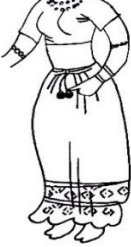

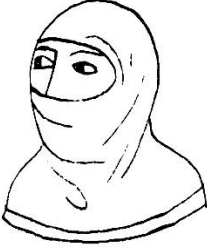

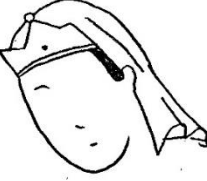

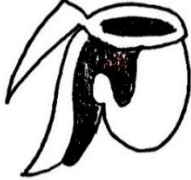

D. Resim 4: Hüsrev ile melekler, Hacı Kirmani'nin Hamse'si, Celayirli dönemi, 1396, BM, Add. 18113, y. 91r.

D. Resim 5: Yarı ejder melekler, Koço Astana mezarlığında bulunan Gök Türk dönemi tabut örtüsünden bir resim.

8.4 Değerlendirme (D.) Tablolar

~13 y.y.			
1.1	1.2	1.3	
~14 y.y.			
1.4	1.5	1.6	
~15, 16 y.y.			
1.7	1.8	1.9	
1.10	1.11	1.12	1.13

~13 y.y.			
2.1	2.2	2.3	2.4
~14 y.y.			
2.5	2.6	2.7	2.8
~15, 16 y.y.			
2.9	2.10	2.11	2.12
2.13	2.14	2.15	

9. KAYNAKLAR

- ABDULLAEVA, Firuza - MELVİLLE, Charles, **The Persian Book of Kings: İbrahim Sultan's Shahnama**, Bodleian Library Yay., London 2008.
- ADAMOVA, Adel T., "The St. petersburg illustrated Shahnama of 733 Hijra (1333 AD) and the Injuid school of painting" **Shahnama: the visual language of the Persian Book of Kings**, Ed. Robert Hillenbrand, Ashgate Yay., USA 2004, s.51-64
- AKALAY, Zeren, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi hazine 753 no.lu Nizami'nin Hamsesi'nin Minyatürleri", **Sanat tarihi yılığı**, S: 5, İstanbul 1972-1973, s. 389-409.
- ALTINDAL, Aytunç, **Türkiye'de Kadın**, Havass Yay., İstanbul 1991.
- ATASOY, Fahri, **İpek Yolu'nda Türk Kültür Mirası**, Türk Yurdu Yay., Ankara 2014.
- ATILGAN OKAY, Sevay, "XV. Yüzyılda İnan ve Çevresinde Gelişen Minyatür Üslupları ve Sorunları Üzerine Bir Etüt", **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, İcanas 38, Ankara 2007, s. 347-364.
- AVCI, Menekşe, **İslam Öncesi Türk Devletlerinin Sosyal Hayatında Kadının Rolü**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.
- BAHARİ, Ebadollah, **Bihzad: Master of Persian Painting**, I.B. Tauris Yay., London 1996.
- BARS, Mehmet Emin, Ak Kağan Destanında Kadın Tipi, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S: 3/3, Turkey 2014, s. 94-111.
- BEACH, Milo Cleveland, **Early Mughal Painting**, Harvard Üniversitesi yay., London 1987.
- BEACH, Milo Cleveland, **Mughal and Rajput Painting**, Cambridge Üniversitesi Yay., New York 1992.
- BEKSAÇ, Engin - ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa, "İlhanlılar-Sanat", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000, C:22, s. 105-108.
- BİLGİN, Beyza, "İslam'da Ve Türkiye'de Kadınlar", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., C: 36, S:1, 1997, s. 29-43.
- BİNARK, İsmet. "Türkler'de Resim ve Minyatür Sanatı", **Vakıflar Dergisi**, S:12, 1978, s. 271-289.
- BLOOM, Jonathan M., – BLAIR, Sheila, **Islamic art**, çev.: Joo-Hun Kang, Hangil Art Yay., Paju 2003.

- BOSWORTH, Clifford Edmund, **İslâm Devletleri Tarihi: (Kronoloji ve soykütüğü elkitabı)**, çev.: Erdoğan Merçil-Mehmet İpşirli, Oğuz Yay., İstanbul 1980.
- BREND, Barbara, **Perspectives on Persian Painting: Illustrations to Amir Khusrau's Khamsah**, Routledge Yay., London 2006.
- BREND, Barbara, **The Emperor Akbar's Khamsa of Nizāmī**, The British Library Yay., London 1995.
- BUSSAGLİ, Mario, **Painting Of Central Asia**, The World Publishing company Yay., Genova 1965.
- CANBY, Sheila R, **Persian Painting**, Northampton, Mass.: Interlink Books Yay., New york 2005.
- CONDRA, Jill, **The Greenwood Encyclopedia of Clothing Through World History: 1501-1800**, Greenwood Yay., London 2008.
- ÇAĞMAN, Filiz - TANINDI, Zeren, **The Topkapı Saray Museum: The Albums and Illustrated Manuscripts**, çev.: J. M. Rogers, Thames and Hudson Yay., London 1986.
- ÇAĞMAN, Filiz - TANINDI, Zeren, **Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri**, Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası Yay., İstanbul 1979.
- ÇEÇEN, Anıl, **Türk Devletleri**, Yeni Avrasya Yay., Ankara 2003.
- ÇORUHLU, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalcı Yay., İstanbul 2002.
- DOĞRU, Orhan, **Varka İle Gülşah Minyatürlerinde Figür Yorumları**, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2015.
- ERSOY, Ayla, **Traditional Turkish Arts**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009.
- ESİN, Emel, **İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş**, Edebiyat Fakültesi Matbaası Yay., İstanbul 1978.
- ESİN, Emel, **Orta Asya'dan Osmanlıya: Türk Sanatında İkonografik Motifler**, Kabalcı Yay., İstanbul 2004.
- FİDAN, Hafsa, "Sanat Ve Dinin Kadın Varlığında Buluşması: Türk – İslâm Sanatında Kadın İmgesi", **Milel Ve Nihal Inanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, C: 4 (1), 2007, s. 127-142.
- GÖMEÇ, Saadettin, **Kök Türk Tarihi**, Berikan Yay., Ankara 1997.
- GRABAR, Oleg, **Masterpieces of Islamic Art: The Decorated Page from the 8th to the 17th Century**, Prestel Yay., Munich 2009
- GRABAR, Oleg, **Mostly Miniatures : An Introduction to Persian Painting** Princeton University Yay., New jersey 2000.
- GRUBE, Ernst J., **Islamic Paintings from the 11th to the 18th Century in the Collection of Hans P. Kraus**, H. P. Kraus Yay., New York 1972.
- GRUBE, Ernst J., **The Classical Style in Islamic Painting**, Edizioni Oriens Yay., Germany 1968.

- GÜLGEN, Hicabi, **Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları Tarihi**, Emin Yay., Bursa 2012.
- GÜNDÜZ, Ahmet, “Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda Ve Devletlerinde Kadının Yeri Ve Önemi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., C:5, S: 5, France 2012, s. 129-148.
- HARAL, Hesna, **Osmanlı Minyatüründe Kadın (Levnî Öncesi Üzerine Bir Deneme)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- HASANZADE, Cemile, “Sultan Yakup Döneminin “Hamse” Minyatürleri 15. Yüzyıl Tebriz Ekolündeki Gelişim Düzeyinin Bir Yansımasıdır”, **İRS Miras dergisi**, S:3, 2012, s. 4-13.
- IRWIN, Robert, **Islamic Art**, çev.: Eui-Gab Hwang, Yekyong yay., Seoul 2005.
- İNAL, Güner, **Türk Minyatür Sanatı: Başlangıcından Osmanlılara Kadar**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1995.
- KAUSAR, Zinat, **Muslim Women in Medieval India**, Janaki Prakashan Yay., New delhi 1992.
- KESKİNER, Cahide, “Türk Minyatürlerinde Kadın Başlıkları”, **Antik Dekor**, S: 27, İstanbul 1994, s. 118-123.
- KHAN, Mamoona, “Women or Hūri and Islamic Art”, **Journal of Asian Civilizations; Islamabad**, V: 37.1, 2014, s. 43-72.
- KUMAR, Ritu, **Costumes and Textiles of Royal India**, Christies books Yay., London 1999.
- KUNDAK, Ali Nihat, **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Minyatüründe Yıldızlar ve Burçlar: Tercüme-i ‘İkdü’l-cümân fî târîh-i ehli’z-zamân Nüshalarının Tasvirleri**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat tarihi Anabilim dalı, Yayınlanmamış Doktora tezi, 2011.
- LEACH, Linda York, **Paintings from India**, Oxford Üniversitesi yayımlar, London 1998.
- MAHİR, Banu, **Osmanlı Minyatür Sanatı**, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.
- MUKHERJEE, Soma, **Royal Mughal Ladies and Their Contributions**, Gyan Yay., New Delhi 2001.
- OKADA, Amina, **Indian Miniatures of the Mughal Court**, çev.: Deke Dusingberre, H.N. Abrams Yay., New York 1992.
- RENDA, Günsel, **Çağlarboyu Anadolu’da kadın: Anadolu kadınının 9000 Yılı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1993.
- ROBINSON, Basil Wiliam, **Fifteenth-century Persian Painting : problems and issues**, New York University Yay., New York 1991, resim no. 10, s. 28.
- ROBINSON, Basil Wiliam, **Islamic Painting and the Arts of the Book**, Faber and Faber Yay., London 1976.

- ROBINSON, Basil Wiliam, **Persian Painting: From the Mongols to the Qajars**, (Ed. Robert Hillenbrand), Cambridge Üniversitesi Yay., London 2000.
- ROXBURGH, David J. **Turks : A Journey of a Thousand Years**, Royal Academy of Arts Yay., London 2005.
- SALAMZADE, Abdulvagab, **Nizami Ganjevi: Khamsa Miniatures**, Lazychy Yay., Baku 1983.
- SARI, İbrahim, **Türk Tarihi**, kitapoku Yay., İstanbul 2016.
- SAYED, Nafisa Ali, **Mughal Jewellery: A Sneak Peek of Jewellery Under Mughals**, Partridge India Yay., United States 2015.
- SCARCE, Jennifer M., **Women's costume of the Near and Middle East**, RoutledgeCurzon Yay., London 2003
- SEYDI, Süleyman, **An Outline of 2000 Years of Turkish History**, çev.: yong-wan kwak, apple media Yay., Seoul 2012.
- SHAHMARİ, Saeideh, **Osmanlı Ve İran Minyatürlerinde Figür Anlayışın Etnografik Açıdan İncelemesi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014.
- SHIRAZI-MAHAJAN, Faegheh, **Costumes and textile designs of the il-khanid, timurid and safavid dynasties in iran from the thirteenth to the seventeenth century**, The Ohio State University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Columbus 1985.
- SIMS, Eleanor – MARSHAK, Boris Ilich vd., **Peerless Images: Persian Painting and Its Sources**, Yale University Yay., London 2002.
- SOUDAVAR, Abolala, **Art of the Persian Courts: Selections from the Art and History Trust Collection**, Rizzoli Yay., New York 1992.
- STRONGE, Susan, **Painting for the Mughal Emperor: the Art of the Book 1560-1660**, H.N. Abrams Yay., London 2002.
- SÜSLÜ, Özden **Tasvirilere göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri**, Atatürk Kültür Merkezi Bakanlığı Yay., Ankara 2007.
- TELLİOĞLU, İbrahim, “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadın”, **Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S: 55, Erzurum 2016, s. 209-224.
- VERMA, Som Prakash, **Painting the Mughal Experience**, Oxford Üniversitesi Yay., New york 2005.
- WALLACE, Heather, **Feminine Power in Safavid Iran: Space, Visibility, and Politics**, University of California, Sanat tarihi Enstitü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Davis 2015.
- WANG, Yong, **India miniature**, çev.:Lee jae-yeoun, darun Yay., Seoul 2015.
- WELLESZ, Emmy, “An Early al-Sûfi-Manuscript in the Bodleian Library in Oxford: A Study in Islamic Constellation Images”, **Ars Orientalis**, S:3, 1959, s. 1-26.

YALÇIN WELLS, Şehnaz, **Buhari Minyatürlerinde Kadın Figürleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Anasanat Dalı Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul 1999.

YALÇIN WELLS, Şehnaz, **Levnî Minyatürlerinde Kadın Figürleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim-İş Eğitimi Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

10. ÖZGEÇMİŞ

Taehee KANG, 28.02.1989 tarihinde Güney Kore’de doğdu. İn-myong Kız Lisesi’nden 2008’de mezun oldu. 2009 yılında Seul Üniversitesi (UOS), Güzel Sanatlar Fakültesi, Çevresel Heykeltraş Bölümü’ne başladı Çevresel Heykeltraş Lisans eğitim-öğretim programını 2013 yılında tamamladı.

2013 yılında başladığı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı’nda yüksek lisans eğitime başladı.

Türkiye’ye geldiğim andan itibaren Türkiye’nin geleneksel sanatlarını öğrenip irdeledim. Yakın bir gelecekte Güney Kore ile Türkiye’nin beraber sanatsal faaliyetlerde buluşmasını temenni ediyorum.